

T.C.

**ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

TARİH ANABİLİM DALI

**NÜFUS DEFTERLERİNE GÖRE ON DOKUZUNCU YÜZYILDA
KARAFERYE KAZASININ DEMOGRAFİK YAPISI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BURCU MALKADI ÇİÇEK

Tez Danışmanı

PROF. DR. AŞKIN KOYUNCU

ÇANAKKALE – 2023

T.C.

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

**NÜFUS DEFTERLERİNE GÖRE ON DOKUZUNCU YÜZYILDA KARAFERYE
KAZASININ DEMOGRAFİK YAPISI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BURCU MALKADI ÇİÇEK

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Burcu MALKADI ÇİÇEK tarafından Prof. Dr. Aşkın KOYUNCU yönetiminde hazırlanan ve **01/12/2023** tarihinde aşağıdaki jüri karşısında sunulan “**Nüfus Defterlerine Göre On Dokuzuncu Yüzyılda Karaferye Kazasının Demografik Yapısı**” başlıklı çalışma, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü **Tarih Anabilim Dalı**’nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak oy birliği ile kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

Prof. Dr. Aşkın KOYUNCU
(Danışman)

Prof. Dr. Ali SÖNMEZ

Doç. Dr. Ferhat BERBER

.....

.....

.....

Tez No :

Tez Savunma Tarihi : .././20..

.....

Enstitü Müdürü

.././20..

ETİK BEYAN

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kuralları'na uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi taahhüt ve beyan ederim.

(İmza)

Burcu MALKADI ÇİÇEK

01/12/2023

ÖZET

NÜFUS DEFTERLERİNE GÖRE ON DOKUZUNCU YÜZYILDA KARAFERYE KAZASININ DEMOGRAFİK YAPISI

Burcu MALKADI ÇİÇEK

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Prof. Dr. Aşkın KOYUNCU

01/12 /2023, 123

Yeniçeri Ocağı'nın 1826 yılında kaldırılmasının ardından kurulacak yeni ordu için hem insan gücüne hem de finansal kaynağa ihtiyaç duyulmuştur. Bunun için devlet, Müslüman nüfus içerisinde askerliğe elverişli olan kişiler ile Gayrimüslim reaya arasında vergi mükelleflerini belirlemek için bir nüfus sayımı yapmaya karar vermiştir. 1830-1831 yılını kapsayan bu sayımlar kadınlar dahil edilmese de modern anlamda yapılan ilk nüfus sayımıdır. 6 ayda tamamlanması planlanan sayım Temmuz 1830 tarihinde başlamış ve 1831 yılında ve sonrasında da devam etmiştir.

Karaferye kazasının 1830- 1831 yılında yapılan sayımının kayıtları yerli ve yabancı Müslim ile Gayrimüslim, Kıptî ve Ulah nüfus olarak ayrı ayrı defterlerde tutulmuştur. Gayrimüslim reaya da kendi arasında yerli, yabancı, hanekeş, perakende ve Ulah olarak kategorilere ayrılmıştır. Reayanın kalabalık olduğu yerlerdeki gibi Karaferye nüfusu da etnik bakımdan bölümlere ayrılarak kayda geçirilmiştir. Sonraki sayımların hepsinde de bu usûl devam ettirilmiştir.

1830 yılında Karaferye kazasının erkek nüfusu 1.680'i Müslüman, 11.052'si Gayrimüslim olmak üzere 12.732 kişidir. Nüfus sayımında kadınlar dahil edilmese de erkek nüfusu kadar oldukları varsayılırsa bu sayı 25.464'e ulaşmaktadır. Gayrimüslim nüfus içerisindeki Yahudilerin sayısı ise 72'dir. Kıptîler sayımlarda Müslüman ve Gayrimüslim

nüfustan ayrı tutularak kaydedilmiştir. Buna göre Kıptî nüfus kaza merkezinde 178, çiftlik ve köylerde 376 olmak üzere 554 kişiden ibarettir. Karaferye'nin nahiyesi olan Ağustos'un nüfusu 151'i Müslüman, 737'si Gayrimüslim olmak üzere 888 kişidir.

Karaferye kazasında 1830, 1832, 1835, 1839, 1841, 1844, 1845, 1876, 1878 ve 1880 yıllarına ait sayım ve yoklama kayıtları bulunmaktadır. Çalışmamızda Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi nüfus defterleri tasnifinde bulunan 42 adet nüfus defteri incelenerek Karaferye'nin nüfus ve demografik yapısı ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Karaferye, Veroia, Kaza, Nüfus, Demografi, Gayrimüslim.

ABSTRACT

DEMOGRAPHIC STRUCTURE OF KARAFERYE DISTRICT IN THE NINETEENTH CENTURY ACCORDING TO POPULATION REGISTERS

Burcu MALKADI ÇİÇEK

Çanakkale Onsekiz Mart University

School of Graduate Studies

Master of Science Thesis in History Science

Advisor: Prof. Dr. Aşkın KOYUNCU

01/12 /2023, 123

Following the dissolution of the Janissary Corps in 1826, both manpower and financial resources were required for the establishment of a new army. For this purpose, the state decided to conduct a population census to determine eligible individuals for military service among the Muslim population and tax-paying subjects among the non-Muslim “reaya” population. These censuses, spanning the years 1830-1831, marked the first modern-style population count, excluding women. The census, originally planned to be completed within six months, began in July 1830 and continued until 1831.

The 1830-1831 census records in the Karaferye (Veroia) district were separated for local and foreign Muslim and non-Muslim populations, including Coptic and Ulah individuals, in distinct registers. The non-Muslim “reaya” population was also categorized as local, foreign, hanekeş (household head), retail, and Ulah. Just as in densely populated areas elsewhere, the population of Karaferye was also divided ethnically and recorded accordingly. This method was continued in subsequent censuses.

In 1830, the male population of Karaferye district totaled 12.732 individuals -1.680 Muslims and 11.052 non-Muslims. Including females, this number reached 25.464. The

number of Jews within non-Muslim population was 72. The Coptic population was recorded separately from both Muslim and non-Muslim populations. Accordingly, the Coptic male population in the district center was 178, and in farms and villages, it was 376, making a total of 554 individuals. The population of the village of Ağustos, a part of the Karaferye district, comprised 151 Muslims and 737 non-Muslims, totaling 888 individuals.

Following the 1830 census in the Karaferye district, subsequent censuses were conducted in the years 1832, 1835, 1839, 1841, 1844, 1845, 1876, and 1880. In this study, the demographic structure and population of Karaferye will be analyzed by examining 42 population registers found in the Ottoman Archive of the State Archives' population registry classification by the Directorate of State Archives.

Keywords: Population, Veria, Karaferye, Census, Population Register, Demographics.

ÖNSÖZ

Tarih boyunca devletler belirli dönemlerde çeşitli sebeplerden hakimiyeti altındaki bölgelerde nüfus sayımlarına ihtiyaç duymuştur ve yapılan sayımlar kayıt altına alınmıştır. Tutulan sayısal veriler zamanla gelişerek daha düzenli hâle gelmiştir. Böylece nüfus defterleri aracılığıyla bir bölgede yaşayan kişilerin ağırlıklı olarak hangi etnik- dinsel unsura ait oldukları, doğum- ölüm oranları, bölgedeki insanların geçim kaynakları, meslekleri, ortalama insan ömrü, aile yapısı, vergi durumları, askere alınacak kişilerin miktarı gibi pek çok bilgiye ulaşılabiliriz. Bundan dolayı şehir tarihi ve sosyal yapı çalışan tarihçiler için nüfus defterleri önemli bir kaynaktır.

Bu tezin amacı 19.yüzyılda Karaferye'nin sosyal yapısını ve demografisini detaylı bir şekilde ortaya çıkarmaktır. Karaferye ile ilgili daha önce yapılan çalışmalar genellikle şer'iyye sicillerinden yola çıkılarak oluşturulmuştur. Enver Ziya Karal ve Kemal Karpat dışında bölgenin nüfusu hakkında bir çalışma bulunmamaktadır. Tüm nüfus sayımlarını kapsayan ve nüfusun demografik yapısı hakkında detaylı bir çalışma yapılmamış olması bizi bu çalışmaya yönlendirmiştir.

Tezimizin birinci bölümünde Karaferye'nin tarihçesi, Osmanlı dönemindeki eserler ile kazadaki üretim hakkında bilgiler verilmiştir. İkinci bölümünde tezin ana kaynağı olan nüfus defterleri hakkında özet hâlinde bilgiler verilmiş, ardından Karaferye'deki nüfusun etnik-dinsel yapısı, nüfusu, kişilerin meslekleri, ortalama yaşam, askerlik meselesi, kazada kullanılan unvan ve lakaplar hakkında bilgiler yer almaktadır. Üçüncü bölüm ise Ağustos nahiyesi hakkındaki kayıtlara ayrılmıştır.

Bu çalışmanın oluşmasında yardımlarını esirgemeyen, sabırla her sorumu cevaplayan, yol gösteren sayın danışman hocam Prof. Dr. Aşkın KOYUNCU'ya teşekkürlerimi borç bilirim. Tez sürecinde yapıcı yorumları ile destek olan hocalarım Prof. Dr. Ali SÖNMEZ, Doç. Dr. Ferhat BERBER ve Doç. Dr. Mustafa Mesut ÖZEKMEKÇİ'ye çok teşekkür ederim.

Ayrıca her zaman destek olan aileme özellikle de anneme, dostum Merve TANRIKULU'na, yardımlarından dolayı Mustafa NEMLİ'ye ve en çok da annesine karşı gösterdiği sabrından ötürü oğlum Ömer Çınar ÇİÇEK'e teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

JÜRİ ONAY SAYFASI.....	i
ETİK BEYAN.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER	ix
SİMGELER ve KISALTMALAR.....	xi
TABLolar DİZİNİ.....	xii

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Karaferye Kazasının Tarihçesi	4
1.1.1. Karaferye Kazasındaki Osmanlı Eserleri	10
1.1.2. Karaferye’de Üretim	12
1.2. Osmanlı Devleti’nde Nüfus Sayımları ve Ceride Nezareti	13

İKİNCİ BÖLÜM

2.1. Karaferye Kazasına Ait Nüfus Defterleri	18
2.2. Karaferye’de Bulunan Mahalleler	25
2.3. Karaferye Kazasının Nüfus Miktarı	30
2.4. Kazada Doğum ve Ölüm Oranları	46
2.4.1. Ölüm Oranları	47
2.4.2. Doğum Oranları.....	49
2.4.3. Kazada Yaşayanların Ortalama Yaşları	58
2.5. Karaferye’de Aile Büyüklükleri.....	60
2.5.1 Hane Sayısı.....	60
2.5.2 Ailelerin Erkek Evlat Sayıları	63
2.6. Karaferye’de Askerlik Durumu.....	65

2.6.1. Matlûba Muvafık Olarak Kaydedilen Kişiler	65
2.6.2. Redif Birlikleri.....	66
2.6.3. Gayrimüslimlerin Askerlik Durumu	67
2.7. Kazada Yaşayanların Meslekleri.....	69
2.8. Kazada Eshâb-ı Alâka Olarak Kaydedilen Kişiler.....	82
2.9. Karaferye’de Muhtarlık Teşkilatı	83
2.10. Kazada Cizye Mükellefi Olanlar	87
2.11. Karaferye’de İsim, Unvan ve Lakaplar.....	96
2.12. Kazada Engellilik Durumu	101
2.13. Karaferye’de İhtida Hareketleri	103
2.14. Kazadaki Nüfus Hareketliliği	105

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1. Ağustos Nahiyesi	108
3.1. Ağustos’ta Üretim	109
3.1.1. Nahiyedeki Osmanlı Dönemi Eserleri	109
3.1.2. Ağustos Nahiyesinin Nüfusu	109
3.1.3. Nahiyede Yaşayanların Meslekleri	110
3.1.4. Ağustos Nahiyesi Vergi Durumu	111

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ

SONUÇ	112
KAYNAKÇA.....	114
ÖZGEÇMİŞ.....	I

SİMGELER VE KISALTMALAR

a.g.e	Adı Geçen Eser
a.g.m	Adı Geçen Makale
Bkz	Bakınız
BOA	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
Çev	Çeviri
Der	Derleyen
Haz	Hazırlayan
İ. MMS	İrâde Meclis-i Mahsus
NFS.d	Nüfus Defterleri
No	Numara
OTAM	Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi
ŞD	Şûra-yı Devlet
Y. PRK. UM	Yıldız Perakende Evrakı Umum Vilayetler Tahrirâtı

TABLULAR DİZİNİ

Tablo No	Tablo Adı	Sayfa No
Tablo 1	Kazada Görevli Nüfus Memurları	3
Tablo 2	Karaferye’de Bulunan Osmanlı Dönemi Eserleri	10
Tablo 3	Karaferye Kazasına Ait Nüfus Defterleri	18
Tablo 4	Karaferye Kazasında Müslümanların İkamet Ettiği Mahalleler	27
Tablo 5	Karaferye’de Rumların Yaşadığı Mahalleler	27
Tablo 6	Karaferye’nin Nüfusu	30
Tablo 7	Nüfus Defterlerine Göre Karaferye’de Yaşayanların Oranları	31
Tablo 8	Karaferye’de Yaşayan Müslüman Nüfus	32
Tablo 9	Mahallelerde Yaşayan Rum Nüfus	32
Tablo 10	Karaferye Yaşayan Yahudi Erkek Nüfusu	34
Tablo 11	Karaferye’deki Çiftlik ve köylerde Yaşayan Gayrimüslim (Rumlar) Nüfusu	35
Tablo 12	Karaferye’de Yaşayan Kıptî Erkek Nüfusu	42
Tablo 13	1832-1851 Yılları Arasında Karaferye’de Vefat Eden Müslüman Nüfusun Yaş Aralıkları	47
Tablo 14	1832-1839 Yılları Arasında Varoş’ta Vefat Eden Gayrimüslim Erkekler	48
Tablo 15	1832-1839 Yılları Arasında Çiftlik ve Köylerde Vefat Eden Gayrimüslim (Rum) Erkekler	48
Tablo 16	1832-1834 Yılları Arasında Karaferye’de Doğan Müslüman Bebekler	50
Tablo 17	1832-1834 Yılları Arasında Karaferye’de Doğan Gayrimüslim Bebekler	51
Tablo 18	1834-1838 Yılları Arasında Karaferye’de Doğan Müslüman Bebekler	52
Tablo 19	1834-1838 Yılları Arasında Karaferye’de Doğan Gayrimüslim Bebekler	52

Tablo 20	Köylerde ve Çiftliklerde Doğan Gayrimüslim Bebekler	53
Tablo 21	Gayrimüslimlerin Yaşadığı Çiftliklerde Doğan Bebek Sayısı	55
Tablo 22	1832-1834 Yılları ile 1834-1838 Yılları Arası Kaza Merkezindeki Doğum ve Ölümler	57
Tablo 23	Karaferye'deki Müslim Nüfusun Yaş Ortalaması	59
Tablo 24	Gayrimüslim Mahallelerdeki Nüfusun Yaş Aralıkları	59
Tablo 25	1845 Yılında Karaferye'de Müslüman Hane Sayıları	61
Tablo 26	1845 Yılında Kaza Merkezinde Yaşayan Gayrimüslim Hane Sayısı	62
Tablo 27	1832 Yılında Nüfusun Erkek Evlat Sayısı	64
Tablo 28	1833 Yılında Caize İle İşaretlenmiş Kişilerin Sayısı	65
Tablo 29	1832 Yılı Kaza Merkezinde Bulunan Gayrimüslim Askerler	68
Tablo 30	Giyim Eşyası Tedarik Eden ve Satanlar	71
Tablo 31	Karaferye'deki Kayyumlar	75
Tablo 32	Manastırlarda Görev Yapan Gomnoslar	76
Tablo 33	Karaferye'de Görev Yapan Subaşılar	79
Tablo 34	Karaferye'de Yaşayan Hizmetliler	81
Tablo 35	Karaferye'deki Muhtarlar	84
Tablo 36	Gayrimüslim Mahallelerindeki Kâhyalar	85
Tablo 37	1835 Yılı Cizye Mükellefleri	88
Tablo 38	Karaferye'de Cizye Mükellefi Yahudiler	89
Tablo 39	1842 Yılı Varoş'taki Cizye Mükellefleri	90
Tablo 40	1841 Yılı Köy ve Çiftliklerde Yaşayan Cizye Mükellefleri	91
Tablo 41	Kazada Müslümanların En Sık Kullandığı İsimler	97
Tablo 42	1832-1835 Yılları Arasında Kaza Merkezinde En Çok Kullanılan Gayrimüslim İsimleri	98
Tablo 43	1831 Yılında Karaferye'de Yaşayan Mühtediler	104
Tablo 44	1832 Yılında Karaferye'de Bulunana Mühtediler	104

Tablo 45	1831 Yılı Ağustos Nahiyesinde Yaşayanların Meslekleri	111
Tablo 46	1831 Yılı Cizye Mükellefleri	112

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Nüfus kayıtları bir bölgede yaşayan halk hakkında kapsamlı bilgi veren kaynaklardan biridir. Devletler belirli aralıklarla nüfus sayımı yaptırma ihtiyacı duymuşlardır. Nüfus defterleri aracılığıyla toplumun sosyo-ekonomik yapısı, nüfus hareketleri gibi bilgilere ulaşmak mümkündür. Ayrıca bir bölgede idareyi kolaylaştırmak için devletler nüfus verilerini kullanmışlardır. Dolayısıyla nüfus çalışmaları sadece sosyal tarihçiler için değil siyasî tarih çalışanlar için de önemlidir.

Osmanlı Devleti modern nüfus sayımlarından önce yeni yerler fethedildikten sonra, yeni bir padişah tahta geçtiğinde ve gerekli gördükçe tahrirler yaptırmıştır. Yapılan tahrirler ile bölgedeki mezra, çiftlik, köy gibi bütün yerleşim birimleri hakkında bilgi almak mümkündür.

Modern anlamda ilk nüfus sayımı ise Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasının ardından kurulan Asakîr-i Mansûre-i Muhammediye'nin asker ve malî ihtiyacı doğrultusunda yapılmıştır.¹

1830-1831 nüfus sayımının ardından 1844 yılında orduda yapılacak yeni bir düzenleme ile yeniden sayım yapılması gündeme gelmiş ve Serasker Rıza Paşa önderliğinde sayım yapılmış ancak sonuçları devletçe paylaşılmamıştır. 1851-1852, 1856-1859 yıllarında bölgesel sayımlar yapılmıştır. 1866 yılında Mithat Paşa, Tuna Vilayetinde bir sayım yaptırmış ve içerisinde kişilerin mesleklerinden mal varlıklarına kadar bilgilerin bulunmasından dolayı en kapsamlı sayımlardan biri olmuştur.²

¹ Aşkın Koyuncu, "1877-1878 Osmanlı- Rus Harbi Öncesinde Şarkî Rumeli Nüfusu", *Avrasya Etüdleri*, Cilt. 44, Sayı. 2, 2013, s.181.

² Aşkın Koyuncu, "a.g.m", s. 185; Kemal Karpat, *Osmanlı Nüfusu 1830-1914*, Timaş Yayınları, İstanbul Şubat 2010, s.79.

Çalışmamızın ana konusu olan Karaferye, 14. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin hakimiyeti altına girmiştir. 16 Ekim 1912 tarihinde şehir işgal edilmiş ve 1913 Atina Antlaşması ile 500 yıl süren hakimiyet biterek Yunanistan'a bırakılmıştır.³

Kaza hakkında daha önce yapılan çalışmalar Şer'iye Sicilleri üzerine olup nüfus defterlerine dayalı detaylı bir çalışma yapılmamıştır. Bu çalışmada Devlet Arşivlerinde bulunan 1830- 1880 yılları arasını kapsayan nüfus defterleri aracılığıyla literatürdeki bu eksik giderilecektir.

Tezimiz oluşturulurken Karaferye'ye ait 42 adet nüfus defterleri tek tek incelenmiştir. Ancak 1844 yılına ait merkez kazası reaya defteri olarak geçen 4949 numaralı defter tamirde gözüktüğü için deftere ulaşılamamıştır. Çalışmada ayrıca Ceride Nezareti Nüfus Defterleri, Kamil Kepeci Tasnifi, Yıldız Arşivi Envanteri, Selânik Vilâyet Salnâmesi ve Karaferye'de görev yapmış nüfus memurları ile ilgili arşiv belgelerinden de faydalanılmıştır.

Karaferye nüfus defterlerinde (1832-1835-1839-1841) sayımı gerçekleştiren memurların mühürleri bulunmaktadır. 1831 yılını içeren ilk sayımda mühür olmamakla beraber sayım Naili Efendi tarafından yapılmıştır. 10 Haziran 1831 tarihli bir belgede görevli nüfus memurlarının sayımı bitirip kayıtları tutulan defterleri getirdikleri bildirilmiştir. İsimleri verilen nüfus memurlarından biri olarak Yenice-i Vardar, Vodine ile birlikte Karaferye ve Ağustos'ta görevli olan Hâcegândan Divân-ı Hümayûn Kalemî Mühimme Nüvisanından Naili Efendi'nin ismi de geçmektedir.⁴

³ Zeynep Güneş, "Tereke Kayıtları Işığında Karaferye Kazası'nda Sosyo-Ekonomik Hayat (H. 1139-1214/ M. 1726-1800)", Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Muğla 2019, s.1.

⁴ BOA, *HAT*, No. 335/ 19225, 29.12.1246 (10 Haziran 1831).

1832 yılında tutulan defterlerde sayımı yapan kişinin mührü defterin sonunda bulunmaktadır. Sayımı İbrahim Edhem yapmıştır.⁵ 1835 yılında Karaferye’de yapılan nüfus sayımın kayıtlarına da defterin sonundaki yazı ve mühürden ulaşabilmekteyiz. Sayım, Esseyid İbrahim Ferid tarafından yapılmıştır.⁶ 1839 yılında sayımlar Besim Ali tarafından gerçekleştirilmiştir.⁷ Kazadaki bir sonraki nüfus sayımı 1841 yılında Mustafa Ragıb tarafından yapılmıştır.⁸

Kaza ile ilgili arşiv belgelerini incelediğimizde ise nüfus memurlarıyla ilgili daha geç dönemlere tarihlenen belgelere ulaşmaktayız. Bu belgelerin en yenisi 20 Mayıs 1904 tarihli dir. Belge Karaferye nüfus memuru Hasan Tahsin’in maaşına zam yapılmasını istediği evraktır.⁹

Tablo 1

Kazada Görevli Nüfus Memurları¹⁰

1831	1832	1835	1839	1841
Naili Efendi	İbrahim Edhem	Esseyid İbrahim Ferid	Besim Ali	Mustafa Ragıb

⁵ BOA, NFS. d, No. 4933, s. 115.

⁶ BOA, NFS. d, No. 4935, s. 238.

⁷ BOA, NFS. d, No. 4939, s.23.

⁸ BOA, NFS. d, No, 4948, s. 39.

⁹ BOA, TFR, I ŞKT, No. 102/ 10146, 7.11.1324 (23 Aralık 1906).

¹⁰ BOA, HAT, No. 335/19225; BOA, NFS. d, No. 4933, s. 115; BOA, NFS. d, No. 4934, s. 29; BOA, NFS. d, No. 4939, s. 23; BOA, NFS. d, No. 4948, s. 39.

1.1. Karaferye Kazasının Tarihçesi

Selânik Vilayetinin 60 km batısında ve İncekarasu'ya bağlı Anadere'nin üzerinde olan, çevresinde sık ormanlarla geniş ovaları bulunan ve Vermio Dağı'nın eteklerine kurulan Karaferye; Manastır Vilayeti, Vodine, Katrin ve Yenice kazalarıyla komşudur. Kazanın kuzeyinde Vardar, doğusunda Selânik Körfezi ile batısında Manastır'a kadar uzanan Ağustos Dağı bulunmakta olup kazanın güney ve batısında pek çok çay vardır.¹¹

Günümüzde Yunanistan'ın sınırları içerisinde bulunup Veria (Βέρροια) ismini taşıyan Karaferye, Türklerin hâkimiyetine girmeden önce tarih boyunca pek çok kez işgal edilmiştir. M.Ö. 279'da Kelt akınlarının ardından M.Ö. 168'de Romalıların hâkimiyetine giren şehir daha sonra M.S. 905 yılında Arapların akınına, 908 yılında Bulgarların işgaline uğramıştır. 1204-1206 yıllarında Selanik Frank Krallığı'nın, 1206-1209 yıllarında Bulgarların 1215-1216 yılında Epir Despotu Theodoros Angelos'un, 1246 yılından sonra da Doğu Roma İmparatorluğu'nun hakimiyetine geçmiştir.¹²

Karaferye'nin ismi ile ilgili çeşitli iddialar mevcuttur. Evliya Çelebi, kazanın fethi sırasında kaleyi ele geçiren öncü kuvvetlerden olan Gazi Kara Ferye'den dolayı isminin Karaferye olduğunu söylemiştir. Machiel Kiel ve Eleni Gara ise "kara" sıfatının şehrin üç tarafının kara ormanlarla çevrili olmasından geldiğini ifade etmişlerdir. Günümüzde Yunanca ismi olan Βέρροια'nın (Veria) ise eski Makedon kralının kızı Veres'ten geldiği düşünülmektedir.¹³

1258 yılında Selçuklu Devleti, kardeş olan IV. Rükneddin Kılıç Arslan ile II. İzzeddin Keykâvus arasında bölünmüş ve iki kardeş ve maiyetleri arasında yapılan savaşta Keykâvus'un birlikleri ağır yenilgiye uğrayıp çekilmek zorunda kalmıştır.¹⁴ Tüm bu

¹¹ Şemseddin Sami, *Kâmûsü'l A'lâm*, Cilt. 6, Mihran Matbaası, 1306-1316, s. 3640; Vehbi Günay, "Karaferye Kazası Kadı Sicilleri", *Cihannüma Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, Cilt.2, Sayı: 2, Aralık, 2016, s. 3.

¹² Machiel Kiel- Eleni Gara, "Karaferye", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt. 24, İstanbul 2011, s. 392.

¹³ Evliya Çelebi, *Seyahatname*, (Hazırlayan: Seyit Ali Kahraman) 8. Kitap, 1. Cilt, Yapı Kredi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, Mart 2011, s: 178; Machiel Kiel- Eleni Gara, "a.g.m", s. 392.

¹⁴ Faruk Sümer, "Gagauzların Aslı", *Türk Dünyası Dergisi*, Sayı: 252, s. 3-5-9-12.

gelişmelerin ardından İzzeddin Keykâvus 1259 yılında maiyetiyle birlikte Doğu Roma İmparatoru VIII. Mihail Paleologos'a sığınmak durumunda kalmıştır. ¹⁵ II. İzzeddin Keykâvus, maiyetiyle birlikte şehir hayatından uzak bir şekilde yaşamak istemiş ve aynı zamanda dayısı olan Mihail Paleologos tarafından Bulgarlar ve Altın Ordu Devleti'ne karşı tampon bir bölge olarak Keykâvus, Ali Bahadır ve Sarı Saltuk başta olmak üzere Dobruca'ya yerleştirilmişlerdir. ¹⁶

II. İzzeddin Keykâvus'un İstanbul'da olduğu bir gün düzenlenen ziyafette yakınları kendisine imparatoru devirip başa geçmesi gerektiği söylenmiş ancak bunu Rum olan saki duyarak haber vermiştir. Bunun üzerine Keykâvus, annesi, oğulları Gıyaseddin Mesud ve Rükneddin Geyûmers ile birlikte kaleye hapsedilmiş, Ali Bahadır öldürülmüş, imrahor olan Uğurlu'nun ise gözlerine mil çekilmiştir. ¹⁷

Dobruca'ya yerleştirilen Keykâvus'un maiyetindekilerin bir kısmı Hristiyanlığı kabul etmiş, etmeyenler ise öldürülmüştür. Hatta Keykâvus'un küçük oğlu Melik Konstantin de Hristiyan yapılanlar arasındadır. ¹⁸ II. Keykâvus Dobruca'da 5 yıl kaldıktan sonra Moğol hanı Berke Han tarafından kurtarılarak onun yanına sığınmış ve ölene kadar Kırım'da yaşamıştır¹⁹. İmparator kız kardeşini ve Keykâvus'un iki oğlunu Veroia'ya göndermiş ve subaşılık (σομπασηδες) vermiştir. Bölgede kalan Keykâvus'un ailesinden kişiler aristokratlarla evlilik yoluyla kurdukları bağlar sayesinde güçlenmişlerdir. ²⁰

Karaferye Osmanlılar tarafından fethedildiği zaman bölgenin idari amiri Keykâvus'un torunu Lyzakos'tu. Lyzakos, Yıldırım Beyazıt'ın yanında savaşlara katılmış ve çeşitli vergilerden muafiyet almış, hatta uzun bir süre o ve ailesinden gelenler yerli

¹⁵ Machiel Kiel- Eleni Gara, "a.g.m", s. 392.

¹⁶ Alper Başer, "Osmanlı Devleti ve Gagauzlar: İlişkilerin İlk Devresine Dair Bazı Gözlemler", *I. Uluslararası Devleti Olmayan Türk Toplulukları Bilgi Şöleni Gagauz Dili, Tarihi, Coğrafyası ve İnanç Sistemleri*, Türk Ocakları Bursa Şubesi Yayınları, Bursa 2018, s.10; Faruk Sümer, "Keykâvus II", *DİA İslam Ansiklopedisi*, Cilt. 25, Ankara 2022, s. 355- 356.

¹⁷ Faruk Sümer, "Gagauzların Aslı", s. 3-5-9-12.

¹⁸ Kemal Karpat, "Gagauzlar", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt. 13, İstanbul 1996, s. 289.

¹⁹ Alper Başer, "a.g.m", s.10.

²⁰ Elizabeth Zachariadou, "II. İzzeddin Keykâvus'un Veroia'daki Hristiyan Torunları", (Çev. Şahin Kılıç), *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Cilt. 21, Sayı: 21, Ankara 2007, s. 247-248.

Rumlar tarafından *Soultanos* olarak adlandırılmışlardır.²¹ Yazıcızâde Ali, II. İzzeddin Keykâvus'un Hristiyanlaşmış olan torunlarının II. Murad döneminde Karaferye'de yaşadığını kaydetmiştir. Yazıcızâde, Mikhos Sultan ve Demetres Sultan'ın vergi muafiyetlerinin yenilenmesi için II. Murad'a ricada bulduklarından bahseder. Diğer taraftan, Machiel Kiel ve Eleni Gara, Yıldırım Bayezid'in 1392'de artık Hristiyanlaşmış olan bu Türklerin bir kısmını Zihne/ Zelihovo'ya yerleştirildiğini ve bunların çocuklarının günümüzde hâlen burada yaşamakta ve Türkçe konuşmakta olduklarını belirtmişlerdir.²²

Osmanlı Devleti, Gelibolu'nun alınmasının ardından üç kol halinde Rumeli'ye doğru ilerlemiştir. Bu kollardan biri olan sol kol İpsala, Gümölcine, Serez ve Karaferye ile Tırhala ve Üsküp'ü içermektedir.²³ Türklerin şehri tam olarak hangi tarihte aldığı ile ilgili kaynaklarda kesin bir görüş birliği bulunmamakta olup Aşıkpaşazade ve Kâtip Çelebi eserlerinde 1373-1374 yıllarında Lala Şahin Paşa tarafından²⁴, İsmail Hakkı Uzunçarşılı ise şehrin 1372 yılında fethedildiğini belirtmişlerdir.²⁵ Bu tarihlerden farklı olarak Eleni Gara Karaferye'nin 1387 yılında, Kemal Karpat ise 1392 yılında fethedildiğini söylemektedirler.²⁶ Meteora manastırlarından birinde Türklerin burayı 1385-1386 yılında fethettiği yazmaktadır. Türklerin Serez bölgesini fethinin ardından Saruhan Yörükleri buraya yerleştirilmiştir.²⁷

Karaferye 1402 Ankara Savaşı'ndan sonra yönetimi Doğu Roma İmparatorluğu'nun idaresi altına girmiştir. Şehir, 1411 yılında Musa Çelebi, 1416 yılında da Mehmed Çelebi tarafından kuşatılmıştır. 1423 yılına gelindiğinde Despot Andronikos, Venediklilerle anlaşır

²¹ Kemal Karpat, "a.g.m", s. 289.

²² Machiel Kiel- Eleni Gara, "a.g.m", s. 392; Elizabeth Zachariadou, "a.g.m", s.246-247.

²³ Halime Doğru, "Osmanlı Devleti'nin Rumeli'de Fetih ve İskan Siyaseti", *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt 9, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 303.

²⁴ Machiel Kiel- Eleni Gara, "a.g.m", s. 392.

²⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi Anadolu Selçukluları ve Anadolu Beylikleri Hakkında Bir Mukkaddime ile Osmanlı Devleti'nin Kuruluşundan İstanbul'un Fethine Kadar*, Cilt 1, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2019, s. 171.

²⁶ Kemal Karpat, "Gagauzlar", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt. 13; İstanbul 1996, s. 289; Eleni Gara, *Η Πόλη Και Η Περιοχή Της Βέροιας Στους Οθωμανικούς Χρόνους, Στο Ημαθίας Μελετήματα*, Βέροια; Οι Φίλοι του Βυζαντινού Μουσείου Βέροιας, 2007, s. 53.

²⁷ Münir Aktepe, "XIV. ve XV. Asırlarda Rumeli'nin Türkler Tarafından İskanına Dair", *Türkiyat Mecmuası*" Cilt. 10, 1953, s. 300.

şehri bırakmıştır.²⁸ Osmanlı- Venedik Savaşı'nın ardından ise 1430 yılında Musa Çelebi tarafından şehir tekrar alınmıştır.²⁹

Karaferye'de Gazi Evrenos Bey başta olmak üzere Yakup Bey, Mehmed Bey gibi gaziler ile Zaim Sinan Bey, Maktul Mustafa Paşa gibi önde gelen isimler cami, bedesten, köprü gibi yaptırdıkları pek çok yapı sayesinde kazanın gelişmesinde büyük rol oynamışlardır. Gazi Evrenos Bey'in torunu Ahmed Bey'in ise yaptırdığı vakfa bağlı köylerden biri olan Ağustos ise büyük bir gelişim göstererek Karaferye'nin nahiyesi olmuştur.³⁰ Kazanın nüfuzlu kişilerine baktığımızda karşımıza çıkan kişilerden biri Yavuz Sultan Selim'in çeşnigirbaşı olan Sinan Bey'dir. Mark Mazower de 15.yüzyıl kayıtlarında bölgenin ileri gelenleri olarak Sinan adlı birinden bahsetmiş ancak bu kişinin zaim Sinan Bey mi olduğu yoksa padişahın çeşnigirbaşı mı olduğu hakkında bir bilgi vermemiştir. Karaferye'de Sinan Bey'in dışında Hoca Burhan, Karaferyeli Mustafa, Kadı Abdullah, Hacı Mehmed, Hacı Hasan, Hacı Kemal adlı kişiler de kazanın nüfuzlu kişileri arasındadır.³¹ Tepedelenli Ali Paşa da köylerden meydana getirdiği çiftlikler sayesinde önemli gelir kaynağı elde etmiştir.³²

Kazada gaziler ve nüfuzlu kişiler dışında büyük ve küçük Esmâ sultanlar, Hatice Sultan, Mihrimah Sultan, Beyhan Sultan gibi kadın sultanlar tarafından da pek çok vakıf yaptırılmıştır. Menlik, Mihrimah Sultan'ın, Libanova ve Kilindir Hasan Paşa'nın, Çitros ise kızlarağasının haslarındanndır.³³ Anastasopoulos'un paylaştığı listeye göre de Vulçista, Uskutina, Seli, Podrom, Kopanova, Kapsohor, İne Kasrı ve İnesel Mihrimah Sultan'ın

²⁸ Melek Delilbaşı, "16. Yüzyılda Via Egnatia ve Selanik", *Sol Kol Osmanlı Egemenliğinde Via Egnatia (1380-1699)*, (Ed. Elizabeth A. Zachariadou), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, Eylül 1999, s. 73.

²⁹ Neval Konuk, *a.g.e.*, s. 48.

³⁰ Vassilis Dimitriadis, "Via Egnatia Üzerindeki Vakıflar", *Sol Kol Osmanlı Egemenliğinde Via Egnatia (1380-1699)*, (ed. Elizabeth A. Zachariadou), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, Eylül 1999, s. 94-95-97.

³¹ Mark Mazower, *Selanik Hayaletler Şehri Hıristiyanlar, Müslümanlar ve Yahudiler, 1430-1950*, Alfa Yayınları, 2. Baskı, Ekim 2020, s. 60.

³² Hamiyet Sezer, "Tepedelenli Ali Paşa ve Oğullarının Çiftlik ve Gelirlerine İlişkin Yeni Bilgi- Bulgular", *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Sayı. 18, Ankara 2005, s.335-336.

³³ Tülay Artan, "Via Egnatia'nın Osmanlı (Kadınlarının) Kültür Hamiliği: Dönemleri ve Sorunları", *Sol Kol Osmanlı Egemenliğinde Via Egnatia (1380-1699)*, (ed. Elizabeth A. Zachariadou) s.27-40-41.

vakfınıdır.³⁴ Ayrıca Mihrimah'ın Karaferye'de iki adet mukaatası da Via Egnatia üzerinde bulunmaktadır.³⁵

Karaferye kurulan panayırlarıyla da meşhurdur. Bunlar içerisinde en bilinenler Katarina Panayırı, Çitros Panayırı ve Aya Andon Panayırıdır. Aya Andon Panayırı her sene Ağustos ayında düzenlenmekte ve 3 gün sürmektedir.³⁶

Kadılık merkezi olan Karaferye aynı zamanda Rum Metropolitlik makamı olarak da nitelendirilmektedir.³⁷

15. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti, Anadolu'daki Yörük ve Türkmenleri Balkanlarda iskân etmiş ve teşkilatlandırmıştır. 17. yüzyıla gelindiğinde Yörük teşkilatı bozulup işlevini yitirince Evlâd-ı Fatihân olarak sağ, sol ve orta kol olmak üzere yeniden düzenlenmiş ve görevleri karşılığında belirli vergilerden muaf olmuşlardır. Evlâd-ı Fatihân gruplarının yaşadıkları yerlerden biri de Karaferye'dir ve 1691 yılında yapılan tahrire göre kazada 48 nefer bulunmaktadır.³⁸ 1809 yılında yapılan tahrire göre de Karaferye'de 21 nefer yaşamaktadır.³⁹ Bâb-ı Defteri/ Ceride Odası'na ait tarihsiz bir defterde kazada bulunan Evlâd-ı Fatihân hakkında bilgiler bulunmaktadır. Bu deftere göre Libanova ve ona bağlı çevre köylerde 17 Müslüman, 14 Gayrimüslim; Sirozî Yusuf Paşa Çiftliğinde de 15 Gayrimüslim olmak üzere Karaferye'de 46 neferat yaşamaktadır.⁴⁰

³⁴ Antonis Anastasopoulos- Eleni Gara, "The Rural Hinterland of Karaferye: Settlements, Division, And The Çiftlik Phenomenon (Seventeenth- Eighteenth Centuries), Crete University Press, Rethymno 2015, s. 281-282-283-284-285-286.

³⁵ Via Egnatia: İtalya ile doğu eyaletleri arasındaki ilişkileri kolaylaştırmak, birliklerini kontrol edebilmek için yapılan yol. Detaylı bilgi için bkz. Ed. Elizabeth A. Zachariadou, *Sol Kol: Osmanlı Egemenliğinde Via Egnatia (1380-1699)*; Tülay Artan, "a.g.m", s.27-40-41.

³⁶ Suraiya Faroqhi, *Osmanlı Şehirleri ve Kırsal Hayatı*, Doğu Batı Yayınları, Ankara, Kasım 2018, s. 156; *Selanik Vilayet Salnamesi*, Mekteb-i Sanayi Matbaası, 1325, s. 250.

³⁷ P. L. İnciciyan- H. D. Andreasyon, *Osmanlı Rumelisi Tarih ve Coğrafyası, Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 2, 1974, s. 50-51.

³⁸ M. Tayyip Gökbilgin, *Rumeli'de Yörükler, Tatarlar ve Evlâd-ı Fatihân*, İşaret Yayınları, İstanbul 2008, s. 265.

³⁹ Mustafa Mesut Özekmekçi, "19. Yüzyılın İlk Yarısında Avrathisar'da (Kılıkış) Evlâd-ı Fatihân Nüfusu", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, Sayı 31, Güz 2021, s. 123.

⁴⁰ BOA, *Bâb-ı Defteri (D. CRD. D)*, No. 40736, s. 23.

1528 yılında Kanuni Sultan Süleyman'ın döneminde yapılan ve bölgedeki ilk nüfus bilgisine dair tahmin yapmamızı sağlayan tahrire göre Karaferye'de 234 Müslüman hane, 669 Hristiyan hane olmak üzere 4200 ile 4500 arasında bir nüfus bulunmaktadır. 1543 yılında ise 295'i Müslüman hane, 677'si Hristiyan hane ve 11'i de Yahudi hane olmak üzere yaklaşık 4600 kişi yaşamaktadır. 1568 yılına gelindiğinde Hristiyan nüfusun azalıp Müslüman nüfusun arttığı gözlemlenmiş ve Müslüman hane sayısı 425'e yükselmiş, Hristiyan hane sayısı ise 459'a düşmüştür. Yahudi hane sayısı da Hristiyanlar gibi düşüşe geçmiş ve 1568 yılında Karaferye'de 6 hane olarak ikamet etmişlerdir.⁴¹ 18. yüzyılda şehrin nüfusu sekiz bine ulaşmıştır. William Martin Leake'e göre kazada 1.200'ü Rum olmak üzere 2.000 hane yaşamaktadır. Leake, ayrıca, oldukça iyi inşa edilmiş yüksek evleri, havadar yapısı, bahçeleri, evlerin arasına serpiştirilmiş çok sayıda güzel çınar ağaçları, dağlık çevresi ve doğuya doğru büyük düzlüğe hâkim bir manzarası ile Karaferye'nin Rumeli'nin en keyifli kasabalarından biri olduğunu aktarmıştır.⁴² Mora İsyanı sonrasında ise Karaferye'ye yapılan göçlerle Müslüman nüfusta artış meydana gelmiştir.⁴³

7 Kasım 1864 tarihli Vilâyet Nizamnâmesi ile eyalet sisteminden vilayet sistemine geçilmiştir. Selânik Vilâyeti Selânik, Siroz, Drama ve Taşoz olmak üzere dört sancaktan oluşmaktadır. Karaferye ise Selânik Sancağı'na bağlı bir kazadır.⁴⁴ Balkan Savaşları'na kadar Osmanlı Devleti'nin egemenliği altında kalan şehir 16 Ekim 1912 tarihinde Yunan ordusunun işgaline uğramıştır.⁴⁵ Balkan Savaşları'nın ardından 1 Kasım 1913 tarihinde imzalanan Atina Antlaşmasına göre; Yunanistan'ı terk edecek olan Müslümanların üç yıl içinde Osmanlı vatandaşlığını kabul ettiğini beyan etmesi gerekmektedir. Ancak bu üç yıl süre zarfı 1920 yılına kadar ertelenmiştir.⁴⁶ Atina Antlaşması'nın ardından Müslümanların bir kısmı şehirden göç etmiş, kalanı ise 24 Temmuz 1923 Lozan Antlaşması ile göç etmiştir.

⁴¹ Machiel Kiel- Eleni Gara, "a.g.m", s. 392.

⁴² William Martin Leake, *Travels in Northern Greece*, Cilt. 3, London 1835, s. 291.

⁴³ Machiel Kiel- Eleni Gara, "a.g.m", s. 393.

⁴⁴ İlber Ortaylı, *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2020, s.55; Ayşe Eryaman, "II. Meşrutiyet Yıllarında Selânik Vilâyeti'nin İdari ve Mülki Yapısı", *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, Cilt. 7, Sayı. 2, 2017, s. 146.

⁴⁵ Neval Konuk, *Yunanistan'da Osmanlı Mimarisi I*, Stratejik Araştırma Merkezi Yayınları, Birinci Baskı, Ankara 2010., s. 50.

⁴⁶ Esra Özşür, "Balkan Savaşları'ndan Lozan'a Yunanistan'daki Ekalliyet Sorunu ve Müslüman Nüfus", *Tarih Okulu Dergisi*, Yıl. 11, Sayı. XXXIV, Haziran, 2018, s. 476.

Göç eden muhacirler 17 Temmuz 1923 tarihli İcra Vekilleri Heyeti Kararnamesi ile Amasya, Tokat ve Sivas'a gönderilmişlerdir.⁴⁷

1.1.1. Karaferye Kazasındaki Osmanlı Eserleri

Evliya Çelebi'ye göre Karaferye'de on altı adet camii bulunmaktadır. Seyahatnamede geçen camiler Müftü Camii, Musa Çelebi Camii, I. Murad Han Camii, Kazancı Camii, Emir Çelebi Camii, Çelebi Sinan Bey Camii, Mahmud Efendi Camii'dir. Bu camilerden I. Murad Han, Kazancı ve Musa Çelebi Camileri kiliseden çevrilme camiler olup çarşı içinde yer almaktadırlar.⁴⁸ Thomas Gavrilidis de 17. yüzyılda Karaferye'de Evliya Çelebi'nin Müftü, Mahmud Efendi, Emir Çelebi ve Çelebi Sinan Bey camileri olmak üzere dört camiden bahsettiğini belirtmiştir.⁴⁹

Tablo 2

Karaferye'de Bulunan Osmanlı Dönemi Eserler⁵⁰

Çelebi Sinan Bey Camii	Musa Çelebi Camii	Çaşnigir Camii
Kazancı Camii	Çirmen Mahallesi Camii	Medrese Camii
Âtik Cami/ Sultan Murad Hüdavendigâr Camii/ Hünkar Camii	Kara Kemal Bey Mescidi- Camii	Veşince Köyü Zaim Mustafa Ağa Camii
Çelebi Mehmed Bey Camii	Çukur Tekke Camii	Müftü Camii
Bayır Camii	Mahmud Efendi Camii	Emir Çelebi Camii
Tuzcu Sinan Bey Camii	Subaşı Camii	

Karaferye'ye ait nüfus defterlerini incelediğimizde yukarıdaki tabloda verilen camilerden sadece Sinan Bey Camii, Sultan Murad Camii, Kemal Bey Camii, Kazancı Camii, Çaşnigir Camii, Medrese Camii gibi camiler karşımıza çıkmıştır. Defterlerde yer alan

⁴⁷ Nedim İpek, *Mübadale ve Samsun*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2000, s. 41-42.

⁴⁸ Evliya Çelebi, a.g.e, s. 179.

⁴⁹ Thomas Gavrilidis, *Veria 14os-20os aiwnas*, Veria, Mayıs 1998, s. 9.

⁵⁰ Neval Konuk, a.g.e, s.52-56-66-67-68-74-85-89-102-109-118.

Kazancı ve Fırıncı Camii aynı cami olup Kazakçı Camii olarak da anılmaktadır.⁵¹ Günümüzde bu yapılardan Medrese Camii restore edilmiştir. Çelebi Sinan Camii de ayakta. Fırıncı Camii, Aya Paraskevi Kilisesi'nden çevrilen bir cami olup 1864 yılında yanmıştır. Mahmud Efendi Camii ise dönemin en gözde camisidir. Musa Çelebi Camii de Fırıncı Camii gibi kiliseden çevrilme bir camidir, diğer ismi Baba Tekke'dir.

Sultan Murad Hüdavendigâr Camii, 11. yüzyılda inşa edilmiş olan On İki Havari Metropolitlik Kilisesi'nin Sultan I. Murad'ın şehri almasından sonra camiye çevrilmiş hâlidir. Cami aynı zamanda Hünkâr Camii ve Âtik Camii olarak da bilinmektedir. Caminin hasır, kandil gibi giderleri ise Hatice Sultan Vakfı'ndan karşılanmıştır.⁵² Metropolis de denenen bu yapı 1912 yılından sonra Aziz Pavlos adıyla kilise olarak kullanılmış ve Karaferye Hristiyan Ortodoks Birliği'nin merkezi olmuştur. Günümüzde Eski Metropolis olarak anılan kilise, müze deposu olarak kullanılmaktadır.

1490-1491 yıllarında yapılan Çelebi Sinan Camii'nde Evliya Çelebi'nin aktardığına göre avlusunda büyük bir çınar ağacı bulunmaktadır. Karaferye, Osmanlı hâkimiyetinden çıktıktan sonra cami ev, atölye gibi çeşitli şekillerde kullanılmıştır. Günümüzde ise restore edilmeyi beklemektedir.⁵³

Karaferye'de Çelebi Sinan Bey Köprüsü, hükümet konağı, iki adet kışla, bir adet telgrafhane, bir adet hastane, bir adet jandarma, karakolhane ve bir saat kulesi gibi yapılar mevcuttur. Mihrimah Sultan ve Cağalazade Yusuf Sinan Paşa, kazada dört köy ve çiftlikleri kapsayan vakıf kurmuştur. Yine Sinan Bey bin Hamza Bey halkın Vardar Nehri'ni rahatça geçebilmesi için bir teknenin bakımıyla birlikte Kara Bahadurlu Köyünü vakfetmiştir.⁵⁴ Evliya Çelebi ve Neval Konuk'a göre şehirdeki cami dışındaki eserlerden bazıları ise şunlardır:⁵⁵

⁵¹ Thomas Gavriilidis, *a.g.e.*, s.13.

⁵² Neval Konuk, *a.g.e.*, s. 52-53; Semavi Eyice, "Yunanistan'da Türk Mimari Eserleri II", *Türkiyat Mecmuası*, Cilt. 12, 1955, s. 206.

⁵³ Neval Konuk, *a.g.e.*, s.60-61; Evliya Çelebi, *a.g.e.*, s.179.

⁵⁴ Vasilis Dimitriadis, "Via Egnatia Üzerindeki Vakıflar", s. 97-98-100-101.

⁵⁵ Neval Konuk, *a.g.e.*, s. 59-63-66-72-84-86-89; Evliya Çelebi, *a.g.e.*, s. 179.

Vakıflar: Çelebi Sinan Bey Vakfı, Kadı Mehmed Efendi, Alaybeyzade Ahmed Bey, Bayezid Çelebi, Zaim Mehmed Bey, Mehmed Bey.

Mektepler: Binkârizade Mektebi, Hüseyin Ağa Mektebi, İsmail Beşe Mektebi, Kemal Paşa Mektebi, Çelebi Sinan Bey Mektebi,

Medreseler: Âtik Camii Darû'l-Kurra'sı, Eminzade Hacı Ahmed Ağa Medresesi,

İmaret ve Bedesten: Mehmed Bey İmaretı, Çaşnıgır Bey İmaretı, Sinan Bey İmaretı, Çelebi Sinan Bey Bedesteni.

Hamamlar: Hızır Bey Hamamı, Tuzcu Sinan Hamamı, Çaşnıgır Hamamı.

1.1.2. Karaferye'de Üretim

Verimli arazilerin üzerinde bulunan Karaferye'de arpa, buğday, burçak, piriñç, üzüm, susam, bal, haşhaş, nar gibi pek çok meyve- sebze üretimi yapılmaktaydı. Kazanın en önemli geçim kaynakları ise şarap ve ipek kozası üretimidir. Selânik vilayetinin en kaliteli üzümleri Karaferye, Selânik ve Tikveş'te yetişmekteydi. Dolayısıyla şarap üretimi konusunda Karaferye, özellikle de Ağustos nahiyesi çok önemli bir konumda olmuştur. Kazada senelik bir milyon kıyye şarap üretilmekte olup Ağustos'ta üretilen şarap Selânik'ten İskenderiye'ye kadar ihraç edilmekteydi. Bir diğeri geçim kaynağı olan ipek böceği kozası üretiminde de Vodine ve Gevgili'nin ardından Ağustos gelmekteydi. Kozaların tohumları Selânik Ziraat Mektebi'nde üretilmeye başlanınca dışa bağımlılık azalmış ve kendine yeten bir konuma gelmişti.⁵⁶

Karaferye aynı zamanda havlu ve padişahın hamam takımlarının üretimiyle meşhurdur. Leake, nüfusun imalatçı kesiminin, dağın eteğinde yetişen kenevir ve keteni eğirip, gömlek ve havlular, özellikle de hamamlarda kullanılan ve bütün Türk kasabalarında büyük bir tüketimi olan makrama adı verilen büyük havlular yaptıklarını kaydetmiştir. Keza, kasabanın etrafındaki su değirmenlerinin çoğunun, çevre köylerde veya Selanik Yahudileri tarafından yapılan kalın yünlü kumaşları ve halıları sıkma işlemi için kullanıldığını

⁵⁶ *Selanik Vilayet Salnamesi*, Mekteb-i Sanayi Matbaası, Sene 1312, s: 272-273.

belirtmiştir.⁵⁷ Örneğin 17 Ağustos 1773 tarihli bir belgede Selânik ve Karaferye'den padişah için 18 çift abdest makramesi, 7 adet peştamal, 8 adet ayak makramesi gibi eşyaların temin edilerek Karagümrük'e getirildiği Hazine Darbaşı Ağa Mehmed Efendi tarafından bildirilmiştir.⁵⁸

Bir tür yün kumaş olan şayak ve çorap üretiminde Karaferye'de yaşayan Ulah aileler yer almışlardır. Aynı zamanda şehirde hamam takımları, havlu makrameleri, peşkir, mendil ve ipek çarşaflar da üretilmektedir. Ancak 1890'lı yıllardan sonra bu üretim kolları Avrupa ile rekabet edemez duruma gelmiştir.⁵⁹

Karaferye'nin nahiyesi olan Ağustos'ta kırmızı mermer çıkarılan bir taş ocağı ile üç adet iplik fabrikası bulunmaktadır. Vilayetin en eski iplik fabrikasının olduğu nahiyede 250'si kadın 300 Yahudi işçi çalışmaktadır. Burada üretilen iplik Manastır, Serfice, Selanik gibi yerlere ihraç edilmektedir.⁶⁰

1.2. Osmanlı Devleti'nde Nüfus Sayımları ve Ceride Nezareti

Arapça "hayat, can" gibi anlamlara gelen "nefs" kelimesinden türeyen nüfus, bir yerde bir arada yaşayan insan topluluğunu kapsamaktadır.⁶¹ Osmanlı Devleti'nde modern anlamda nüfus sayımlarından önce genellikle tahrirler yapılması kararlaştırılmıştır. Vergi verecek yaşa gelen gençleri kaydetmek, yeni ekime açılan toprakların gelirlerini belirlemek, büyük nüfus değişimlerini tespit etmek amacıyla bölgenin durumuna yapılan tahrirlerin kısa süreli aralıklarla yapıldığı da bilinmektedir. Kelime anlamı yazma, kitabet, kaydetme gibi anlamlara gelen "tahrir", Osmanlı Devleti'nde tımarların dağılımını ve vergi mükelleflerinin belirlenmesini sağlamak amacıyla yapılan sayımlar için kullanılan bir

⁵⁷ William Martin Leake, *Travels in Northern Greece*, Cilt. 3, London 1835, s. 291.

⁵⁸ *Selanik Vilayet Salnamesi*, Mekteb-i Sanayi Matbaası, Sene 1325, s. 249; BOA, TS.MA.e, 537/21, H 29-08-1187/ M. 15- 11-1773.

⁵⁹ *Selanik Vilayet Salnamesi*, Sene 1312, s. 250; Melike Karabacak, "19. Yüzyıl Sonundan 20. Yüzyıl Başına Selanik'in İşçi Kadınları", *Osmanlı Dönemi Balkan Şehirleri*, Cilt 2, s. 651.

⁶⁰ Melike Karabacak, "a.g.m", s. 652.

⁶¹ Nebi Bozkurt, "Nüfus", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 33, İstanbul 2007, s. 293.

terimdir. Tahrirler, ülkenin çeşitli yerlerinde (salyânesiz eyaletlerde), özellikle yeni bir yer fethedildiğinde ve yeni bir padişah tahta çıktığında yapılmıştır. Bir bölgede yapılan tahrir yenilendiğinde yeni deftere “defter-i cedid”, eskisine “defter-i atik”, en eski olana ise “defter-i köhne” denilmektedir.⁶²

Tahrirler, tahrir emini adı verilen itibarlı, sözüne güvenilir görevliler tarafından yapılmıştır. Tahrir eminleri, görevlendirildikleri bölgedeki eski defteri inceleyerek karşılaştırmalı olarak vergi mükelleflerini belirleyip vefat edenleri defterden silip vergi yükümlüsü olan kişileri de deftere eklemekteydiler. Defterlerin bir nüshası saklanır diğer nüshası ise bağlı bulunduğu beylerbeyliğine gönderilirdi. Tahrirler genellikle 1-2 yıl sürdüğü gibi görevlinin vefatı, halkın emini şikâyeti veya ortaya çıkan problemler bu sürecin uzamasına sebep olmaktadır. Yapılan sayımlarla devlet mevcut bütün gelirlerini, ne kadar vergi alınacağını, kimlerin vergilerden muaf olduğunu belirlerken vergi kaçırılmasının ve toprağın ekilip biçilmesinin, arazinin boş bırakılmasının önüne geçmeyi de amaçlamıştır.⁶³

18. yüzyılda da ara ara yoklama şeklinde sayımlar yapılmıştır. 19. yüzyıla gelindiğinde ise 1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasıyla birlikte hem yeni bir ordunun teşkilinin ardından askerî gücün bilinmesi için hem de vergi yükümlülerinin tespiti için bir nüfus sayımına ihtiyaç duyulmuştur.⁶⁴

Osmanlı Devleti'nde modern dönemde ilk nüfus sayımı 1828 yılında İstanbul'da yapılmıştır. 12-40 yaş arası Müslüman erkeklerin belirlendiği sayım askerî amaç gütmüş ve eli silah tutabilecek, vasıflı kişilerin Serasker Hüsrev Paşa tarafından belirlenip kaydedileceği açıklanmıştır. İstanbul'a olacak göçleri engellemek ve iâşe sorununu çözmek amacıyla 1828 yılında yapılmaya başlanan sayım, 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan dolayı sekteye uğramış, savaşın ardından bir nüfus sayımı gerçekleştirilmiştir. 1829 yılında

⁶² Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul 2010, s. 383; Mehmet Öz, “Tahrir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt, 39, İstanbul 2010, s. 425, 426.

⁶³ Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, I. Cilt 1300-1600, Eren Yayıncılık, 2000, s.175; Mehmet Öz, “a.g.m”, s.427.

⁶⁴ Nuri Akbayar, “Tanzimat'tan Sonra Osmanlı Devleti Nüfusu”, *Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkler Ansiklopedisi, İletişim Yayınları*, C.5, İstanbul 1985, s. 1238.

İstanbul ve bilâd-ı selâseyi kapsayan ve Hüsrev Paşa ile kaptan paşanın görevlendirildiği bu sayım 1829 Aralık ayında bitirilmiştir. Müslümanların ardından cemaat liderlerinin görevlendirdiği kişiler tarafından gayrimüslimlerin sayımının yapılması ve sonuçların İstanbul Mahkemesi'ne bildirilmesi istenmiştir.⁶⁵

Anadolu ve Rumeli'yi kapsayan genel anlamdaki ilk nüfus sayımı ise 1830 yılında yapılmış, fakat Mısır ve Arabistan bu sayımdan hariç tutulmuştur. Kadınların dahil edilmediği nüfus sayımının başlıca amacı Müslüman nüfus içerisinde askere elverişli kişilerle Gayrimüslim nüfus içerisindeki vergi yükümlülerini belirlenmesidir. 1830 yılındaki nüfus sayımından hemen önce bir meclis kurulmuş ve sayımın yapılacağı yerler ile sayımın kimler tarafından yapılacağı belirlenmiştir. Halkın tepkisini çekmemek için memurlar bölgenin ileri gelenleri, Vak'anüvis Esad Efendi ile ulemadan Abdülhak Efendi gibi kişiler seçilerek hazırlıklara başlanmıştır.⁶⁶

Nüfus defterlerinin korunması ve muhafaza edilmesi için de yeni bir yapıya ihtiyaç duyulmuş ve 1831 yılında müstakil bir nezaretin kurulmasına karar verilmiştir. Başlangıçta "*Defatir Nezareti*" olarak anılan bu birimin ismi II. Mahmud tarafından "*Ceride Nezareti*" olarak değiştirilmiştir. Nezaretin başına 7.500 kuruş maaşla Bâb-1 Defteri Mektubçusu olan Said Efendi getirilmiştir.⁶⁷ Başkatip olarak Ahmed Kemal Efendi, Mektubî defteri olarak Mukaataat Kesedarı Emin Efendi, kesedar olarak da Abdi Bey görevlendirilmiştir.⁶⁸ Ceride Nezareti'nin kurulmasının akabinde 1831 yılında sancak merkezlerinde "*Defter Nazırlığı*" kurulmuş ve çalışmalara başlamıştır.⁶⁹ Görevlendirildikleri bölgede doğum, ölüm, göç gibi nüfus vukuatlarını titizlikle kaydetme görevi olan bu nazırların yanlarına da mukayyit ve

⁶⁵Sedat Bingöl, "İstanbul'da 1829 Nüfus Sayımı ve Bazı Mahallelerin Müslüman Nüfusu Üzerine Bir İnceleme", *Tarih Araştırma Dergisi*, C.23, Sayı. 36, 2004, s.47-50; Mustafa Mesut Özekmekçi, "İlk Osmanlı Nüfus Sayımları (1830-1850) ve İngiltere, Abd Nüfus Sayımları ile Mukayesesi", Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Manisa 2020, s. 39.

⁶⁶ Musa Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2013, s. 45.

⁶⁷ Kemal Karpat, *Osmanlı Nüfusu 1830-1914*, Timaş Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2010, s. 65-66.

⁶⁸ Ahmed Lütü Efendi, *Lütü Efendi Tarihi*, C. 3, Matbaa-ı Amire, 1292, s.146.

⁶⁹ Musa Çadırcı, *a.g.e.*, s. 45-46.

katipler görevlendirilmiştir. Bu memurlar için sancak merkezlerinde defter nazırı dairesi denilen yerler kiralanmıştır.⁷⁰

Tutulan kayıtların üç ayda bir Ceride Nezareti'ne gönderilmesi düşünülmüş, ancak bunun zorlukları göz önünde bulundurularak altı ayda bir gönderilmesine karar verilmiştir. Ceride Nezareti 1838 yılında iki yıllık bir dönemde "Ceride Muhasebesi" adını almış, başına da Süleyman Faik Efendi getirilmiştir.⁷¹ 1840 yılına gelindiğinde kapatılarak Maliye Nezareti Varidat Muhasebeciliğine bağlanmıştır. Ceride Odası'na gelen defterler burada temize çekilip askerlik durumunda olanlar, yalnız yaşayanlar gibi pek çok özelliklere göre yeniden düzenlenmiştir.⁷²

1843 yılında ordunun düzenlenmesi gündeme gelince yeni bir sayım yapılmasına karar verilmiştir. 1844 yılında Serasker Rıza Paşa öncülüğünde başlatılan sayımda halk arasında vergilerin nüfusa paralel olarak arttırılacağı ve yeni vergilerin konulacağı gibi söylentilerin çıkmasından dolayı nüfus sayımı sırasında direnişle karşılaşmış, bu yüzden bazı bölgelerde hiç sayım yapılamadığı gibi bazı bölgelerde de nüfusla ilgili yanlış sayılar verilip nüfus az gösterilmeye çalışılmıştır.⁷³ Sonuçların devletçe açıklanmadığı 1844 nüfus sayımı hakkındaki rakamlar Ahmed Vefik Paşa tarafından resmî olarak Ubcini'ye verilmiş ve kendisi "*Letters sur la Turquie*" adlı eserinde sayım sonuçlarına yer vermiştir.⁷⁴ Buna göre Osmanlı Devleti'nin Rumeli'deki nüfusu Trakya'da 1.800.000, Rumeli ve Teselya'da 2.700.000, Bulgaristan'da 3.000.000, Arnavutluk'ta 1.200.000, Bosna-Hersek'te 1.100.000, Eflak'ta 2.600.000, Boğdan'da 1.400.000, Adalarda 700.000 ve Sırbistan'da 1.000.000 olmak üzere 15.500.000, Anadolu, Suriye, Arabistan ve Afrika dahil toplam 35.350.000'dir.⁷⁵

⁷⁰ Mehmet Güneş, "Osmanlı Dönemi Nüfus Sayımları ve Bu Sayımları İçeren Kayıtların Tahlili" Gazi Akademik Barış, Cilt. 8, S. 15, 2014, s. 227.

⁷¹ Cevdet Küçük, "Ceride Nezareti", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt. 7, İstanbul 1993, s. 409.

⁷² Mustafa Mesut Özekmekçi, "Ceride Odası 1830-1850", *Tarih & Gelecek Dergisi*, Cilt. 6, Sayı. 3, Eylül 2020, s. 1014-1015-1016.

⁷³ Enver Ziya Karal, *a.g.e.*, s. 9.

⁷⁴ Bülent Yıldırım, "Osmanlı Devleti'nde Yapılan İlk Modern Nüfus Sayımına 1881/1882-1893) Göre Edirne'deki Ermeni Nüfus", *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 1, S. 2, Temmuz 2011, s.86

⁷⁵Numan Elibol, "a.g.m", s. 153.

1858 yılında Tahrir-i Emlak Nezareti kurulmuş ve 1862 yılına kadar Bursa, Yanya ve Beyrut'ta gibi şehirlerde sayımlar yapılmıştır. 1844 sayımından 1864 yılına kadar genel bir nüfus sayımı yapılmamış, bundan dolayı askerî ve malî açıdan bir sayım gerekliliği doğmuştur. Bu amaçla bir komisyon kurulmuş, bir sayım yapılması ve herkese birer tezkere verilmesi kararlaştırılmıştır.⁷⁶

⁷⁶ Aşkın Koyuncu, "Tuna Vilâyeti'nde Nüfus ve Demografi (1864-1877)", *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume*, 9/4 Spring, Ankara 2014, s. 680.

İKİNCİ BÖLÜM

KARAFERYE KAZASINA AİT NÜFUS DEFTERLERİ

2.1. Karaferye Kazasına Ait Nüfus Defterleri

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi Nüfus Defterleri içerisinde Karaferye'ye ait 42 adet nüfus defteri bulunmaktadır. Bu defterlerden altı tanesi Müslim- Gayrimüslim karışık, dördü Müslim, on biri reaya defteridir. Defterlerin en erken tarihli olanı Hicrî 1246/ Miladi 1831 yılına ait olup, en geç olanı da Hicrî 1277/ Miladi 1861 yılına tarihlenmektedir. 4949 numaralı reaya defteri tamirde olduğu için deftere ulaşılamamıştır.

Defterlerden on dört adedi ciltli ve ebrulu, on bir adedi ciltli ve ebrusuz, on altı adedi de cilsiz ve ebrusuzdur. Boyut olarak en küçüğü 17x 49cm; en büyüğü ise 32x 52 cm olup bir adedin ise boyutu belirtilmemiştir. Defterlerin dokuz adedi varak usulü, geri kalanı ise sayfa düzeninde yazılmış ve en az iki sayfa, en çok üç yüz otuz sekiz sayfadan oluşmaktadır. Her mahalle tek tek sayılmış, bazılarında her mahalle/ çiftlik/ karye sonunda toplam nüfus verilmiş, bazı defterlerde ise sayfa sonunda toplam bilgi verilmeden yeni bir mahalleye geçilmiştir. Defterlerin sayfa düzenine baktığımızda sayfalar bir bütün olarak görülmüş ve sadece sol tarafta numaralandırma yapılmıştır. Aşağıdaki tabloda Karaferye'ye ait nüfus defterleri verilmiştir.

Tablo 3

Karaferye Kazasına Ait Nüfus Defterleri

Defter Numarası	Tarih	Sayfa/ Varak	Ciltli/Cilsiz	Ebrulu/Ebrusuz	Boyut
5105	1246/1831	56 sayfa	Cilsiz	Ebrusuz	22x61
7436	1246/1831	32 sayfa	Ciltli	Ebrulu	19x55
5079	1246/1831	56 sayfa	Ciltli	Ebrulu	30x79

Tablo 3'ün Devamı

5080	1246/1831	12 sayfa	Ciltsiz	Ebrusuz	28x79
5081	1246/1831	44 sayfa	Ciltli	Ebrusuz	29x79
4933	1248/1832	120 sayfa	Ciltsiz	Ebrusuz	24x74
7438	1248/1833	96 sayfa	Ciltli	Ebrulu	25x62
4934	1250/1835	32 varak	Ciltli	Ebrusuz	19,5x54
4935	1250/1835	238 varak	Ciltli	Ebrusuz	21x54,5
4936	1250/1835	24 sayfa	Ciltli	Ebrulu	19x52
4937	1250/1835	13 varak	Ciltli	Ebrulu	19,5x54
7439	1252/1837	8 sayfa	Ciltsiz	Ebrusuz	21x59
4938	1254/1839	76 sayfa	Ciltsiz	Ebrusuz	21x55
4940	1254/1839	104 sayfa	Ciltsiz	Ebrusuz	20x54
4941	1254/1839	338 sayfa	Ciltli	Ebrulu	20x53
4942	1254/1839	16 sayfa	Ciltsiz	Ebrusuz	18,5x51
4943	1254/1839	8 sayfa	Ciltli	Ebrusuz	20x56
6907	1255/1839	8 sayfa	Ciltsiz	Ebrusuz	23x64
7440	1255/1840	74 sayfa	Ciltli	Ebrulu	28x70
4939	1255/1840	24 sayfa	Ciltli	Ebrulu	19x53
4944	1256/1841	38 varak	Ciltsiz	Ebrusuz	20x55
4946	1256/1841	12 varak	Ciltli	Ebrusuz	21x56
4948	1256/1841	40 varak	Ciltli	Ebrusuz	21x48
4950	1256/1841	7 varak	Ciltsiz	Ebrusuz	20x55
4952	1256/1841	182 varak	Ciltli	Ebrusuz	22x58
5035	1256/1841	20 sayfa	Ciltli	Ebrusuz	21x58
7441	1257/1841	16 sayfa	Ciltli	Ebrulu	18x52
7443	1257/1841	2 sayfa	Ciltsiz	Ebrusuz	-----
7444	1259/1843	24 sayfa	Ciltsiz	Ebrusuz	25x68
4945	1259/1844	40 sayfa	Ciltli	Ebrulu	20x55
4947	1259/1844	26 sayfa	Ciltli	Ebrusuz	20x55
4949	1259/1844	----	-----	-----	----
4951	1259/1844	18 sayfa	Ciltli	Ebrulu	19,5x55

Tablo 3'ün Devamı

4953	1259/1844	212 sayfa	Ciltli	Ebrusuz	20x55
5209	1259/1844	8 sayfa	Ciltsiz	Ebrusuz	24x65
5109	1260/1845	4 sayfa	Ciltsiz	Ebrusuz	24x65
4954	1260/1845	24 sayfa	Ciltli	Ebrulu	17x49
5108	1260/1845	48 sayfa	Ciltsiz	Ebrusuz	25x65
4955	1261/1845	40 sayfa	Ciltli	Ebrulu	17x49
5210	1262/1846	215 sayfa	Ciltsiz	Ebrusuz	27x75
5211	1262/1846	4 sayfa	Ciltsiz	Ebrusuz	18x51
7446	1277/1861	188 sayfa	Ciltli	Ebrulu	32x52

Karaferye kazası Rumların, Türklerin, Yahudilerin ve Kıptilerin yaşadığı bir kazadır. Kazada modern anlamda yapılan ilk nüfus sayımı 1830- 1831 yılına tarihlenmektedir ve bu döneme ait 5 adet defter bulunmaktadır. Osmanlı Devleti geleneksel anlayışa uygun olarak nüfusu Müslim- Gayrimüslim şeklinde sınıflandırmıştır. Reayanın kalabalık olduğu şehirlerde, mesela Filibe, Selanik, Edirne, Batı Anadolu, İzmir, Aydın vs. yerlerde Bulgar, Rum, Ermeni vb. şeklinde ayırım yapılmıştır.⁷⁷ Aynı durum Karaferye için de geçerlidir. Karaferye nüfus defterinde de din temelli millet anlayışı dışında etnik kökene dayalı olarak da bir ayırım yapıldığı görülmektedir.

Karaferye'ye ait nüfus defterlerini incelediğimizde belli bir sayım usulü olmadığını, her nüfus memuruna göre defterlerin kayıt şekillerinin değiştiği görülmektedir. Defterlerin bazılarında kişilerin fizikî özellikleri, baba adları, meslekleri, engel durumu, yaşları, nereden geldikleri veya hangi amaçla nereye gittikleri, lakapları gibi pek çok özellikleri belirtilirken bazı defterlerde sadece baba adları, meslekleri ve yaşlarına yer verilmiştir. Örneğin 1830 yılını ait 5080 numaralı defterde hane sayısı verilmeyip kişilerin yanlarına hangi kaza veya mahalleden geldikleri not edilmiştir.⁷⁸ 1845 yılını içeren 4954 numaralı defterde de hane sayısı belirtilmemiş olup hangi amaçla kazaya geldikleri isimlerinin yanlarına not edilmiştir.⁷⁹ 5108 numaralı defterde ise Avrathisarı, Karadağ, Karaferye ve Ustrumca

⁷⁷ Enver Ziya Karal, *a.g.e.*, s. 19.

⁷⁸ BOA, *NFS. d.*, No. 5080.

⁷⁹ BOA, *NFS. d.*, No. 4954.

kazalarına ait icmal defter olup kişiler hakkında hiçbir bilgi kaydedilmemiş, sadece hane sayısı, tüvana, müsin, sabi sayısı belirtilip toplam verilmiştir. 5108 numaralı defterin 4954 ve 4955 numaralı kazaya sonradan gelen Müslim ve Gayrimüslimlerin kaydedildiği defterlerin icmalı olduğu anlaşılmaktadır. Ancak asıl nüfusun kaydedildiği defter hakkında bilgi yoktur.⁸⁰

Nüfus çalışmaları yapılırken Müslüman nüfusta askere alınacak kişilerin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bunun için on dört- kırk yaş arasındaki kişiler “*matluba muvafık*” anlamına gelen “م” harfi veya caize “/” ile işaretlenmişlerdir.⁸¹ Ancak Mustafa Mesut Özekmekçi mim veya caizenin tek başına, askere alınacak kişilerin işaretlendiği anlamına gelemeyeceğini, bazen de cizye yükümlülerinin belirlenmesinde veya başka bir yerde olanları belirtmek amacıyla “*mürur*” kelimesinin kısaltması olarak da kullanıldığını, bu yüzden nüfus çalışması yapacak kişilerin bu konuda dikkatli olması gerektiğini ifade etmiştir.⁸² Karaferye’ye ait nüfus defterlerinde de bu yaş aralığındaki kişilerin mim harfi ile işaretlendiğini görmekteyiz. Ancak, Karaferye defterlerinde bu harfin “*matluba muvafık*” anlamına geldiği görülmektedir. Nitekim 1831 yılına ait 5079 numaralı defterde “*Karaferye kasaba ve kurrasında mutavattın sagir ve kebir kaffe-i yerlü ehl-i İslâm matlubat-ı seniyeeye muvafık olub esamileri üzerine mim işareti olanlar*” ifadesiyle belirtilmiştir.⁸³ Redife ayrılan kişilerin ise 4934, 4944 ve 4945 numaralı defterlerde olduğu gibi yanlarına “*asakir-i redif*” notu düşülmüştür.

Nüfus defterlerinde genel olarak kişiler “aksakallı, siyah bıyıklı, orta boylu” gibi fizikî özellikleri, varsa “çolak, topal, sakat, yekçeşm” gibi engelleri, “havlucu, dülger, oduncu, uncu, bakkal” gibi meslekleri belirtilmiştir. Birkaç istisna hariç defterlerde tek tek haneler yazılmadığından dolayı net bir şekilde hane sayısı belirlenememektedir. Müslüman-gayrimüslim karışık kaydedilen defterlerde ilk olarak Müslüman nüfus yazılmış, ardından gayrimüslimlere geçilmiştir. Klasik Osmanlı yazım usulüne göre Müslüman olan Kıbtîler Müslüman nüfustan ayrı olarak yeni bir sayfada yazılmıştır. Hristiyan olan Kıbtîler ise

⁸⁰ BOA, *NFS. d. No. 4954*; BOA, *NFS. d. No. 4954*; BOA, *NFS.d. No: 5108*.

⁸¹ Mustafa Mesut Özekmekçi, “Bazı Osmanlı Nüfus Defterlerinde Mim (م) ve Çeşitli Harfler ile Özel İşaretlerin Kullanımına Dair”, *History Studies*, Sayı. 12, s. 3063- 3064.

⁸² Mustafa Mesut Özekmekçi, “a.g.m”, s. 3060-3061- 3062- 3063- 3064- 3065.

⁸³ BOA, *NFS.d. No: 5079*, s. 49.

Rumlarla birlikte sayılmış, sayım sonunda Kıbtî nüfus diye ayrı belirtilmiştir. Kazada yaşayan veya ticaret için belirli dönemlerde Karaferye'ye gelen az sayıdaki Bulgar, Arnavut ve Ulahlar ise meslekleri belirtilerek ayrı ayrı sayılmışlardır.

Müslüman nüfus içerisinde en başta mahallenin imamı ile sayıma başlanmış, ardından mahallenin geri kalanı yazılmıştır. Kişiler sırasıyla 1, 2, 3 diye numaralandırılarak sıralanmış, aile reisi olan kişi başa yazılıp ardından hanede yaşayan oğlu, üvey oğlu, torunu, babası, eniştesi, amcası gibi kişilerle devam edilmiştir. Başa yazılan kişi genellikle evin babasıyken bazen de evin oğlunun başa yazıldığı daha sonra babasının yazıldığı kayıtlara da rastlanmaktadır. Böyle durumlarda hane reisi olarak babanın değil evin geçimini sağlayan oğlun başa yazılmış olduğu akla gelmektedir. Örneğin 1835 yılında Yavotoz Çiftliği'nde yaşayan hizmetkâr Andon veledi Yano'dan sonra kardeşi ve ardından babaları Andon'a yer verilmiştir.⁸⁴ Yano'nun başa yazılması dolayısıyla evin geçimini Andon'un değil Yano'nun sağladığı görülmektedir.

Sayım yapılırken kişinin kendisi, oğulları, üvey oğulları, kardeşleri, kardeşlerinin çocukları, damatları, kayın biraderleri, kayınpederi, hizmetkârları, beslemeleri, eniştesi, çobanları, amcaları ve torunları arka arkaya sayılmışlardır. Ancak bu kişilerin bir evde hep beraber mi yaşadıkları, yoksa bir alanda toplanıp da arka arkaya sırayla mı kaydedildiği bilinmemektedir. Örneğin 4933 numaralı defterde Menlik Mahallesi'nde yaşayan Nikola'nın çocukları, kayını, kardeşi, yine Menlik'te yaşayan başka bir Nikola'nın torunu, Eyne Kasrı'nda yaşayan Tanaş adında bir zatın kız kardeşinin oğlu da kaydedilmiştir. Ancak hane belirtilmediğinden aynı evde yaşayıp yaşamadıkları belli değildir.⁸⁵

Sayım sırasında başka bir yerde bulunan kişilerin de aileleri tarafından sayıma dahil edildiği isimlerinin yanlarında “*anneleriyle birlikte, Selânik'te, Manastır'da*” gibi ifadelerle nerede olduklarını belirten notlardan anlaşılmaktadır. Ayrıca sayımda bir erkek çocuğu olan

⁸⁴ BOA, *NFS. d, No. 4935*, s. 161.

⁸⁵ BOA, *NFS.d, No: 4933*, s. 90-98.

ya da hiç oğlu olmayan kişiler olduğu gibi altı tane oğlu olan kişiler ve yahut da sayımda babası yazılmamış kişiler de vardır.

Gayrimüslim mahallelerinin isimlerine baktığımızda Aya Dimitri, Aya Nikola, Aya Taksiarhis gibi önemli din adamları ile azizlerin isimlerini aldıklarını görmekteyiz. Mahallede metropolit veya papa unvanlı dinî görevliler varsa sayımda ilk sırada yer almışlardır. Keşiş ve papaz olarak görev yapan kişiler ise herhangi bir sıralamaya dahil edilmemiş sayımın ortasında ya da sonunda görüldükleri de olmuştur. Örneğin 1832 yılında Metropolit Mahallesi'nde sayıma Metropolit Yorgi ve ailesiyle, yine aynı tarihte Aya Tiryanda Mahallesi'nde de Papa Yako ile sayıma başlanmıştır.⁸⁶

Kazada yapılan nüfus sayımlarında Kıptiler iki şekilde kaydedilmişlerdir. Birincisi Müslüman Kıbtîler diğer Müslüman nüfustan ayrı olarak yeni bir başlık altında, Hristiyan Kıbtîler ise aynı başlık altına yazılıp sayımın sonunda ayrıca Kıbtî notu düşülüp verilmişlerdir. İkincisi ise 1835, 1840 ve 1841 yıllarında kaza genelinde yaşayan tüm Kıbtîler için ayrı defterler tutulmuştur. 1832 yılındaki nüfus kaydında haklarında vergi ile alakalı bir işaretleme yapılmamış, ancak diğer sayımların hepsinde vergi verecek kişilerin belirlendiği ve kişilerin isimlerinin üstlerine âlâ, evsat ve edna terimlerinin kısaltmaları olan “ع ا ط ا نا” harfler konulmuştur. Osmanlı Devleti, Müslüman Çingenerden de cizye almıştır. Bu sebeple âlâ, evsat, edna işaretleri konulmuştur. 1876, 1878 ve 1880 yıllarındaki kayıtlarda Kıptî mahallesinde yaşayanların sayısı verilmiş ancak diğer Kıptîler hakkında bilgi verilmemiştir.

1831 yılında Naili Efendi tarafından yapılan nüfus sayımı Selanik Sancağına dahil olan kazalarla birlikte yerli Müslim- Gayrimüslim, kazaya başka bölgelerden çalışmak için gelen yabancı Müslim- Gayrimüslim ve karışık defter olarak ayrı ayrı tutulmuştur. Defterlerin sonunda mühür bulunmamasıyla beraber 5079 numaralı defterin ilk sayfasında sayımı yapan memur olarak Naili Efendi'nin ismi yazmaktadır.⁸⁷

⁸⁶ BOA, NFS. d, No. 4933, s. 26- 35.

⁸⁷ Enver Ziya Karal, a.g.e, s. 58; BOA, NFS. d, No. 5079.

5105 numaralı Yenice-i Vardar, Vodine, Karaferye ve Ağustos'un kayıtlarını içeren defter de 1831 sayımına aittir. Bu defter, 5079 numaralı defterin özeti şeklinde olup kişiler hakkında hiçbir bilgi yer almazken sadece “*tüvana, sabi ve müsin*” olarak mahallelerin mevcut durumu ve hangi mahallede kaç kişinin askerde olduğu belirtilmiştir.

Gayrimüslim nüfusun kaydedildiği defterlerde toplam 16 mahalle, 92 çiftlik ve köy bulunmaktadır. Müslümanların kaydedildiği diğer defterlere baktığımızda nüfus yerli ve kazaya çalışmak için gelen yabancı Müslüman olarak ikiye ayrılmamıştır. Doğrudan mahalle mahalle kişiler kaydedilmiş, bazı defterlerde örneğin 4933 numaralı 1832 yılına ait defterde olduğu gibi her mahallenin sonunda yetişkin, çocuk, vefat eden ve göç edenlerin sayıları verilmiş, toplam nüfus yazılmayıp yeni bir mahalleye geçilmiştir.

Müslümanların yaşadığı mahallelerle ilgili bir sonraki kayıt 20 Cemaziyelevvel 1248/ 15 Ekim 1832 tarihlidir. Defterde kazanın genel nüfusu dışında kazaya gelen kışlacı, dülger, bozacı ve dellal olarak çalışan az sayıdaki Bulgar, Arnavut ve Ulahların da kaydedildiği görülmektedir.

Sayım sırasında başka bölgede olan kişilerin hangi amaçla nerde oldukları, firar eden kişiler, cizyesini başka bölgede ödeyenler ile sayım sırasında hacca giden kişiler de yanlarına not edilerek belirtilmiştir. Örneğin 1832 yılında 7 yaşındaki Nalband Salih oğlu Esad'ın annesiyle Vodine'ye gittiği, 42 yaşındaki Hacı Esad bin Mehmed Tayyip'in de Mekke-i Mükerreme'de olduğu isimlerinin yanına not düşülmüştür.⁸⁸ 18 yaşındaki Yorgi veledi Kosta'nın ise Adalara firar ettiği görülmektedir.⁸⁹

1832 yılını içeren nüfus yoklamaları iki defter halinde tutulmuştur. İlki kazadaki mahalle, köy, çiftlik ve manastır olarak hepsinin bir arada tutulduğu 4933 numaralı defterdir.

⁸⁸ BOA, *NFS. d, No. 4933*, s. 5.

⁸⁹ BOA, *NFS. d, No. 4933*, s. 29.

İkincisi ise Genel Rumeli defteridir. Defterin sonunda sayımı yapan görevli Esseyid İbrahim Ferid'dir ve mührü bulunmaktadır.⁹⁰

Bir sonraki nüfus sayımı Hicrî 1250/ Miladî 1835 yılında yapılmıştır. Kayıtlar Müslüman, Gayrimüslim, Kıptî ve Arnavut, Ulah ve Bulgarlar olarak ayrı ayrı tutulmuştur.

1835 yılının ardından 1839 yılında nüfus kayıtları 5 defter hâlinde tutulmuş ve sayımı yapan kişi olarak Besim Ali'nin mührü bulunmaktadır.⁹¹ 1841 yılında yapılan sayım Mustafa Ragıp tarafından Müslüman, Gayrimüslim, Kıbtîyan ve Ulahlar olarak 6 defter hâlinde tutulmuştur.⁹²

1844 yılını içeren nüfus sayımlarını içeren 7 defter bulunmaktadır. Bu defterlerden ikisi Genel Rumeli Defterleri, diğerleri Müslüman, Gayrimüslim, Kıptîleri içermektedir. 1845 yılını içeren 5108 numaralı nüfus defteri diğer defterlerden farklı olarak fizikî özellik, isim, yaş, meslek gibi ayrıntı içermemektedir. Ayrıca defter hane sayısı vermesinden dolayı diğer defterlerden ayrılmaktadır.

2.2. Karaferye'de Bulunan Mahalleler

Osmanlı Devleti'nde mahalleler bir ölçüde birbirlerini tanıyan hatta çoğunlukla komşular arasında akrabalık bağları olan, birbirleriyle etkileşim içinde ve birbirlerinin davranışlarından sorumlu kişilerin yaşadığı yerlerdir.⁹³ Mahalleler din temelinde yani aynı dinden, aynı etnik kökenden gelen insanların bir arada yaşamasıyla oluşmuştur. Osmanlı mahalleleri sayıları değişmekle beraber genellikle beş ile yüz hanenin yaşadığı yerlerdir.⁹⁴

⁹⁰ BOA, NFS. d, No. 4933; BOA, NFS. d, No. 7438.

⁹¹ BOA, NFS. d, No. 4942, s. 11.

⁹² BOA, NFS. d, No. 4952, s. 179.

⁹³ Özer Ergenç, "Osmanlı Şehrindeki Mahallenin İşlev ve Nitelikleri Üzerine", *Osmanlı Araştırmaları*, Cilt. 4, 1984, s. 69.

⁹⁴ Suraiya Faroqhi, *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam Ortaçağdan Günümüze*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, Eylül 2014, s. 183.

Müslüman mahallelerin merkezinde mutlaka bir camii veya mescit, Gayrimüslim nüfusun yaşadığı mahallelerde ise mensubu oldukları dine ait yapılar bulunmaktadır. Dini yapıların etrafında ise devlet daireleri ile insanların temel ihtiyaçlarını karşılamak için çeşitli dükkânların olduğu çarşı veya bedesten kurulmaktadır. Evler ise dükkânlardan daha ileride bir yerde konumlandırılmıştır. Kuyusu olmayan evlerin su ihtiyacını karşılamak için çeşmeler ile halkın toplanma alanı olarak kahvehaneler de mahallenin unsurlarındandır.⁹⁵

Zengin- fakir ayrımının olmadığı Osmanlı mahallelerinde yüksek rütbeli bir devlet görevlisi ile bir esnaf aynı mahallede oturabilmekteydi. Osmanlı Devleti'nde mahalleler bölgenin nüfuzlu kişilerinin, dini liderlerin, mahallenin kurulduğu bölgenin fizikî özelliklerine göre ya da mahallede yaşayanların mesleklerine göre çeşitli şekillerde isimlendirilmişlerdir.⁹⁶ Karaferye kazasında da Müslümanların yaşadığı Su Kuyusu, Baba Tekkesi, Bayır, Tuzcu Sinan ve Kemal Bey mahallelerinin bu şekilde isimlendirildiklerini görmekteyiz. Gayrimüslim mahallelerinde adını Aziz Andonis'ten alan Aya Andon Mahallesi bu gibi örneklerden yalnızca biridir.

Evlıya Çelebi'ye göre dört bin adet kiremitli, bağı, bahçesi olan kârgir binalara sahip Karaferye'de Müslüman nüfusun yaşadığı 16 mahalle ile Gayrimüslimlerin yaşadığı 15 mahalle bulunmaktadır.⁹⁷ Karaferye'ye ait nüfus defterlerini incelediğimizde 19. yüzyılda Müslüman nüfusun yaşadığı 11, Gayrimüslim nüfusun yaşadığı 17 adet mahalle çıkmaktadır.

Karaferye ile ilgili daha önce yapılan çalışmaları incelediğimizde Su Kuyusu, Yola Geldi, Tuzcu Sinan Bey, Çirmen gibi mahallelerin isimleri karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmalarda adı geçen Cami-i Atik, Gülşah Hatun, Gülşen Hatun, Mezit Bey, Yeğen gibi mahalleler ise incelediğimiz nüfus defterlerinde bulunmamaktadır.⁹⁸ Osmanlı Devleti'nde bazı mahallelerin zamanla isminin değiştiği görülmektedir. İsmi değişen mahallelerden genellikle "*nam-ı diğer*" olarak bahsedilmektedir. Karaferye'de Bayır Mahallesi olarak

⁹⁵ Mübahat Kütükoğlu, *Osmanlı'nın Sosyo-Kültürel ve İktisadi Yapısı*, Türk Tarih Kurumu, 2. Baskı, Ankara 2010, s. 23.

⁹⁶ Özer Ergenç, "a.g.m", s.70; Zeynep Güneş, "a.g.e", s. 48.

⁹⁷ Evliya Çelebi, *a.g.e*, s.178-179.

⁹⁸ Zeynep Güneş, *a.g.e*, s. 48-49; Neval Konuk, *a.g.e*, s. 67-119.

geçen mahalle sadece 1832 yılına ait olan nüfus kaydında “*Ali Çelebi nam-ı diğer Bayır Mahallesi*” olarak bahsedilmiştir. Ancak gerek 1831 yılına ait kayıtlarda gerekse 1832 yılından sonraki kayıtlarda mahallenin ismi hep Bayır olarak anılmıştır.⁹⁹ Gayrimüslimlerin yaşadığı mahallelerde ise isimle ilgili bir değişikliğe defterlerde rastlanmamıştır. Kazada Müslümanların ve Gayrimüslimlerin yaşadıkları mahalleler aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

Tablo 4

Karaferye Kazasında Müslümanların İkamet Ettiği Mahalleler¹⁰⁰

Baba Tekkesi Mahallesi	Eyne Pınarı Mahallesi
Bayır Mahallesi	Kemal Bey Mahallesi
Cedid Mahallesi	Su Kapusu Mahallesi
Çağlayuk Mahallesi	Tuzcu Sinan Bey Mahallesi
Çarşubaşı Mahallesi	Yola Geldi Mahallesi
Çirmen Mahallesi	Kıptiyan Mahallesi

Tablo 5

Karaferye’de Rumlara Yaşadıkları Mahalleler¹⁰¹

Aya Dimitri Mahallesi	Akatamahito Mahallesi
Aya Nikola Mahallesi	Bostan Kenisesi Mahallesi
Aya Tafşar Mahallesi	Hrisovenedik Mahallesi
Aya Sotire Mahallesi	Kiryotiça Mahallesi
Aya Andon Mahallesi	Makriyotçe Mahallesi
Aya Tiryanda Mahallesi	Metropolid Mahallesi
Aya Patab Mahallesi	Patrik-i Nutça Mahallesi
Ayan Mahallesi	Valteştini Mahallesi

⁹⁹ BOA, NFS. d, No. 4933, s. 7.

¹⁰⁰ BOA, NFS. d, No. 4933; BOA, NFS. d, No. 4934.

¹⁰¹ BOA, NFS. d, No. 4935.

Kazada en fazla nüfusa sahip etnik gruplar sırasıyla Rumları niteleyen Gayrimüslimler, ardından Müslümanlar (Türkler), Kıptiler ve Yahudilerdir. Defterlerde dikkat çeken nokta sadece Rumlar Gayrimüslim kategorisinde yer almış, Müslümanlardan bahsedilirken de sadece Türkler ima edilmiş açıkça etnik kimlikleri yazılmamıştır. Ancak Müslüman Arnavutlar için Arnavut tabiri, Gayrimüslim Ulahlar ve Bulgarlar için ise dinî bir sınıflandırılma yapılmayıp sadece etnik kökenleri belirtilmiştir.

Kâmûs-ı Türki'ye göre de Kıbt kavminden olan kimseler için kullanılan Kıbtî sözcüğü Mısır'ın yerli ve Hristiyan halkına verilen bir addır.¹⁰² Osmanlı Devleti'nde çingeneler için Rumeli'de bir Çingene Sancağı kurulmuş ve vergiye tabii tutulmuşlardır. Bu sancak için bilinen ilk belge ise II. Bayezid dönemine aittir ve alınacak vergi miktarı belirlenmiştir.¹⁰³ Başlarında mir-i Kıbtîyan denilen kişinin bulunduğu sancakta Müslüman Kıptî haneler 22 akçe vergi vermekle yükümlüydüler. Osmanlı topraklarında yaşayan çingeneler geniş bir coğrafyaya dağılmışlardır.¹⁰⁴ Yaşadıkları yerlerden biri de Karaferye kazasıdır. Karaferye'de Müslüman Kıptîler Kıptîyan mahallesinde diğer Müslümanlardan ayrı yaşamaktayken Gayrimüslim Kıptîler, Rumlarla birlikte yaşamaktadır.

Selanik, Yahudi cemaatinin yoğun olarak yaşadığı bir şehirdir. Mark Mazower'a göre şehirde Hristiyan varlığından önce Yahudi varlığı bulunmaktadır. Doğu Roma İmparatorluğu'nun hakimiyeti döneminde Yunanca konuşan Yahudilerin nüfusu azalmaya başlamış, Osmanlı Devleti'nin egemenliği ile azalan nüfus tekrar dirilmeye başlamıştır. Özellikle 1492 yılında İspanya'da baskılardan kaçan Yahudiler Selânik'e yerleştirilmişler ve şehrin ekonomik ve kültürel anlamda kalkınmasında büyük rol oynamışlardır. 18. yüzyıla kadar yaklaşık 40.000 Yahudi başka bölgelere göç etmiştir. Göç ettikleri yerlerden biri de Karaferye olmuştur. Ancak Eleni Gara- Machiel Kiel Kanuni döneminde yapılan ilk nüfus sayımında bölgede Yahudi varlığının henüz olmadığından 1543 yılında 11 hanelik, 1568

¹⁰² DİA, "Kıptîler", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt. 25, Ankara 2022, s. 423; Şemseddin Sami, *a.g.e.*, s. 1050.

¹⁰³ Emine Dengeç, "XVI. Yüzyılda Osmanlı Ordusunda Çingeneler", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı. 20, Aralık 2009, s. 35.

¹⁰⁴ Kazım Kartal- Aziz Atlı, "19. Yüzyılın Ortalarında Vergi Kayıtlarına Göre Nevrekop ve Razlık Kıptileri", *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı. 36, Aralık 2020, s. 492.

yılında ise 6 hanelik Yahudi varlığından söz etmişlerdir. Evliya Çelebi'ye göre kazada biri Karayi Yahudileri olmak üzere 2 adet Yahudi cemaati bulunmaktadır.¹⁰⁵

Yahudi cemaati daha kapalı bir yaşam sürmüşler ve kendi mahalleleri dışında başka mahallelere yerleşmemişlerdir. Karaferye nüfus defterlerine göre kazada 1 adet Yahudi mahallesi bulunmaktadır.

1841 yılı dışında Yahudi nüfusu düzenli olarak artış göstermiştir. İncelediğimiz kayıtlarda 1831 ve 1845 yıllarına ait kayıtlarda hane sayısı da verilmiştir. Buna göre 1831 yılında 36 hane varken, 1845 yılında 1831 yılı ile nüfusları aynı olmalarına rağmen hane sayısı 31'e inmiştir.

Osmanlı Devleti tebaası olan bir reaya konsoloslar aracılığı ile berat satın alıp tercümanlık yapıp ticaret ile uğraşabilmekte, böylece cizye gibi bazı vergilerden bu sayede muaf olabilmekteydi. Nitekim 1841 yılında Yahudiler arasında 4 kişinin, 1851 yılında ise 3 kişinin Beratlı olduğu isimlerinin üstlerine not edilmiş ve cizyeden muaf tutulmuşlardır.¹⁰⁶

¹⁰⁵ Eleni Gara- Machiel Kiel, "a.g.m", s.392; Mark Mazower, *a.g.e*, s.71; Georgios I. Mintsis, "Spanish Jews of Thessaloniki (Settlement, Ascension, Great Destruction)", (Çev. Esin Ozansoy), *Litera: Dil, Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 2017, s.114-115; Evliya Çelebi, *a.g.e*, s. 179.

¹⁰⁶ Diren Çakılcı, "Beratlı Tüccar'dan Avrupa Tüccarı'na Selanik'te "Nizâm-ı Raiyyet" Arayışı", *Tarih Dergisi*, Sayı. 77, 2022, s. 169; BOA, *NFS. d, Nu. 4948*, s. bn 2; BOA, *KK.d, No.6558*, s. 6-8.

2.3. Karaferye Kazasının Nüfus Miktarı

Tablo 6

Karaferye'nin Nüfusu¹⁰⁷

Yıl	Toplam
1831 Yılı	12.732
1832 Yılı	11.771
1835 Yılı	10.894
1839 Yılı	9.139
1841 Yılı	9.477
1844 Yılı	7.843
1845 Yılı	10.752
1877 Yılı	11.813
1878 Yılı	11.592
1880 Yılı	14.116 ¹⁰⁸
1902 Yılı	9.000
1907 Yılı	14.000

¹⁰⁷ BOA, NFS. d, No.5079 (29 Zilhicce 1246/10 Haziran 1831); BOA, NFS. d, No.5080 (29 Zilhicce 1246/10 Haziran 1831); BOA, NFS. d, No. 5081; BOA, NFS. d, No.4933 (29 Zilhicce 1248/19 Mayıs 1833); BOA, NFS. d, No.4934 (29 Zilhicce 1250/28 Nisan 1835); BOA, NFS. d, No.4935; BOA, NFS. d, No.4936; BOA, NFS. d, No.4937; BOA, NFS. d, No. 4938 (29 Zilhicce 1254/15 Mart 1839); BOA, NFS. d, No. 4939 (29 Zilhicce 1255/4 Mart 1840); BOA, NFS. d, No.4940; BOA, NFS. d, No.4941 (29 Zilhicce 1254/15 Mart 1839); BOA, NFS. d, No.4942; BOA, NFS. d, No.4943; BOA, NFS. d, No. 4944 (29 Zilhicce 1256/21 Şubat 1841); BOA, NFS. d, No. 4945; BOA, NFS. d, No. 4946; BOA, NFS. d, No.4947; BOA, NFS. d, No.4948; BOA, NFS. d, No.4950; BOA, NFS. d, No. 4951; BOA, NFS. d, No.4952; BOA, NFS. d, No.4953 (29 Zilhicce 1259/20 Ocak 1844); BOA, NFS. d, No. 4954; BOA, NFS. d, No.4955; BOA, NFS. d, No.5105 (29 Zilhicce 1246/10 Haziran 1831); BOA, NFS. d, No. 5108(29 Zilhicce 1260/9 Ocak 1845).

¹⁰⁸ 1880 yılından itibaren nüfus sayımlarına kadınlar da dahil edilmeye başlanmıştır.

Tablo 7**Nüfus Defterlerine Göre Karaferye’de yaşayanların oranları¹⁰⁹**

Yıl	Müslüman	Gayrimüslim Mahallede Yaşayanlar	Gayrimüslim Toplam	Genel Toplam	Müslim Toplam Nüfusa Oranları	Gayrimüslim Toplam Nüfusa Oranları
1831	1.680	1.453	11.052	12.732	%13,19	%86,80
1832	1.106	2.063	10.267	11.373	%9,72	%90,27
1835	1.595	1.904	8.451	10.894	%15,87	%84,12
1839	1.305	1.548	7.316	9.139	%14,27	%80,05
1841	1.323	1.315	7.517	9.477	%13,96	%79,31
1844	1.318	----	7.843	----	----	----
1845	1.585	1.528	7.682	10.577	%14,98	%74,62
1877	1.686	1.461	7.878	11.813	%14,27	%79,05
1878	1.653	1.440	7.842	11.592	%14,25	%80,07
1880	2.478	-----	11.699	14.116	%17,55	%82,44

¹⁰⁹ BOA, NFS. d, No. 5079; BOA, NFS. d, No. 5080; BOA, NFS. d, No. 5081; BOA, NFS. d, No. 4933; BOA, NFS. d, No. 4934; BOA, NFS. d, No. 4935; BOA, NFS. d, No. 4940; BOA, NFS. d, No. 4941; BOA, NFS. d, No. 4944; BOA, NFS. d, No. 4955; BOA, NFS. d, No. 4948; BOA, NFS. d, No. 4952; BOA, NFS. d, No. 4953; BOA, NFS. d, No. 4955; BOA, NFS. d, No. 5105; BOA, NFS. d, No. 5108.

Tablo 8**Karaferiye’de Yaşayan Müslüman Nüfus¹¹⁰**

Mahallenin Adı	1831	1832	1835	1839	1841	1844	1845	1877	1878
Tuzcu Sinan Bey Mahallesi	102	133	183	158	165	165	239	188	186
Kemal Bey Mahallesi	86	88	150	142	146	146	156	194	192
Çarşubaşı Mahallesi	78	93	196	167	174	169	209	175	173
Çağlayık Mahallesi	94	111	138	149	143	143	176	167	167
Cedid Mahallesi	63	84	113	82	78	78	111	111	110
Çirmen Mahallesi	66	81	85	78	146	78	85	115	113
Su Kapusu Mahallesi	38	55	73	54	47	47	69	77	77
Baba Tekkesi Mahallesi	50	56	120	113	97	97	120	111	108
Bayır Mahallesi	55	82	85	96	87	87	87	115	113
Eyne Pınarı Mahallesi	37	50	128	88	80	80	116	178	178

¹¹⁰ BOA, NFS. d, No. 5079; BOA, NFS. d, No. 5080; BOA, NFS. d, No. 4933; BOA, NFS. d, No. 4934; BOA, NFS. d, No.4938; BOA, NFS. d, No.4944; BOA, NFS. d, No. 4945; BOA, NFS. d, No. 4954; BOA, NFS. d, No. 5105; BOA, NFS. d, No. 5108; BOA, Y. PRK. UM, No. 2/22.

Tablo 8'in Devamı

Yola Geldi Mahallesi	131	180	195	178	185	185	190	237	236
Libanova Karyesi	27	57	42	19	20	20	17	79	78
Veştice Karyesi	31	41	30	21	23	23	32	----	----
Lalotlar	-----	119	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----
TOPLAM:	858	1.230	1.538	1.345	1.323	1.318	1.607		

Tablo 9**Mahallelerde Yaşayan Rum Nüfus¹¹¹**

KARAFERYE'DE RUMLARIN YAŞADIĞI MAHALLELER (VAROŞ)								
Mahalle Adı	1831	1832	1835	1939	1841	1845	1877	1878
	Yılı	Yılı	Yılı	Yılı	Yılı	Yılı	Yılı	Yılı
Metropolid	90	93	120	95	74	87	66	66
Aya Dimitri	61	98	99	70	45	63	89	86
Aya Nikola	89	112	103	91	90	82	52	50
Aya Andon	61	53	109	93	83	90	74	72
Aya Patab	130	185	160	141	127	147	177	177
Aya Triyanda	84	122	100	70	63	74	103	100
Aya Tafşar	71	124	91	158	77	61	42	42
Aya Sotire	62	74	83	62	50	68	49	48
Ayan	152	184	170	118	124	125	153	153
Akatamahito	-----	143	117	72	69	75	----	----
Bostan Kenisesi	109	159	151	132	118	179	136	135

¹¹¹ BOA, NFS. d. No. 4933; BOA, NFS. d. No. 4935; BOA, NFS. d. No. 4940; BOA, NFS. d. No. 4948; BOA. NFS. d. No. 5105; BOA. NFS. d. No. 5108; BOA, Y. PRK. UM, No. 2/22.

Tablo 9'un Devamı

Hrisovenedik	43	63	64	54	59	58	53	----
Kiryotçe	171	259	227	189	150	126	182	176
Makriyotçe	100	101	137	80	83	83	108	105
Patrikinutça	72	112	90	67	44	40	----	----
Valteştini	63	76	83	56	47	53	79	79
Aya Kostamah (?)	93	-----	-----	-----	-----	----	71	71
Toplam:	1.451	1.958	1.904	1.548	1.303	1.411		

Tablo 10**Karaferye'de Yaşayan Yahudi Nüfus¹¹²**

Yıl	Kişi Sayısı
1831 Yılı	73
1832 Yılı	82
1835 Yılı	84
1839 Yılı	97
1841 Yılı	78
1845 Yılı	73
1877 Yılı	122
1878 Yılı	144

¹¹² BOA, NFS. d, No. 5105; BOA, NFS. d, No. 4933; BOA, NFS. d, No. 4935; BOA, NFS. d, No. 4948; BOA, Y.PRK.UM, 2/22.

Tablo 11

Karaferye'deki Çiftlik ve Köylerde Yaşayan Gayrimüslim (Rumların) Nüfusu¹¹³

Çiftlik Adı	1831 Yılı	1832 Yılı	1835 Yılı	1839 Yılı	1841 Yılı	1845 Yılı	1877 Yılı	1878 Yılı
Kopanova-ı Zir	88	139	108	93	127	127	80	80
Kopanova-ı Bâlâ	46	75	66	62	94	94	66	66
Arakdihor	49	57	48	62	59	59	117	117
Cerinova	38	54	43	57	52	52	128	128
Honeşbite (?)	44	----	----	----	----	----	----	----
Hurdaban	10	18	6	10	8	8	28	28
Veceste	57	----	----	----	----	----	176	176
Dihlodi	7	----	11	11	15	15	----	----
Servihor	78	139	122	98	104	104	101	101
Yanceste	109	164	141	130	142	142	129	157
Yogarit	26	----	----	----	----	----	----	----
Meç	45	62	58	48	58	58	46	46
Tırhovişte	57	78	80	71	65	65	46	49
Kuvaşla	17	39	----	----	----	----	31	31
Peskobi	79	112	90	78	75	75	82	85
Likovişte	9	22	24	19	18	18	53	53
Katafi	33	54	54	55	56	56	13	13
Nişi	138	168	160	145	130	130	154	159

¹¹³ BOA, NFS. d, No. 5105;

Tablo 11'in Devamı

Çiftlik Adı	1831 Yılı	1832 Yılı	1835 Yılı	1839 Yılı	1841 Yılı	1845 Yılı	1877 Yılı	1878 Yılı
Nişi Manastırı	----	19	14	14	16	16	----	----
Şehazmeni	61	84	87	65	63	63	62	61
Kolora	87	120	120	98	132	132	98	90
Asumata	10	21	10	4	----	----	----	----
Koçka	15	15	11	11	8	8	22	22
Kestaniye	27	34	35	28	27	17	18	18
Ayan Dereler	9	10	----	----	----	----	----	----
Komaniç	19	24	30	24	21	21	----	----
Palatniça	40	44	40	34	41	41	52	52
Bratniça	53	61	56	50	52	52	32	32
Aspirilita	66	77	61	56	57	57	75	69
Gosova	115	----	----	----	----	----	----	----
Boştani	183	195	158	145	168	168	187	187
Oskoterne	119	122	70	65	94	94	102	102
Budahiye	47	113	25	21	14	----	19	19
Turukhor	37	54	54	38	50	50	20	20
Yeniköy	28	63	43	41	48	48	64	62
Kratova	5	16	5	10	9	9	----	----
Tağramon	2	6	10	3	7	7	13	10
Braynat	15	66	30	28	26	26	29	28
Karaçalı	17	41	24	12	15	15	----	----
Lulumara	1	3	9	1	4	4	----	----
Kumköy	16	22	23	15	29	29	19	19
Likohos (?)	27	----	----	----	----	----	----	----
İstavroz	33	39	26	26	27	27	59	57

Tablo 11'in Devamı

Lotros	56	77	75	77	72	72	105	105
İskiliç	3	18	----	----	----	----	33	32
Kapsohor	41	72	102	90	98	98	107	107
Reşani	64	75	63	57	66	66	23	23
Pojarit	61	72	86	85	90	90	70	70
Duysoman(?)	20	----	----	----	----	----	----	----
Uzuncaova	24	25	24	15	14	14	111	105
Loztca-i Zir	33	35	27	30	29	29	----	----
Toplani	67	71	76	56	54	54	----	----
Dihlodi	3	12	11	----	----	----	----	----
Dolani	42	35	32	29	28	28	119	116
Çerkoyani	31	38	34	28	24	24	44	44
Derman	54	65	62	47	49	49	----	----
Loztca-i Bâlâ	43	46	35	39	37	37	----	----
Maroşte	93	98	90	82	75	75	164	166
Kadı Pınarı	9	13	12	10	8	8	----	----
Kostohor	23	14	14	13	15	15	22	21
Kotliş	41	52	53	59	63	63	33	33
Yaris (?)	70	76	50	56	50	50	42	42
Kokova	188	205	187	177	188	188	149	149
Podrom Manastırı	15	31	33	22	27	27	----	----
Draçko	102	119	64	55	72	72	108	108
Dranişte	242	280	242	228	263	263	396	395
Ritinyani	122	159	88	102	94	94	219	213
Braze	58	63	39	26	27	27	30	30
Ayan-ı Kebir	46	66	65	55	63	63	----	----
Ayan-ı Sagir	16	24	13	18	28	28	----	----

Tablo 11'in Devamı

Viromiri	55	77	53	55	49	49	42	42
Viromiri Manastırı	----	----	3	4	1	1	----	----
Kronos	38	48	10	16	16	16	70	63
Koronos Manastırı	----	23	15	16	12	12	----	----
Kilindir	671	741	838	822	811	811	864	823
Kestaniye	23	24	12	10	27	27	18	18
Kadahiye	11	12	9	3	3	3	40	40
Menlik	168	191	225	165	177	177	223	218
Libanova	131	197	176	163	140	140	289	289
Gırçal	75	100	92	74	69	69	200	200
Podrom	135	155	163	116	110	110	90	90
Veceste	77	----	----	----	----	39	----	176
Rahani (?)	28	----	----	----	----	35	35	34
Hranos	5	12	10	7	10	10	19	19
Ustobi	89	116	50	58	90	90	----	----
Çitros	36	63	38	30	60	60	98	98
Paıştani	70	95	39	23	37	37	72	72
Lonconos (?)	5	26	29	5	7	7	28	27
İsfence	25	34	15	----	----	----	88	88
İsfence Manastırı	----	69	65	50	41	41	----	----
Milova	3	13	6	5	4	4	77	77
Nisan (?)	65	----	----	----	----	----	----	---
İne Kasrı	77	107	70	60	60	60	46	45
Mavrengel	2	15	8	----	6	6	10	10
Yeraki	27	47	35	38	34	34	9	9
Yavotoz	----	33	38	21	28	28	77	75
Makragoz	----	182	140	118	118	118	114	112

Tablo 11'in Devamı

Çiftlik Adı	1831 Yılı	1832 Yılı	1835 Yılı	1839 Yılı	1841 Yılı	1845 Yılı	1877 Yılı	1878 Yılı
Hulova	----	12	----	----	----	----	4	4
Rapsomanik	----	44	39	57	73	73	62	63
Terpotoma	----	4	5	4	5	5	----	----
Rahova	----	3	1	----	----	----	22	22
Yavronitçe	----	66	73	60	77	77	13	13
Aya Marin	----	52	42	48	51	51	53	53
Minoşpıte	----	77	60	68	62	62	84	70
Veştice	----	147	80	72	83	83	----	----
Hubre (?)	----	9	3	----	----	----	----	----
Sadine	----	33	29	23	20	20	41	35
Palani	20	30	14	4	6	6	9	9
Tohova	----	43	29	24	35	35	----	----
Radani	----	38	----	11	10	10	----	----
Vulceste	----	100	75	45	42	42	39	39
Kolokor	----	10	20	26	26	26	56	56
Eynesil	----	78	66	42	45	45	128	128
Vosova	----	133	117	114	114	114	163	163
Makrah Manastırı	----	9	9	10	19	19	11	11
Aya Pandi Manastırı	----	15	5	6	3	3	----	----
Devani	----	----	20	----	----	----	----	----
Terhelep	----	----	10	----	----	----	----	----
Alabori	----	----	6	----	----	----	149	149
Ayan Manastırı	----	----	6	8	9	9	----	----
Florin	----	----	25	24	18	18	60	6
Mestani	----	----	3	----	----	----	----	----

Tablo 11'in Devamı

Kuvaşla ve İskiliç	----	----	56	48	59	59	----	----
Ayan Tekye	----	----	12	14	11	11	----	----
Kali Petre Manastırı	----	----	----	3	10	10	----	----
Muçal Manastırı	----	----	----	----	7	7	----	----
Ritinyani Manastırı	----	----	----	----	3	3	----	----
Ayan Çiftliği	----	----	----	----	----	----	84	84

Yukarıda verilen tablolarda yer alan Katafi, Nişi, Reşani, Libanova ve Kapsöhor çiftlikleri Evlâd-ı Fatihân çiftlikleridir. Çiftliklerde dikkat çekici nokta Gayrimüslimlerin de bu çiftliklerde yaşamasıdır. Bunun nedeni ise 1702'de teşkilatta düzenlemeye gidilmiş ve bu süre zarfında bölgedeki görevlilerin yaptıkları zorbalıklarla yöre halkını kaçmasını sağlayarak yerlerine Gayrimüslimleri yerleştirmesidir. Bu durum pek çok şikâyete sebep olmuş ve yeniden tahrir yapılmasını karar verilmiştir.¹¹⁴

¹¹⁴ Mustafa Mesut Özekmekçi, "19. Yüzyılın İlk Yarısında Avrathisar'da (Kılıkış) Evlâd-ı Fatihân Nüfusu, s. 120.

Tablo 12

Karaferye’de Yaşayan Kıptî Nüfus¹¹⁵

Yıl	Kişi
1831	169
1832	172
1835	459
1841	404
1844	405
1845	406
1877	152
1878	149
1880	149

Karaferye’de 1831 yılında yapılan nüfus sayımına göre kaza merkezinde yaşayan Müslüman erkek nüfusun sayısı 856 olup kadınlarla birlikte 1.712’dir. Varoş olarak nitelendirilen ve Gayrimüslim reyanın yaşadığı 17 mahallede ise toplam erkek nüfusu 1.458’dir. Bu sayıya kadınları dahil ettiğimizde nüfus 2.916’ya ulaşmaktadır. Kazada bulunan 1 adet Yahudi mahallesinde 72 erkek, Kıptîyan mahallesinde ise 171 erkek nüfus yaşamaktadır. Mahalleler dışında Müslüman nüfusun yaşadığı 2 köy olan Libanova ve Veceste’de toplam 58 erkek, kadınlarla birlikte 116 kişi yaşamaktadır.

Karaferye’de Gayrimüslim nüfusun büyük bir çoğunluğunun çiftliklerde yaşadıkları görülmektedir. Buna göre 1831 yılında 92 adet çiftlik ve köyde yaşayan Gayrimüslim nüfusun sayısı 5.741’dir. Bunlardan 388’i Kıptî reyadır. Kazada yabancı reya olarak kaydedilen 2.607 kişiden 2.046’sı cizyeye tabidir. Yabancı Müslim olarak kaydedilen kişilerden ise 804’ü mahallelerde yaşamaktayken 58’i Libanova ve Veceste’de yaşamaktadır, yerli Müslim olarak kaydedilen ise toplam 817 kişi bulunmaktadır.

¹¹⁵ BOA, NFS. d, No. 5105; BOA, NFS. d, No. 4933; BOA, NFS. d, No. 4937; BOA, NFS.d, No. 4946; BOA, NFS. d, No. 4947.

Kayıtlarda dikkat çeken bir nokta ise kazaya sonradan gelen Müslüman nüfustan bazı kişilerin Rumların oturduğu köylerde yaşadıkları görülmektedir. Örneğin 5080 numaralı 1831 yılına ait defterde Rumların yaşadığı İskiliç'te 3, Kara Çalı'da 1, Kuvaşla'da 2, Menlik'te 3 Müslüman yaşamaktadır. Bu kişiler Yenice, Mora- Lale Kasabası (Lalot), Berat-Murad Çelebi Mahallesi, Grebene, Selanik, Naslıç, Yenice- Baba, Sarıgöl, Delvine gibi başka kazalardan geldikleri gibi Kemal Bey, Tuzcu Sinan Bey, Yola Geldi, Çağlayık gibi Karaferye'ye bağlı çeşitli mahallelerden de gelmişlerdir.¹¹⁶

Kaza ile ilgili bir sonraki nüfus kaydı 1832 yılına aittir. Buna göre Karaferye'de 11.771 erkek nüfus yaşamaktadır. Bu nüfusun 1.106'sı Müslim, 10.704'ü gayrimüslimlerden oluşmaktadır. Müslüman nüfusun 98'i köyde geri kalanı merkezde yaşamaktadır. Varoş denilen yerleşim alanında bulunan mahallelerde 2.063 Gayrimüslim erkek yaşamaktadır. 1831 sayımına kıyasla Yahudi nüfusun artarak 82'ye çıktığı görülmektedir. Kıptîlerin yaşadığı mahallede ise 172 kişi yaşamakta, Libanova köyünde ise 30 Kıptî bulunmaktadır. Kazada bozacı, dülger, tüfekçi esnafından olan 45 Arnavut, 211 Ulah ve 143 de Bulgar yaşamaktadır. Bir önceki sayımda 92 olan çiftlik sayısı bu dönemde 114'e çıkmıştır. Kazada bulunan çiftlikler ve köylerin nüfusuna baktığımızda 8.204 kişi yaşamaktadır.

Sayım sırasında bazı mahallelerde Gayrimüslim Kıptîlerin de Rumlarla birlikte yaşadığı görülmüştür. Bu kişiler kaydedilirken yanlarına Kıptî notu düşülmüştür. Örneğin 1832 yılında Aya Tiryanda'da 1, Metropolis'de 1, Aya Tafşar'da 2, Makriyotçe'de 2 ve Kiryotiça'da 10 olmak üzere 16 Kıptî yaşamaktadır.

Bir önceki sayımdan farklı olarak bu sayımda Mora İsyanında Mora'dan gelen muhacirler (Müslüman Rumlar) "*Lalotlar*" başlığı altında verilmiştir. Doksan dördü yetişkin, yirmi beşi çocuk olmak üzere 114 kişi olarak kaydedilen Lalotların Karaferye'deki kadınlar ve çocuklar dahil toplam nüfusu 542 kişidir. Bu tarihten sonra hiçbir defterde Lalotlar başlığı altında bir kayıt açılmamıştır. Bunun sebebi ise Mora'dan gelen bu kişilerin

¹¹⁶ BOA, NFS.d, No. 5080, s. 10-11.

bölgedeki yerli halkla anlaşmazlığa düşmesi ve yapılan şikâyetler sonucunda Varna'ya gönderilmeleridir.¹¹⁷

Bir sonraki nüfus sayımı Hicrî 1250/ Miladî 1835 yılında yapılmıştır ve toplam nüfus 10.894'tür. Bu sayıya kadınları dahil ettiğimizde kazanın nüfusu 21.788'e ulaşmaktadır. Kaza merkezinde 1.523'ü Müslüman, 1.904'ü Gayrimüslim, 84'ü Yahudi ve 157'si Kıptî olmak üzere 3.668 nefer yaşamaktadır, geri kalan nüfus ise kırsal kesimde bulunmaktadır.

Nüfus defterleri dışında Dahiliye/ Bâb-ı Defteri/ Ceride Defterleri (D. CRD. d Defterleri) fonunda 6 Nisan 1837 tarihli yoklama defterinin parçasında Karaferye'de 623 tüvana, 445 sıbyan ve 341 müsün olarak 1.409 Müslüman erkek kaydedilmiştir.¹¹⁸

1835'in ardından 1839 yılında nüfus kayıtları tutulmuştur. Sayımı yapan kişi Besim Ali'dir.¹¹⁹ Kaza şehir merkezinde 1.305'i Müslim, 97 Yahudi ve 17 mahallede 1.548 Gayrimüslim yaşamaktadır. Çiftlik ve köylerde ise 5.768 Gayrimüslim erkek yaşamaktadır. Kaza genelinde başka bölgelerden gelen Müslim- Gayrimüslimlerle beraber toplam erkek nüfusu 9.139'dur.

1841 yılında yapılan sayımda 1.323'ü Müslim, 404'ü Kıptî, 221'i Aya Tiryanda, Aya Patab gibi Gayrimüslim mahallelerinde yaşayan Ulahlar, 78'i Yahudi olmak üzere toplam 9.477 kişidir. Gayrimüslim nüfusun 1.315'i mahallelerde yaşamakta, 6.136'sı ise köylerde ve çiftliklerde yaşamaktadır. Bir önceki sayıma göre mahallelerde yaşayan Gayrimüslimlerin sayısının daha az çıkmasının sebebi önceki sayımlarda göç eden ve vefat edenlerin sayfa sonunda belirtilmesi ancak 1841 kayıtlarında buna yer verilmemesidir.¹²⁰ Ayrıca 5035

¹¹⁷ Ali Fuat Öreñç, "Yunanistan'ın Bağımsızlığı Sonrası İlk Türk Muhacirlerin Sorunları", *Balkanlar ve Göç*, Bursa 2013, s. 85-86-89.

¹¹⁸ BOA, D. CRD. d, No. 40496, s. 1a.

¹¹⁹ BOA, NFS. d, No. 4942, s. 11.

¹²⁰ BOA, NFS. d., No. 4948.

numaralı defterde bu yıla ait defterde Kadahiye çiftliğinde sehven yazılmamış olan 3 kişinin kaydı bulunmaktadır.¹²¹

1844 yılında kazada 1.318 Müslüman erkek nüfus yaşamaktadır. Müslümanların 43'ü Libanova ve Veştice köylerinde geri kalanları merkez mahallelerde yaşamaktadır. Rumların yaşadığı mahalleler hariç toplam nüfus 7.843 kişidir.

1845 yılına ait kayıtları incelediğimizde toplam nüfusu veren 5108 numaralı defter hane sayısı vermesinden dolayı diğerlerinden ayrılmaktadır. Buna göre kazada 679 Müslüman, 3.471 Gayrimüslim hanede; 1.585 Müslim, 7.682 Gayrimüslim, 329 Kıptî olmak üzere toplam 9.596 kişi yaşamaktadır. Bu dönemde kazaya başka bölgelerden 231 Müslim, 750 Gayrimüslim gelmiştir ve gelen kişilerle birlikte kazanın nüfusu 10.346'ya ulaşmıştır.

1844/1845 yılından sonra arşivde NFS. d kodu ile Karaferye hakkında detaylı bir nüfus kaydı bulunmamaktadır.

Kâmil Kepeci (KK.d) fonunda Ceride Muhasebesine ait nüfus yoklaması bulunmakta olup 1851 yılında Karaferye'de kazada toplam 72 Yahudi erkek nüfusu bulunduğu belirtilmiş ve bunlardan iki kişinin ticaret için taşrada olduğu yazılmıştır.¹²²

Nüfus defterleri dışında Yıldız Arşivi'nde 1880 yılına ait Karaferye'nin doğum ve ölüm kayıtlarını içeren "*Karaferye kazasına tanzim olunan nüfus defteridir*" başlıklı defterde tüm mahalle, çiftlik, köy ve manastırların nüfusları verilmiştir. Defter 7 Eylül 1880 yılına tarihlenmiş gözükse de içeriğindeki başlıklardan 1876 yılından itibaren sayım yapıldığı görülmektedir. 1877 yılına kadar Müslüman ahalinin yaşadığı mahallelerde Gayrimüslim nüfustan bahsedilmezken bu tarihten itibaren Müslümanların yaşadığı mahallelerde kısmen de olsa Gayrimüslimlerin de varlığından söz edilmiş ancak bu nüfusun

¹²¹ BOA, NFS. d, No. 5035, s. 16.

¹²² BOA, KK.d, No. 6558, s. 6-7-8-9-10-11-12-13-14-15-16.

Rum mu, Kıptî mi yoksa başka bir etnik kökene mi ait olduğu hakkında bilgi verilmemiştir. Örneğin Su Kapusu mahallesinde bu tarihlerde 77 Müslüman, 18 Gayrimüslim reyanın yaşadığı, Çağlayık da ise 167 Müslim, 6 Gayrimüslimin varlığından bahsedilmiştir. Aynı şekilde Kiryotiça mahallesinde ise 18, Kumköy’de 10, Kolora’da 8, Yeniköy’de 5, Servihor’da 19, Nişi’de 34, Yuvatoz’da 14, Peskobi’de 12, Meç’de 7, Yanceste’de 12, Makroz’da 31 ve Sadine’de 6 Müslüman bulunmaktadır.¹²³ Bu defter doğrultusunda kazanın 1877 yılında nüfusu 11.813’tir. Müslüman nüfusun 1.686’sı şehir merkezindeki mahallelerde, 185 kişi de Libanova ve Veceste’de yaşamaktadır. Varoş’ta yaşayan Gayrimüslim sayısı ise 1.461, köylerde ve çiftliklerde yaşayan Gayrimüslim sayısı ise 7.978’dir. Kazada Kıptîyan mahallesinde 152 Müslüman, Yahudiyan mahallesinde ise 122 Yahudi yaşamaktadır. Ağustos’un 353’ü Müslüman olmak üzere nüfusu 2.592’dir.

1878-1879 yıllarında ise tüm mahallelerde toplam Müslüman nüfusu 1.653, çiftlik ve köylerde yaşayan Müslümanlar ise 364 kişidir. Mahallelerde yaşayan (Varoş) Gayrimüslim 1.440’dır. Çiftlik ve köylerde yaşayan Gayrimüslim nüfusu 7.842 kişi, 149 Müslüman Kıptîyan, 144 Yahudi olmak üzere 11.592’dir.¹²⁴

Aynı defterin sonunda Şaban 1293 tarihinden 15 Ağustos 1296 tarihine kadar kazada doğan ve ölenlerin sayıları verilmiş ve yanlarına “*asil nüfus*” olarak kazanın nüfusu da eklenmiştir. Buna göre en son verilen tarih olan 15 Ağustos 1296/ 27 Ağustos 1880 tarihinde kazada 14.116 kişi yaşamaktadır. Bunların 2.478’i Müslüman, 11.699’u Gayrimüslimdir.¹²⁵

¹²³ BOA, Y.PRK. UM, 2-22, s.

¹²⁴ Y.PRK.UM, 2-22.

¹²⁵ BOA, Y.PRK.UM, 2-22, s. 6.

Nüfus defterlerini incelediğimizde bazı çiftliklerin zamanla bölündüğünü veya nüfusunun zaman içerisinde eridiğini ve bir sonraki sayımda bu köylerin/çiftliklerin yer almadığını görmekteyiz. Örneğin Lulumara çiftliğinin nüfusunun 1831 yılından itibaren 1 ile 4 arasında olduğu görülmüş ve 1877 yılına gelindiğinde nüfus defterinde bu yer hakkında bir bilgi bulunamamıştır. Dikkat çeken bir başka nokta ise Kuvaşla ve İskiliç çiftlikleridir. 1831 ve 1832 yılında nüfusları az iki ayrı çiftlik olan bu yerler 1835, 1839, 1841 ve 1845 yıllarında “*Kuvaşla ve İskiliç*” olarak tek bir çiftlik hâline dönüşmüş, ancak 1877 yılındaki nüfus kayıtlarında tekrar ayrıldıkları ve nüfuslarının görece arttığı görülmüştür.

2.4. Kazadaki Doğum ve Ölüm Oranları

Nüfus defterlerinden bir bölgede yaşayan kişilerin doğum- ölüm oranlarına ulaşmak mümkündür. Bu oranlara bakılarak kişilerin yaşam şartları, yaş ortalaması, genç nüfusun yaşlı nüfusa oranı, defter üzerinde en son hangi tarihte işlem yapılmış gibi bilgileri edinebiliriz. Karaferye’ye ait nüfus defterlerini incelediğimizde 1831, 1844 ve 1845 yıllarında doğan ve ölen kişilerin kayıtlarının tutulmadığını görmekteyiz, dolayısıyla da bu yıllardaki doğum-ölüm oranlarını çıkarmak mümkün değildir. Ancak diğer yıllar incelendiğinde bu oranlara ulaşmaktayız. Kâtipler tarafından belirli aralıklarla kazaya bağlı mahalle, köy ve çiftliklerde doğan kişiler ile gelenler defterlere eklenir, ölen ve göç eden kişiler ise isimlerinin üstleri çizilerek kayıttan silinirdi. Defterlerde çoğu zaman kırmızı kalemle yapılan nadiren de siyah kalem kullanılarak da yazılan notlar incelendiğinde defterin hangi yıllar aralığında tutulduğu öğrenilmektedir.

Nüfus kayıtları tutulurken kesin bir kayıt stili bulunmamaktadır, yazan kâtiplerin bazıları ölen kişilerin üstlerini çizmiş, bazıları ise ismin altına “*mürd, mürde, fevt veya müteveffa veya hâlik*” diye not düşmeyi yeterli görmüştür. Örneğin Müslüman nüfusta 6 aylık olarak kaydedilmiş Mehmed için “*fevt şüd 11 Safer 1247*”, Yorgi veledi Paris içinse “*mürd şüd 20 Şaban 1250*” ibareleri kullanılmıştır.¹²⁶

¹²⁶ BOA, NFS. d, No. 4933, s. 4; BOA, NFS.d , No. 4935, s. 186.

Nüfus defterlerinden vefat edenlerin yaşlarına baktığımızda vefat eden en küçük kişi bir günlük, en yaşlı kişilerin ise 126 ve 129 yaşında olduğunu görmekteyiz. Vulceste Çiftliği'nde yaşayan Kosti veledi Yani 126 yaşında, İne Kasrı Çiftliğinde yaşayan Trandafil 129 yaşında vefat etmiştir.¹²⁷ Müslüman nüfus için 90 yaş ortalamasının çok üstünde bir yaştır ve nüfusun toplamında doksan yaşını geçmiş 1832'de 1, 1835'te 1 ve 1839'da 2 kişi bulunmaktadır.¹²⁸ Gayrimüslim nüfus ise Müslümanlara göre daha uzun ömürlüdür. Vefat edenleri karşılaştırdığımızda 80 yaş üzeri sadece 1835 yılında 10 kişi vardır. Rumların askerlik yapmaması ve beslenme biçimleri bu farkı açıklayabilir.

2.4.1. Ölüm Oranları

Tablo 13

1832-1851 Yıllarında Karaferye'de Vefat Eden Müslüman Erkek Nüfusun Yaş Aralıkları¹²⁹

Yaş Aralıkları	1831-1832 Yılı	1834-1838 Yılı	1839 Yılı	1851 Yılı
0-5 Yaş	15	53	10	7
6-10 Yaş	2	11	3	1
11-20 Yaş	3	13	2	2
21-30 Yaş	1	13	3	2
31-40 Yaş	9	16	5	7
41-50 Yaş	6	30	4	6
51-60 Yaş	9	13	7	----
61-70 Yaş	5	14	2	----
71-80 Yaş	1	7	2	----
81-90 Yaş	1	----	----	----
91 ve Üstü	----	----	1	----

¹²⁷ BOA, NFS. d, No. 4935, s.131; BOA, NFS. d, No. 4941, s. 129.

¹²⁸ BOA, NFS.d, No: 4933, s.4; BOA, NFS.d, No: 4934, s. 13; BOA, NFS.d, No: 4938, s. 36, 60.

¹²⁹ BOA, NFS. d, No. 4933; BOA, NFS. d, No. 4934; BOA, NFS. d, No. 4938; BOA, KK.d, No. 6558.

Tablo 14

1831-1839 Yılları Arasında Varoş'ta Vefat Eden Gayrimüslim (Rum) Erkekler¹³⁰

Yaş Aralığı	1831-1832 Yılı	1834-1838 Yılı	1839 Yılı
0-5 Yaş	22	69	39
6-10 Yaş	8	12	4
11-20 Yaş	10	16	3
21-30 Yaş	15	21	11
31-40 Yaş	22	48	11
41-50 Yaş	14	17	8
51-60 Yaş	10	23	6
61-70 Yaş	7	16	4
71-80 Yaş	----	10	----
81-90 Yaş	----	1	----
91 ve Üstü	----	----	----

Tablo 15

1831-1839 Yılları Arasında Çiftlik ve Köylerde Vefat Eden Gayrimüslim (Rum) Erkekler¹³¹

Yaş Aralığı	1831-1832 Yılı	1834-1838 Yılı	1839 Yılı
0-5 Yaş	55	144	33
6-10 Yaş	13	50	9
11-20 Yaş	40	50	7
21-30 Yaş	40	76	21
31-40 Yaş	48	74	23
41-50 Yaş	49	48	12

¹³⁰ BOA, NFS. d, No. 4933; BOA, NFS. d, No. 4935; BOA, NFS. d, No. 4940.

¹³¹ BOA, NFS. d, No. 4933; BOA, NFS. d, No. 4935; BOA, NFS. d, No. 4941.

Tablo 15'in Devamı

51-60 Yaş	34	61	13
61-70 Yaş	17	52	10
71-80 Yaş	12	21	2
81-90 Yaş	9	6	----
91 ve Üstü	----	4	2

2.4.2. Doğum Oranları

İncelediğimiz nüfus defterlerinde doğumların iki şekilde kaydedildiği görülmektedir. İlkinde 1832 yılındaki vukuat kayıtlarında olduğu gibi babanın isminin alt köşesinde kırmızı mürekkeple siyakat¹³² yazı türüyle “*oğlu Ahmed Tevellüd şüd 12 Muharrem 1248*” (11 Haziran 1832) şeklindeki yazımıdır.¹³³ İkincisinde ise bir mahalle veya çiftliğin sayımın ardından sayfa sonunda boş kalan yerlere yine siyakât yazı tipiyle “*Nikola veled Tanaş fi 14 Cemaziyelahir 1252*” (27 Ağustos 1836) şeklinde yazımıdır. 1832 yılına havi defterlerde her iki şekilde de bebeklerin kaydedildiği görülmekteyken, 1835 yılına ait defterlerde ikinci kayıt türü görülmektedir.

1832-1834 yılları arasında Karaferye’de 90 Müslüman bebek, 132 Gayrimüslim bebek dünyaya gelmiştir. Doğumun en çok olduğu mahalleler Müslümanlarda Çarşubaşı ve Kemal Bey mahalleleriyken Gayrimüslimlerde Kiryotiça Mahallesi olmuştur.

1835 yılına ait defterlerin vukuat kayıtlarından defterlerin 1838 yılına kadar işlem gördüğü belirlenmiştir. Bu bağlamda kazada toplam 160 Müslüman bebek, 210 Gayrimüslim bebek doğmuştur. Müslüman bebeklerden 13’ü, Gayrimüslimlerden ise kaza merkezinde doğan bebeklerden 14’ü, çiftliklerdekilere de 21’i yaşamının ilk 3 yılında vefat etmiştir. Bu bağlamda bebek ölüm oranlarını hesapladığımızda Müslüman nüfusta bebek ölüm oranı

¹³² Osmanlı Devleti’nde XV. yüzyıldan itibaren maliye, evkâf, tapu kayıtları gibi resmî işlerde kullanılan bir çeşit yazı türüdür. Detaylı bilgi için bkz: Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2018, s. 64-65.

¹³³ BOA, NFS. d, No. 4933, s.3.

%8,12 iken kaza merkezindeki Gayrimüslim nüfusta bu oran %6,66'dır. Çiftliklerde ise bu oran %5,25'tir. Aşağıdaki tablolarda 1832 yılından 138 yılına kadar olan bütün doğumlar verilmiştir.

Tablo 16

1832- 1834 Yılları Arasında Karaferye'de Doğan Müslüman Bebekler¹³⁴

Mahalle Adı	Doğan Bebek Sayısı
Çarşubaşı Mahallesi	11
Kemal Bey Mahallesi	11
Çirmen Mahallesi	10
Yola Geldi Mahallesi	10
Tuzcu Sinan Bey Mahallesi	9
Çağlayık Mahallesi	9
Cedid Mahallesi	7
Baba Tekkesi Mahallesi	7
Su Kapusu Mahallesi	5
Bayır Mahallesi	4
Veştice Köyü	4
Eyne Pınarı Mahallesi	2
Libanova Köyü	1
Toplam:	90

¹³⁴ BOA, NFS. d. No. 4933; BOA, NFS. d. No. 4934.

Tablo 17

1832-1834 Yılları Arasında Karaferye’de Doğan Gayrimüslim bebekler¹³⁵

Mahalle Adı	Doğan Bebek Sayısı
Kiryotiça Mahallesi	17
Ayan Mahallesi	13
Yahudiyen Mahallesi	11
Bostan Kenisesi Mahallesi	10
Metropolid Mahallesi	10
Aya Dimitri Mahallesi	8
Makriyotçe Mahallesi	8
Aya Andon Mahallesi	8
Aya Patab Mahallesi	8
Aya Tiryanda Mahallesi	8
Aya Tafşar Mahallesi	7
Akatamahito Mahallesi	7
Valtiştani Mahallesi	7
Hrisovenedik Mahallesi	6
Patrikinutçe Mahallesi	5
Aya Sotire Mahallesi	5
Aya Nikola Mahallesi	3
Toplam:	133

¹³⁵ BOA, NFS. d, No. 4933; BOA, NFS. d, No. 4935.

Tablo 18

1834-1838 Yılları Arasında Karaferye’de Doğan Müslüman Bebekler¹³⁶

Mahalle Adı	Doğan Bebek Sayısı
Tuzcu Sinan Bey Mahallesi	24
Yola Geldi Mahallesi	23
Kemal Bey Mahallesi	22
Çağlayık Mahallesi	22
Bayır Mahallesi	15
Çarşubaşı Mahallesi	13
Cedid Mahallesi	11
Çirmen Mahallesi	9
Baba Tekkesi Mahallesi	7
Eyne Pınarı Mahallesi	7
Su Kapusu Mahallesi	6
Veştice Köyü	1
Libanova Köyü	----
Toplam:	160

Tablo 19

1834-1838 Yılları Arasında Mahallelerde Doğan Gayrimüslim Bebekler¹³⁷

Mahalle Adı	Doğan Bebek Sayısı
Kiryotiça Mahallesi	33
Bostan Kenisesi Mahallesi	22
Patrikinutça Mahallesi	19
Ayandon Mahallesi	16

¹³⁶ BOA, NFS. d., No. 4934.

¹³⁷ BOA, NFS. d, No. 4935.

Tablo 19'un Devamı

Makriyotçe Mahallesi	15
Ayan Mahallesi	14
Hrisovenedik Mahallesi	13
Aya Nikola Mahallesi	12
Aya Patab Mahallesi	11
Aya Tafşar Mahallesi	11
Aya Sotire Mahallesi	10
Aya Tiryanda Mahallesi	9
Akatamahito Mahallesi	9
Yahudiyen Mahallesi	6
Metropolid Mahallesi	5
Aya Dimitri Mahallesi	4
Valtişni Mahallesi	1
Toplam:	210

Tablo 20

Köylerde ve Çiftliklerde Doğan Gayrimüslim Bebekler¹³⁸

Çiftlik Adı	Doğan Bebek Sayısı	Çiftlik Adı	Doğan Bebek Sayısı
Kilindir Köyü Aya Yorgi Mahallesi	33	Eynesil Çiftliği	3
Kilindir Köyü Aya Todori Mahallesi	32	Gırçal Çiftliği	7
Kilindir Köyü Aya Paraskevi Mahallesi	22	Podrom Çiftliği Cafer Bey Hassı	9

¹³⁸ BOA, NFS. d, No. 4935.

Tablo 20'nin Devamı

Nişi Çiftliği	26	Podrom Çiftliği Mustafa Efendi Hassı	5
Menlik Çiftliği	14	Mavrengeç Çiftliği	2
İne Kasrı Çiftliği	11	Draçko Köyü	4
Maruşta Çiftliği	14	Dranişte Köyü	4
Makrigoz Çiftliği	15	Vulçışta Çiftliği	6
Ayan- Sagir Çiftliği	3	Yeraki Çiftliği	2
Ayan-ı Kebir Çiftliği	3	Parbeş Çiftliği	2
Tohova Çiftliği	3	Kutleş Çiftliği	3
Viromiri Çiftliği	1	Palatiniça Çiftliği	1
Libanova Çiftliği	8	Sadine Çiftliği	2
Kokova Çiftliği	5	Peskobi Çiftliği	11
İspurlita Çiftliği	3	Reşani Çiftliği	5
Vasova Çiftliği	1	Kapsahor Çiftliği	11
Kumköy Çiftliği	2	Katafi Çiftliği	6
Pojarit Çiftliği	2	Boştani Köyü	9
Rapsomanik Çiftliği	3	Meç Köyü Çiftliği	3
Şehazmeni (?) Çiftliği	10	Budahiye Çiftliği	1
Kulura Çiftliği	2	Aya Marin Köyü Çiftliği	2

Tablo 20'nin Devamı

Tırhovišta Çiftliği	2	Servihor Çiftliği	9
İstavroz Çiftliği	1	Veçtice Çiftliği	10
Kuvaşla ve İskiliç Çiftliği	3	Kopanova-ı Zîr Çiftliği Halil Oğlu İbrahim Hassı	2
Lotroz Çiftliği	7	Kopanova-ı Bâlâ Çiftliği	8
Minospita Çiftliği	3	Yeniköy Çiftliği	1
Yovarniça Çiftliği	10	Çornova Çiftliği	8
Arkudihor Çiftliği	1	Turukhor Çiftliği	6
Durman Çiftliği	2	Çerko Çiftliği	1
Dolani Çiftliği	4	Toplâni Çiftliği	2
Reftane (?) Çiftliği	1	Ayân-ı Kebir Çiftliği	2
Loziça-ı Bâlâ Çiftliği	3	Loziça-ı Zîr Çiftliği	3
Gomaniç Çiftliği	2	Uskuterna Köyü	1
Toplam:	400		

Tablo 21

Gayrimüslimlerin Yaşadığı Çiftliklerde Doğan Bebek Sayısı¹³⁹

Çiftlik Adı	Doğan Bebek Sayısı	Çiftlik Adı	Doğan Bebek Sayısı
Kilindir Köyü	81	Boştani Çiftliği	11
Libanova Köyü	19	Kolora Çiftliği	11
Dranişte Çiftliği	18	Şehazmeni Çiftliği	9
Nişi Çiftliği	17	Eynesil Çiftliği	9

¹³⁹ BOA, NFS. d, No. 4935.

Tablo 21'in Devamı

Menlik Çiftliği	15	Toplanî Çiftliği	9
Servihor Çiftliği	13	Meç Çiftliği	7
Kokova Çiftliği	12	Pojarit Çiftliği	7
Beskobi Çiftliği	12	İne Kasrı Çiftliği	7
Vulçeşte Çiftliği	11	Tırhoşte Çiftliği	6
Makragoz Çiftliği	6	Sadine Çiftliği	6
Dirman Çiftliği	6	Bratniç Çiftliği	6
Kapsahor Çiftliği	6	Kırçal Çiftliği	6
Podrum Çiftliği	6	Draçko Çiftliği	5
Kopanova-1 Zîr Çiftliği	6	Palatniça Çiftliği	5
Veçeşte Çiftliği	6	Parbeş Çiftliği	5
Yuvotoz Çiftliği	2	Çaronova	2
Maroşte Çiftliği	3	Loztca-1 Bala	4
Arakdihor Çiftliği	3	Uzuncaova	3
Loztça-1 Zîr	2	Kumköy	2
Toplani	1	Makragoz	3
Kuvaşla Çiftliği	2	Rapsomanik Çidrligi	3
Rapsomanik	3	Reşni	2
Terpotoma	2	Reşani	4
Dolani	1	Dolani	11
Çerkoyani	3	Komaniç	4
Asomata	1	Koçka	1
Yavranitçe	4	Kestaniye	1
Turukhor	1	Kratova	1
Likoşte	2	Aya Marin	2
Hurdaban	1	Braynat	3
Yançeste	1	Yanceste	3
Minoşpite	4	Minoşpite	2

Tablo 21'in Devamı

Minospite	2	Minospite	1
Kutliş	3	Barbeş	5
Palani	1	Podrum	2
Hurdaban	1	Koronos	1
Ritinyani	1	Çernova	1
Ustobi	1	Kolokor	1
Ayan-ı Kebir	1	Milova	1

Nüfus defterlerindeki doğum ve ölüm kayıtlarından hareketle ismi zikredilen bölgenin nüfus artış veya düşüş oranlarını önceki ve sonraki nüfus kayıtlarından bulmak mümkündür. Böylece eldeki verilen sağlıklı olup olmadığının kontrolü yapılabilmektedir.

Tablo 22**1832- 1834 Yılları ile 1834-1838 Yılları Arası Kaza Merkezindeki Doğum ve Ölümler**

Mahalle Adı	1832-1834			1834-1838		
	Doğum	Ölüm	Toplam Nüfus	Doğum	Ölüm	Toplam
Çarşubaşı Mahallesi	11	7	93	13	18	196
Kemal Bey Mahallesi	11	9	88	22	15	150
Çirmen Mahallesi	10	----	81	9	16	85
Yola Geldi Mahallesi	10	11	180	23	23	195
Tuzcu Sinan Bey Mahallesi	9	4	133	24	20	183
Çağlayık Mahallesi	9	4	111	22	11	138

Tablo 22'nin Devamı

Cedid Mahallesi	7	4	84	11	12	113
Baba Tekkesi Mahallesi	7	5	56	7	15	120
Su Kapsu Mahallesi	5	1	55	6	9	73
Bayır Mahallesi	4	3	82	15	15	85
Veştice Köyü	4	1	41	1	----	30
Eyne Pınarı Mahallesi	2	1	50	7	21	128
Libanova Köyü	1	2	57	----	----	42

2.4.3. Kazada Yaşayanların Ortalama Yaşları

Nüfusa kaydedilen kişilerin yaşlarından ortalama nüfusu hesaplamak mümkündür. Ancak yaş kaydedilirken kişilerin beyanına dayanarak yaşları yazıldığı için bazılarının yaşlarında hatalar bulunmaktadır. Ayrıca hane sayıları belirtilmediğinden dolayı hane reislerinin yaş ortalamasını bulamayıp genel yaş ortalamasını çıkarabilmekteyiz.

Beyan edilen yaşları incelediğimizde en düşük yaş ortalaması 1834 yılında 19,69 ile Çirmen Mahallesi'ne aittir. En yüksek yaş ortalaması ise 1832 yılında 34,83 ortalama ile Libanova karyesine aittir. Mahallelerde ise 1831 yılında Çirmen Mahallesi 30 yaş ortalaması ile tüm dönemlerde en yüksek yaş ortalamasına sahip mahalle olmuştur. 1831 yılı yerli ve yabancı Müslim olarak iki ayrı defterde tutulduğu için ayrı ayrı hesaplanmış ve yerli nüfusta 12,20'lik oranla Çarşubaşı Mahallesi en az yaş ortalamasına sahip, yabancı Müslim olarak kaydedilen kişiler de ise 20,46'lık oranla Kemal Bey Mahallesi en düşük yaş ortalamasına sahiptir. Sadece 1832 yılında kaydedilen Lalotların ise yaş ortalaması 29,05'tir. Yaş

ortalamlarının bu denli düşük olmasının sebebi genç ve çocuk nüfusun fazla olması, 65 yaş üstü nüfusun ise daha az ve insan ömrünün kısa olmasından kaynaklanmaktadır.

Tablo 23

Karaferye'deki Müslüman Nüfusun Yaş Ortalamaları¹⁴⁰

1832 Yılı		1835 Yılı	
Yaş Aralıkları	Kişi Sayısı	Yaş Aralıkları	Kişi Sayısı
0-10	332	0-10	452
11-20	214	11-20	269
21-30	196	21-30	241
31-40	192	31-40	283
41-50	112	41-50	194
51-60	55	51-60	88
61-70	31	61-70	31
71-80	4	71-80	10
81-90	2	81-90	2
91 ve Üstü	----	91 ve Üstü	----

Tablo 24

Gayrimüslim Mahallelerindeki Nüfusun Yaş Aralıkları¹⁴¹

1832 Yılı		1835 Yılı	
0-10	443	0-10	531
11-20	563	11-20	434
21-30	410	21-30	380
31-40	346	31-40	326

¹⁴⁰ BOA, NFS. d, No. 4933; BOA, NFS. d, No. 4934.

¹⁴¹ BOA, NFS. d, No. 4935.

Tablo 24'ün Devamı

41-50	195	41-50	168
51-60	107	51-60	111
61-70	46	61-70	39
71-80	12	71-80	11
81-90	1	81-90	2
91 ve Üstü	----	91 ve Üstü	----

Yukarıdaki tablolardan görüleceği üzere Karaferye’de Gayrimüslim nüfusun yaş ortalaması Müslümlere göre daha yüksektir. Kaza merkezinde Müslümanlar arasında 70 yaş üstü toplam 1832’de 6, 1835’te 12 kişi bulunurken bu rakam Gayrimüslimlerde 1832’de de 1835 yılında da 13’tür.

2.5. Karaferye’de Aile Büyüklükleri

2.5.1. Hane Sayısı

Ebeveyn ile çocuklardan meydana gelen aile çekirdek aile, çok sayıda kişiyi içinde barındıran aile geniş ailedir. Hane ise ev, bina, ikâmet gibi anlamlara gelmektedir. Ömer Lütfü Barkan’a göre hane sayısı beş olarak belirlenmiştir. Ancak beşten az veya çok olan haneler de mevcuttur.¹⁴²

Karaferye’ye ait nüfus defterleri hane sayısı usulüne göre tutulmamıştır. Yalnızca 1845 yılına ait olan 5108 numaralı defterde hane sayısı verilmiştir. Kişilerin yaşları, fizikî özellikleri, meslekleri gibi hiçbir belirleyici ayrıntıya yer verilmemiş, sadece “*tüvana, müsün, sabi, redif-i cedit, nizamiye, topçu*” olarak nüfus gruplandırılıp toplam nüfus ve hane

¹⁴² Nejat Göyünç, “Hâne”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 15, 1997 İstanbul, s. 552; Ömer Demirel, Adnan Gürbüz ve Muhiddin Tuş, “Osmanlılarda Ailenin Demografik Yapısı”, “*Sosyo- Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*”, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, Aralık 1992, s. 97.

verilmiştir. Bunun dışındaki defterlerde kişiler 1, 2, 3 diye numaralandırılmış ve hane olarak belirtilmemişlerdir. Buna göre 1845 yılında Karaferye mahallelerinde ve iki karyesinde toplam 679 hane bulunmaktadır. Hane sayısı en fazla olan mahalle 87 hane ile Yola Geldi Mahallesi, en az haneye sahip mahalle ise 14 hane ile Su Kapusu Mahallesi'dir. Aşağıdaki tabloda mahalle ve karyelerin hane sayıları verildiği için hane x5 formülü ile tüm nüfus hakkında bilgi edinilmeye çalışılmıştır. Buna göre hane x5 ile kaza merkezinin nüfusu 3.395'tir. Hane sayısı verilmeseydi kazadaki kadın nüfusu dahil etmek için erkek nüfus x2 ile yapılacak hesap ile 3.210 sayısına ulaşmak mümkündür. Daha önceki nüfus verilerinde hane sayısı belirtilmediği için kadınları dahil ederek erkek nüfus x2 olarak hesaplama yapılmıştır.

Tablo 25

1845 Yılında Karaferye'de Müslüman Hane Sayıları¹⁴³

Mahalle Adı	Hane Sayısı	Erkek Nüfus
Yola Geldi Mahallesi	87	190
Bayır Mahallesi	52	87
Çirmen Mahallesi	48	85
Kemal Bey Mahallesi	70	156
Çağlayık Mahallesi	71	176
Cedid Mahallesi	46	111
Eyne Pınarı Mahallesi	56	116
Çarşubaşı Mahallesi	81	207
Sinan Bey Mahallesi	80	239

¹⁴³ BOA, NFS. d, No. 5108.

Tablo 25'in Devamı

Baba Tekkesi Mahallesi	54	120
Su Kapusu Mahallesi	14	69
Veştice Karyesi	14	32
Libanova Karyesi	6	17
Toplam:	679	1.605

Tablo 26

1845 Yılında Kaza Merkezinde Yaşayan Gayrimüslim Hane Sayısı¹⁴⁴

Mahalle Adı	Hane Sayısı	Erkek Nüfusu
Metropolid	32	74
Valteştini	24	48
Kiryotiça	68	121
Aya Dimitri	27	47
Aya Nikola	42	82
Makriyotçe	40	67
Hrisovenedik	25	58
Ayan	66	123
Aya Sotire	37	68
Aya Patab	71	139
Bostan Kenisesi	65	103
Ayandon	29	90
Aya Tafşar	38	61
Aya Tiryanda	35	55

¹⁴⁴ BOA, NFS. d, No. 5108.

Tablo 26'nın Devamı

Akatamahito	35	75
Patrikinutçe	21	40
Yahudiyan	31	73
Toplam:	724	1.324

Sanayi öncesi toplumlarda çekirdek aileden ziyade geniş aile yapısı mevcuttur. Gerek iş bölümü gerek güvenlik açısından bir arada yaşam gerekli bir durumdur. ¹⁴⁵ Karaferye'de ise aile yapısı çekirdek aileden oluşmakta aileler ortalama 4-4,5 kişiden meydana gelmektedir.

2.5.2. Ailelerin Erkek Evlat Sayıları

Karaferye'deki aile yapısını incelediğimizde 4 ve üzeri erkek çocuğu olan kişi sayısı çok azdır. Genel olarak bir ile üç erkek çocuğu olan aileler mevcuttur. Kadınlar kaydedilmediği için ailelerin tam olarak kaç tane çocuğu olduğu belirlenmemektedir. Ancak sayım sırasında bazı kişilerin kızlarının oğulları da yazılmıştır. Bu durum bize ya çocukların babalarını kaybettiğini ya da annelerinin boşanıp baba evine döndüklerini göstermektedir. Ayrıca kazada 31 kişinin de damatları kaydedilmiştir. Bu kişilerden 11'inin sadece damatları kaydedilmiş olduğundan erkek çocukları olmadığı anlaşılmaktadır. “Kızının oğlu *Musa veledi Mustafa*” veya “damadı kırmızı *Ahmed oğlu İbiş*” olarak iki şekilde yazıldıkları görülmektedir. ¹⁴⁶ Bu durum bize anne, baba, bekâr veya evli olsun kız ve erkek çocuklarının bir arada yaşadığının da göstergesidir, fakat kız çocuklarının evlendikten sonra kendi ailesiyle bir arada yaşaması erkek çocuklarının aileleriyle bir arada yaşamasına kıyasla daha azdır.

Kazada yaşayan Müslümanlar arasında sadece bir kişinin 6 oğlu vardır. 1832 yılında Çağlayık Mahallesi'nde Mehmed adlı kişinin biri üvey olmak üzere altı oğlu kaydedilmiştir.

¹⁴⁵ İlber Ortaylı, *Osmanlı Toplumunda Aile*, Kronik Kitap, 24. Baskı, Mayıs 2022, s. 19.

¹⁴⁶ BOA, *NFS.d*, NO: 5079, s. 45-46-47-48.

Bu kişinin ardından yine farklı yıllarda altı kişinin beşer tane oğlu vardır. 1831-1845 yılları arasında 27 erkek çocuğu üveydir. Bu durum bize kişilerin çocuğu olmadığı için ikinci evliliklerini yaptıklarının da göstergesidir. Örneğin Çağlayık Mahallesi'nde yaşayan İbrahim oğlu tellâl Hurşid'in biri üvey olmak üzere iki oğlu vardır. Kendisinin 35, çocuklarından üvey oğlu Fettah veledi Halil'in 13, kendi oğlu İbrahim'in ise 5 yaşında olduğu göz önüne alındığında, evliliğin çocuk için yapılmış olabileceği akla gelmektedir.¹⁴⁷ Kendi çocuklarının haricinde 14 kişinin birer tane üvey oğlu vardır.

Tablo 27

1832 Yılında Nüfusun Erkek Evlat Sayıları

	Müslüman	Gayrimüslim (Varoş)	Gayrimüslim (Çiftlik/köy)
1 Oğlu Olanlar	174	226	1.061
2 Oğlu Olanlar	82	99	519
3 Oğlu Olanlar	26	27	200
4 Oğlu Olanlar	6	6	63
5 Oğlu Olanlar	2	----	17
6 Oğlu Olanlar	----	----	5
7 Oğlu Olanlar	----	1	1

¹⁴⁷ BOA, *NFS.d*, No. 4932, s. 4; BOA, *NFS.d*, No. 5079, s. 46; Ömer Düzbakar, "Osmanlı Toplumunda Çok Eşlilik: 1670-1698 Yılları Arasında Bursa Örneği", *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Cilt 23, S. 23, Yıl. 2008, s. 91.

2.6. Karaferye’de Askerlik Durumu

2.6.1. Matlûba Muvafık Olarak Kaydedilen Kişiler

Karaferye’ye ait nüfus defterlerinde 14-40 yaş aralığındaki kişilerin mim harfi ile işaretlendiğini görmekteyiz Nitekim 5079 numaralı defterde “*Karaferye kasaba ve kurrasında mütevattın sagir ve kebir kaffe-i yerlü ehl-i İslâm matlubat-ı seniyyeye muvafık olub esamileri üzerine mim işareti olanlar*” ifadesiyle de mim harfinin kullanılış şekli belirtilmiştir.¹⁴⁸

1839, 1844 ve 1845 yıllarındaki nüfus defterlerinde caize ve mim kullanımına yer verilmemiştir. Buna karşın redif veya Mansure olanların yanlarına “*orta boylu, ter bıyıklı Mehmed Asâkir-i redif*”, “*orta boylu köse bıyıklı Abdulhalim Asâkir’de redif*”, “*orta boylu, sarı bıyıklı İbrahim İbn Ömer Asâkir-i redifte*”, “*orta boylu, sarı bıyıklı İbrahim Asâkir-i Mansûre’de*”, “*Asâkir-i Mansure’de Kalyoncu*” veyahut da “*Hacı Ali oğlu Arab Mehmed Asâkir-i Mansure’ye sevk olundu*” şeklinde notlar tutulmuştur.¹⁴⁹ Caize ile işaretlenmiş kişilerin sayısı aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 28

1832 Yılında Caize ile İşaretlenmiş Kişilerin Sayısı¹⁵⁰

	1832 Yılı	1835 Yılı
Mahalle Adı	Kişi Sayısı	Kişi Sayısı
Tuzcu Sinan Bey Mahallesi	51	66
Çarşubaşı Mahallesi	38	59
Su Kapusu Mahallesi	44	28
Cedid Mahallesi	36	36
Çağlayık Mahallesi	51	50

¹⁴⁸ BOA, NFS. d, No: 5079, s. 49.

¹⁴⁹ BOA, NFS. d, No.4938, s. 2, 47; BOA, NFS. d, No. 4944, s. bn2; BOA, NFS. d, No. 4933, s.2.

¹⁵⁰ BOA, NFS. d, No. 4933; BOA, NFS. d, No. 4934.

Tablo 28'in Devamı

Kemal Bey Mahallesi	50	38
Eyne Pınarı Mahallesi	29	50
Çirmen Mahallesi	33	20
Yola Geldi Mahallesi	62	56
Bayır Mahallesi	32	20
Baba Tekkesi Mahallesi	19	51
Libanova Karyesi	31	31
Veştice Karyesi	8	8
Genel Toplam:	484	513

2.6.2. Redif Birlikleri

Sultan II. Mahmud'un başlattığı yenileşme hareketlerinden biri de askerî alanda gerçekleşmiştir. 1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasının ardından kurulan Asakir-i Mansure-i Muhammediye'ye destek sağlamak amacıyla redif adı verilen yedek birliklerin kurulması amaçlanmıştır. Kurulacak olan birliklerin en önemli özelliği geçici değil daimi olmasıydı. Böylece redife alınacak kişiler hem yerlerinden ayrılmayacak hem de kendi bölgelerinin güvenliğinden sorumlu olacaktı.¹⁵¹

1834 yılında Şura-yı Devlet tarafından redif teşkilatının kurulması için karar çıkarılmış ve yine aynı sene redif nizamnamesi hazırlanmıştır. Bu nizamnameye göre tüm kazalarda 1.400 kişilik birlikler oluşturulacaktır. Deniz kıyısı olan bölgelerden redif alınmayacak, buna karşılık bu bölgelerden bahriye için askerler belirlenecektir. Ayrıca seçilecek kişiler kura usulü ile belirlenecek, yaşları ise 23 ile 32 yaş arasında olacaktır.¹⁵² Buna bağlı olarak Karaferye'den de redif birlikleri seçilmiştir, fakat defterleri incelediğimizde belirlenen yaş aralığının nizamnamede belirtilen yaş aralığından farklı olduğunu görmekteyiz. Yaş aralığı kaza genelinde 15 ile 40 arasındadır. Ancak 1844 yılına

¹⁵¹ Abdülkadir Özcan, "Redif", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt. 34, s.524.

¹⁵² Musa Çadırcı, "Anadolu'da Redif Askeri Teşkilatının Kuruluşu", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt 8, Sayı: 14, 63-75, s. 64; Abdülkadir Özcan, "a.g.m", s. 524.

ait nüfus defterinde Çirmen Mahallesi'nde 11 ve 13 yaşında iki çocuğun da redif olarak yazıldığı görülmektedir.¹⁵³

Sadece 1834, 1841 ve 1844 yıllarını kapsayan sayımlarda redif birliklerindeki kişiler yaşları ve isimleriyle birlikte yazılmıştır. 1841 ve 1844 yıllarına ait defterleri incelediğimizde ikisinde de her mahalleden en az 3 kişinin en fazla 19 kişinin redif olarak kaydedildiğini görmekteyiz.

1834 yılındaki defteri incelediğimizde redif birlikleri 14 ile 42 yaş aralığındadır. Birlikler içerisinde onbaşı, çavuş-ı evvel, çavuş-ı sani, mülazım-ı sani, bölük emini, yüzbaşı gibi kişilerin rütbeleri de yazılmıştır. Cedid Mahallesi'ne kayıtlı rediflerden 18 yaşında olan bir kişinin ise yanına vefat ettiği notu düşülmüştür.¹⁵⁴

Bu iki defter dışında 1845 yılına ait olan deftere baktığımızda nizamiye ve redif-i cedid olarak asker sayısı yazılmış, ancak yaşları belirtilmemiştir. Buna göre tüm mahallelerin toplamı olarak nizamiyeye 66 kişi kaydedilmiştir. Nizamiye'nin aksine redif olarak her mahalleden değil sadece Yola Geldi, Bayır, Cedid ve Baba Tekkesi mahallelerinden toplam 6 kişi kaydedilmiştir. Bunun yanı sıra Kemal Bey Mahallesi'nden 1 kişinin topçu olarak kaydedildiğini görmekteyiz. 1845 yılına ait bir başka defterde ise Karaferye'de toplam 58 nizamiye, 13 de redif askeri olduğu yazılmıştır.¹⁵⁵

2.6.3. Gayrimüslimlerin Askerlik Durumu

Osmanlı Devleti, klasik dönemden itibaren özellikle Balkan coğrafyasından askerî hizmetlerde Gayrimüslim unsurlara yer vermiştir. Bu unsurların başında voynuk ve martoloslar gelmektedir. Balkanlarda yaşayan küçük asilzadelere bazıları Osmanlı egemenliğinden itibaren derbentçi, casusluk ve kale muhafızlığı gibi görevlerde voynuklar

¹⁵³ BOA, NFS. d, No 4945, s. 6.

¹⁵⁴ BOA, NFS. d, No: 4934, s. 7.

¹⁵⁵ BOA, NFS. d, No: 5108; BOA. NFS. d, No: 5109.

kullanılmaktaydı. Zamanla geri hizmete çekilen voynuklara aynı zamanda *baştina* denilen topraklar verilmekteydi. Bir diğer Gayrimüslim askerî sınıf olan kesim ise martoloslardı. Ordu ile sefere katılıp keşif ve haberleşme işlerinde görev almaktaydılar. Cizye, avarız, ispençe gibi birtakım vergilerden de muafiyetleri bulunmaktaydı. Aynı zamanda orduda topçuluk, tüfengçilik, kalafatçı, aylakçı, gabyar, kalyoncu gibi görevleri icra eden Gayrimüslimler de bulunmaktaydı. Muvazzaf sınıfta görev almaları ise 1835 yılında olmuştur.¹⁵⁶

Karaferye kazasına ait nüfus defterlerini incelediğimizde 1832 yılındaki yoklama defterinde orduda görev alan Gayrimüslim askerleri görmekteyiz. Aylakçı olarak görev almanın yanı sıra büyük bir çoğunluğu amele gibi geri hizmetlerde görev almaktaydılar. Örneğin 1832 yılında Aya Dimitri Mahallesi'nde yaşayan 37 yaşındaki Tanaş veledi Yorgaki adlı şahıs askere alınmış ve kırmızı ile yanına “*ordu-yu hümayûna amele gönderildi avdet ve vurud*” notu eklenmiştir.¹⁵⁷ Yine başka bir örneğe Valteştini Mahallesi'nde rastlamaktayız. 27 yaşındaki Todori veledi Tanaş için “*ordu-yu hümayûna ırgat gönderildi*” notu düşülmüştür.¹⁵⁸ Kazada 1832 yılında 8 kişi “*ordu-yu hümayunda*” olarak kaydedilmiş olup yaş ortalamaları 29,75'tir.

Tablo 29

1832 Yılı Kaza Merkezinde Bulunan Gayrimüslim Askerler ¹⁵⁹

Mahalle Adı	Gayrimüslim Askerler	Yaşları	Görevi
Valteştini	Todori veledi Tanaş	27	Irgat
Aya Dimitri	Tanaş veledi Yorgaki	37	Amele
Aya Patab	Nikola veledi Yani	42	Amele

¹⁵⁶ Ufuk Gülsoy, *Cizyeden Vatandaşlığa Osmanlı'nın Gayrimüslim Askerleri*, Timaş Yayınları, İstanbul 2010, s.22-23-25-28-29.

¹⁵⁷ BOA, NFS. d, No. 4932, s.25.

¹⁵⁸ BOA, NFS. d, No. 4932, s. 25.

¹⁵⁹ BOA, NFS. d, No. 4933, s. 25-31-35-37.

Tablo 29'un Devamı

Aya Patab	Akrido veledi Akrido	36	Amele
Aya Tafşar	Hizmetkâr Yorgi veledi Dimitri	27	Amele
Aya Tafşar	Ligor veledi Yorgi	20	Amele
Aya Tafşar	Dimitri veledi Zişî	22	Amele
Akatamahito	Tanaş veledi Gramni	27	Amele

2.7. Kazada Yaşayanların Meslekleri

Nüfus kayıtlarını incelediğimizde herkesin mesleğinin yazılmadığını, bazılarının sadece babalarının mesleğinin yazıldığı ya da hem baba hem kendi mesleklerinin bir arada yazıldığını görmekteyiz. Sene baz alındığında bazı mesleklerin belirgin şekilde arttığı görülmektedir. Örneğin 1832 yılında 26 tane sekban kaydedilmişken 1834/1835 yılında 116 kişi yazılmıştır. Yine aynı tarihlerde 1832'de 3 kişi oduncu olarak yazılmışken bir sonraki sayımda 29 kişi kaydedilmiştir.

Karaferye'de hem Müslümanların hem de Gayrimüslimlerin yaşadıkları mahallelerde toplam 122'şer adet meslek vardır. Kazada en fazla mesleğin olduğu mahalle 1834/1835 yılında 32 farklı meslek ile Tuzcu Sinan Bey Mahallesi olmuştur. Nüfus olarak da kalabalık olan Tuzcu Sinan Bey'de en fazla sekbanlar yaşamaktadır.

Rum nüfus, Müslümanlarla kıyaslandığında daha çok ticaretle ilgili işlerde çalışmıştır. Müslümanlar arasında olmayan kuyumcu, sarraf, bezirgan, havlucu, yağcı gibi mesleklerle ilgilenmişlerdir. Ancak Müslümanların aksine Rumların bu kadar çok ticaretle uğraşmasının sebebi gayrimüslimlerin uzun süreli askerlik yapmamasından dolayı ticaret hayatına daha kolay atılabilmeleridir. Hayvancılık ile geçimini sağlayan meslek gruplarının Müslüman nüfusa göre çok daha az olduğu ve yıllara göre sayılarının azaldığı görülmektedir.

Kaza merkezi ve varoşta esnaf ve zanaat ile uğraşan meslekleri incelediğimizde leblebici, tuzcu, kovancı, papuşcu, terzi, astarcı, kahveci, tütüncü, berber, oduncu, değirmenci gibi pek çok esnaf grubu karşımıza çıkmaktadır. 1831 yılında Müslüman nüfusta 27 nalbant, 14 berber ve 8 leblebici dikkat çeken esnaf grubundandır.

1832 yılında Müslüman nüfus arasında berber, leblebici, nalbant, külahçı, eskici, arpacı, yemenici, ekmekçi, doğramacı, sepetçi, balıkçı, tütüncü, çubukçu gibi meslekler bulunmaktadır.

Giyim eşyası imâl eden ve satan esnaflara baktığımızda terzi, yemenici, astarcı, papuşcu, kazaz, fesci, külahçı, şayakçı, havlucu, çarıkçı, takkeci gibi meslek dalları karşımıza çıkmaktadır. Giyim eşyası üreten esnaf arasında Gayrimüslimlerin ağırlıklı olduğu görülmüştür. Dikkat çekici bir nokta ise 1832 yılında Müslüman nüfusta kimse terzi olarak kaydedilmemişken Gayrimüslim nüfusta 47 terzi bulunmasıdır.¹⁶⁰

1835 yılını incelediğimizde Müslüman nüfusta daha önceki yıllardan farklı olarak 4 kişinin terzi olarak kaydedildiğini görmekteyiz. Gayrimüslim nüfusta ise terzi olarak 58 kişi bulunmakta olup neredeyse her mahallede 2 ile 5 arasında terzilik (çırak, kalfa dahil) ile geçimini sağlayan insanların yaşadığı görülmektedir. ¹⁶¹ Bu meslek grubunda dikkat çeken ise kürkçü ve havlucu olarak yalnızca Gayrimüslimler çalışmaktadır.

Bu dönemde gıda malzemesi üreten ve satan kişiler arasında Müslüman nüfus içerisinde 6 bağçıvan, 5 leblebici, 4 kasap, 3 soğancı, 2 börekçi ve birer kişi de ekmekçi, kovancı, balıkçı, arpacı, bostancı ve kadayıfçı bulunmaktadır.¹⁶² Gayrimüslim nüfusta ise 39 bahçıvan, 16 leblebici, 11 bakkal, 10 ekmekçi, 7 kasap, 4 aşcı, 2 fırıncı, 1 turşucu ve 1 yoğurtçu bulunmaktadır.¹⁶³

¹⁶⁰ BOA, NFS. d, No. 4933.

¹⁶¹ BOA, NFS. d, No. 4935.

¹⁶² BOA, NFS. d, No. 4934.

¹⁶³ BOA, NFS. d, No. 4935.

Kaza merkezinde giyim eşyası imâl eden ve satan esnafın sayısı aşağıda verilmiştir.

Tablo 30

Giyim Eşyası Tedarik Eden ve Satanlar¹⁶⁴

1832 Yılı	Müslim	Gayrimüslim	1835 Yılı	Müslim	Gayrimüslim
Terzi	----	47	Terzi	4	58
Yemenici	16	6	Yemenici	14	11
Astarcı	----	3	Astarcı	1	10
Papuşçu	----	6	Papuşçu	----	6
Fesci	----	----	Fesci	----	2
Şayakçı	----	----	Şayakçı	----	6
Kürkçü	----	4	Kürkçü	----	12
Havlucu	----	38	Havlucu	----	33
Çarıkçı	----	----	Çarıkçı	1	1
Takkeci	-----	----	Takkeci	----	2

Saraciye ve koşum takımları üreten meslek gruplarında en yüksek nüfusa sahip esnaf grubu nalbantlardır. 1832 yılında Müslüman nüfusta 22 kişi, Gayrimüslim nüfusta ise 2 kişi nalbant olarak kaydedilmiştir.¹⁶⁵ 1835 yılına gelindiğinde Müslüman nüfusta nalbantlık yapan kişi sayısı artarak 26'ya yükselmişken Gayrimüslimlerden kimse nalband olarak kaydedilmemiştir.¹⁶⁶ Yük hayvanlarının sırtına takılan yastıkları yapan kişiler olan semerci esnafından ise Karaferye'de 1832 yılında 3'ü Müslim, 8'i Gayrimüslim olmak üzere 11 kişi, 1835 yılında ise 1 Müslüman, 6 Gayrimüslim semercilik ile geçimini sağlamaktadır. Nalbantlar ve semerciler dışında 4'ü 1832'de, 5'i de 1835'te olmak üzere 9 debbağ bulunmaktadır.¹⁶⁷

Türkler özellikle namaz vaktinden sonra kahvehanelerde toplanmaktaydılar. Kahvehanelerde toplanan erkekler sohbet eder, fikir alışverişinde bulunurdu. Kahvenin

¹⁶⁴ BOA, NFS, d, No. 4933; BOA, NFS, d, No. 4934; BOA, NFS, d, No. 4935.

¹⁶⁵ BOA, NFS, d, No. 4933.

¹⁶⁶ BOA, NFS, d, No. 4934; BOA, NFS, d, No: 4935.

¹⁶⁷ BOA, NFS, d, No. 4933; BOA, NFS, d, No. 4935.

toplumda yaygınlaşmasıyla kahvehane kültürü de hızla yayılmaya başlamıştır.¹⁶⁸ Karaferye’de kahveci esnafından 1831 yılında 2, 1832 yılında 2, 1835 yılında ise 5 kişi bulunmaktadır. 13 Gayrimüslim ise meyhanecilik ile geçimlerini sağlamaktaydı.¹⁶⁹

16. yüzyılda tütünün Osmanlı Devleti’ne girmesiyle birlikte tütün yaygınlaşmaya başlamıştır. Çeşitli sebeplerden yasaklanan tütünün 1688 yılında vergilendirmesiyle birlikte tütüne bağlı yeni iş kollarının oluşmasını da sağlamıştır. Tütüncülük ile geçinen kişiler tütüncü ve duhanî olarak kaydedilmiştir ve Karaferye’de tütüncü olarak 1832 yılında 6, 1835 yılında 8 kişi, 1831 yılında yerli Müslim’den 3 kişi, 1835 yılında 8 duhanî bulunmaktadır.¹⁷⁰ Tütünün yaygınlaşmasıyla birlikte tütünü kullanmak için çeşitli araç gereçler yapılmaya başlanmıştır. Bu araç- gereçlerden biri de çubuktur. Çeşitli ağaç ve türevlerinden yapılan çubuklar zamanla değerli taşlarla süslenmiştir.¹⁷¹ Karaferye kazasında 1831 sayımında yerli Müslüman nüfus arasında kimse çubukçu olarak kaydedilmezken 1832’de 3 kişi çubukçu olarak yazılmış olup kişilerin üçü de Müslüman nüfustandır.¹⁷² 1835 yılında ise 3’ü Müslüman, 4’ Gayrimüslim 7 kişi çubukçu olarak çalışmaktadır.¹⁷³

İnşaat alanında çalışan kişiler çoğunlukla iş imkânının olduğu yerlere gidip çalışan sabit yeri olmayan dülger, doğramacı, taşçı, duvarcı, demirci, ırgat gibi belli bir ücret karşılığı serbest çalışan kişilerdir.¹⁷⁴ Dikkat çekici bir nokta 1831 yılından 1844’e kadar ırgat sayısı bir iki kişiyken 1844 yılında bir anda 60 kişi ırgat olarak kaydedilmiştir. İnşaat işinin mihenk taşı olan kiremitçi, kireççi ve tuğlacı esnafından kazada sadece kiremitçi vardır. Kazada 1832 yılında 21, 1835 yılında ise 10 kişi dülger, 3 kişi doğramacı ve 1 kişi de kirişçidir.

¹⁶⁸ Harun Ürer, “Osmanlı’da Kahve/ Kahvehane Kültürü ve Salihli’den Bir Kahvehane Örneği ‘Himaye-i Etfal’”, *Sanat Tarihi Dergisi*, Sayı. 9, Ekim 2010, s. 4.

¹⁶⁹ BOA, NFS. d, No. 5079; BOA, NFS. d, No. 4933; BOA, NFS. d, No. 4934; BOA, NFS. d, No. 4935.

¹⁷⁰ BOA, NFS. d, No. 5079; BOA, NFS. d, No. 4934; BOA, NFS. d, No. 4935.

¹⁷¹ Fehmi Yılmaz, “Osmanlı İmparatorluğunda Tütün Sektörünün Yan Kolları: Lüleci ve Çubukçu Esnafları”, İsmail E. Ürünsal’a Armağan, Cilt 1. Tarih, Ülke Yayınları, 2014, s.588-596.

¹⁷² BOA, NFS. d, No. 5079; BOA, NFS. d, No. 4933.

¹⁷³ BOA, NFS. d, No. 4934; BOA, NFS. d, No. 4935.

¹⁷⁴ Ömer Barkan, “XVI- XVIII. Asırlarda Türkiye’de İnşaat İşçilerinin Hukuki Durumu”, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, Sayı. 14, 1963, s.23; Halime Kozlubel Doğru, *1844 Nüfus Sayımına Göre Deliorman ve Dobruca’nın Demografik, Sosyal ve Ekonomik Durumu*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2011, s.121.

Karaferye’de bulunan bir diğerk meslek grubu tarım ve hayvancılıkla geçinen çiftçi, çift sahibi, çoban, öküzcü ve sığır çobanlığı yapan sığırtaçlardır. Buna göre kaza merkezinde 1831 yılında çiftçilik ile geçimini sağlayan 31 Müslüman bulunmaktadır.¹⁷⁵ 1832 yılında Müslimlerin yaşadığı mahallelerde 24 kişi çiftçi olarak kaydedilirken kaza merkezindeki Gayrimüslimlerden yalnızca 6’sı çiftçilikle geçimlerini sağlamaktadırlar.¹⁷⁶ 1834/1835 yılına gelindiğinde ise kaza merkezinde 33 Müslüman çiftçi yaşamaktadır. Gayrimüslimlerde ise yarı yarıya fark olup 15 çiftçi bulunmaktadır.¹⁷⁷ 1839 yılında Müslüman nüfusun yaşadığı kaza merkezinde hiç kimse çiftçi olarak kaydedilmemiştir. Bu durumdan hareketle mesleklerin titizlikle yazılmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü bir sonraki kayıtları içeren 1841 yılındaki defterlerde 21, 1844 yılında ise 18 çiftçinin varlığı bu durumun en önemli göstergesidir.¹⁷⁸ Gayrimüslim nüfusta ise yalnızca 2 kişi çiftçilik yapmaktadır. Çift sahibi, öküzcü ve sığırtaç olarak geçimlerini sağlayan insanlar ise çoban ve çiftçilere nispeten çok daha azdır. Örneğin 1835’te Müslüman nüfusta 12 kişi çift sahibi, 2 kişi sığırtaç, Gayrimüslim 2 kişi de öküzçüdür.

Çiftçilerin dışında kaza merkezinde 1831’de 1 kişi, 1832’de 1 kişi, 1835’te, 1841’de 7, 1845 yılında ise 4 kişi çoban olarak geçimlerini sağlarken Gayrimüslimlerde 1835 yılında 16, 1839’da 11 kişi çobandır.

Kazada kamu görevlisi olarak çalışanları sivil, askeri ve dini olmak üzere 3 grupta inceleyebiliriz. Dini görevliler olarak imam, haham, gomnos, imaretçi, kayyum; sivil görevliler olarak muhtar, muallim, daskal, mahkeme muhızı, mahkeme kâtibi, şehir kethüdası, Varoş vekili, bâcdâr gibi görevliler bulunmaktadır.

Dini yapılarda görevli olan kişiler: Osmanlı Devleti’nde Müslümanların yaşadığı mahallelerden sorumlu yönetici olan imamların mahallede yaşayan insanların doğum, ölüm, evlilik, başka bir bölgeye taşınma gibi işlemleri kaydetme gibi yetkileri bulunmaktadır. Bir

¹⁷⁵ BOA, NFS. d, No. 5079; BOA, NFS. d, No. 5080.

¹⁷⁶ BOA, NFS, d, No. 4933.

¹⁷⁷ BOA, NFS. d, No. 4934; BOA, NFS. d, No. 4935.

¹⁷⁸ BOA, NFS. d, No. 4938; BOA, NFS. d, No. 4944; BOA, NFS. d, No. 4945.

mahalleden başka bir mahalleye taşınırken veya o mahalleye yerleşirken imamların izni ve o mahallede yaşayan iki kişinin kefilliği gerekmektedir. Ancak imamlar bu kayıtları tutarken titiz davranmamışlardır. Yetki alanı muhtarlık teşkilatı kuruluna kadar devam etmiştir.¹⁷⁹ Nüfus sayımı yapılırken imam, müezzin, kayyum gibi görevlilerin bazen hangi kurumda görev yaptığı yanına not edilmiştir. Örneğin 1831 yılındaki sayımda Çarşubaşı Mahallesi'nde yaşayan İmam Ali Efendi oğlu Hüseyin Hüsnü'nün Sultan Murad Camii'nin imamı olduğu yazılmıştır. Karaferye'de 1831 yılından 1845 yılına kadar müftü olarak görevli kişi ise Sinan Bey Mahallesi'nde yaşayan İbrahim Efendi bin Mehmed'dir. Ezan okumakla görevli kazada 22 tane müezzin görev yapmıştır. Bu müezzinlerden Çelebi Sinan Camii'nde hatip olarak görev yapan Hafız Mustafa Efendi'nin oğulları Hafız Süleyman ve Osman Medrese-i Bâlâ Camii'nde müezzin-i evvel ve müezzin-i sani olarak görev yapmışlardır. Aynı zamanda Bayır Mahallesi'nin imamı olan Ali Efendi İbn Veli'nin oğlu Veli de müezzin olarak görev yapmaktadır.¹⁸⁰ Bu örneklerden yola çıkarak bazı meslek dallarının babadan oğula devam ettiğini söylemek mümkündür.

Kayyum kelime anlamı olarak camilerde görevli hademelere ve mütevellilere verilen addır. Günümüzde kayyum ile iç içe geçmiş bir ifade olmasına rağmen anlam olarak tamamen birbirlerinden farklıdır.¹⁸¹ Mübahat Kütükoğlu'na göre bir yerde imam ve müezzin sayısı kadar kayyum olması gerekmektedir.¹⁸² Ancak bu durum Karaferye için geçerli değildir. Karaferye'de her sayımda 10 ile 15 arası imam kayıtlıken tüm sayımlarda toplam 5 kişi kayyum olarak kaydedilmiştir.

¹⁷⁹ İlber Ortaylı, *Tanzimat Devri'nde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2020, s. 108-109.

¹⁸⁰ BOA, NFS. d, Nu. 4933, s. 4; BOA, NFS. d, Nu. 4934, s. 22.

¹⁸¹ Veysel Gürhan, "Osmanlı Devleti'nde Kayımlık Müessesesi: 18. Yüzyıl Diyarbakir Şer'iyecilerine Göre Kayımlık Müessesesinin Hukuki, İdari ve Sosyal Olarak Uygulanışı", *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 16, Sayı 4, Yıl: 2017, s. 1073; Ferit Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 598; *Kâmûs-ı Türkî, a.g.e.*, s.1133.

¹⁸² Mübahat Kütükoğlu, *a.g.e.*, s. 155.

Tablo 31

Karaferye'deki Kayyumlar¹⁸³

Kayyumların Yaşadıkları Mahalleler	Kayyumlar
Çağlayık Mahallesi	Nalbant Osman oğlu Hafız Mehmed Efendi
Baba Tekkesi Mahallesi	Derviş Mehmed İbn Derviş İbrahim
Yola Geldi Mahallesi	İbrahim Ağa
Cedid Mahallesi	Kemaneci Hüseyin bin Mustafa

Rum din adamlarına baktığımızda en yüksek dini görevli metropolitdir. Metropolit cizyeden muaftır ve Metropolit Mahallesi denilen mahallede yaşamaktadır. 1832 yılında Metropolitlik görevinde 46 yaşındaki Metodios veledi Yorgi, 1835'te 48 yaşındaki Diyonisyo veledi Nikola, bulunmaktadır.¹⁸⁴ Metropolit dışında bazı çiftliklerin yakınlarında bulunan manastırlarda karşımıza en yüksek dini görevli *gomnos* adı verilen kişiler çıkmaktadır. Örneğin 1835 yılında Podrum, Koronos, Viromiri, İsfençe, Ayan, Aya Pandri, Makrah ve Nişi manastırları olmak üzere 8 manastır bulunmaktadır ve manastırların sayımına varsa *gomnos* denilen görevliler yoksa da papa unvanlı kişiler ile başlanmıştır. Örneğin 1832 yılında Nişi Manastırı'nda görevli *gomnos* bulunmayıp sayıma Papa Makari veledi Toloy ile başlayıp ardından papaz, çoban gibi manastırda yaşayan diğer kişilerle devam edilmiştir.¹⁸⁵ 1839 yılında ise Nişi Manastırı'nda *gomnos* adlı görevlinin bulunduğu görülmekte ve sayıma *gomnos* Zahari veledi Dimitri ile başlanmıştır.¹⁸⁶ Metropolit, *gomnos* dışındaki diğer dini görevliler papaz ve keşişlerdir.

Tablo 32

¹⁸³ BOA, NFS. d, No. 4933. ; BOA, NFS. d, No. 4938. ; BOA, NFS. d, No. 4944 ; BOA, NFS. d, No. 4945.

¹⁸⁴ BOA, NFS. d, No. 4933, s. 25; BOA, NFS. d, No. 4935, s. 28.

¹⁸⁵ BOA, NFS. d, No. 4933, s. 59.

¹⁸⁶ BOA, NFS. d, No. 4941, s. 171.

Manastırlarda Görev Yapan Gomnoslar¹⁸⁷

Manastır Adı	1832	1835	1839	1841
Nişi	----	Papa Makarı veledi Tolo	Zahari veledi Dimitri	Zahari veledi Zişı
Podrum	----	Dosno veledi Panayot	----	Gorzad veledi Panayod
Koronos	Gavoşki Petri	Petre	Andoskino veledi Petri	Likodiyo veledi Papa Panayot
Viromiri		Zişı veledi Dimitri	Zişı veledi Mitri	----
İsfence	----	Nikodisno (?) veledi Horoşni (?)	Hrisandri veledi Vlosadi (?)	Nikogor veledi Todos
Ayan		Akşanzi veledi Yano	Akşanzi veledi Yano	Hristovridi veledi Pelid
Aya Pandri	----	----	----	Diyonso veledi Yani
Makrah	----	----	----	Mitfodici(?) veledi Dimitri
Kali Petre	----	----	----	----
Muçal Manastırı	----	----	----	Papa Diyonisi veledi Polyo
Rithinyani Manastırı	----	-----	----	Nikodimo veledi Yani

¹⁸⁷ BOA, NFS. d, No. 3933, s. 59-87 ; BOA, NFS. d, No. 4935, s. 57-91-95-112-127-139-149; BOA, NFS. d, No. 4941, s. 40-64-84-146; BOA, NFS. d, No. 4952, s. 43-68-78-93-102-114-123-137-163.

Kelime anlamı olarak imar etme, yerleşme gibi anlamlara gelen imaret, Osmanlı Devleti'nde ihtiyacı olanlara sıcak yiyecek dağıtan yapılardır.¹⁸⁸ Bazı kaynaklara göre aşevi de imaret olarak geçmektedir. Evliya Çelebi de Karaferye'de Çaşnigir, Sinan Bey ve Mehmed Bey imaretleri olarak 3 adet aşevi imareti olduğundan bahseder.¹⁸⁹ Nüfus defterlerinde Yola Geldi Mahallesi'nde yaşayan Kaşkata İbiş oğlu İbrahim dışında kimse imaretçi olarak kaydedilmemiştir.¹⁹⁰

İlmî Alanlarda Görevli Kişiler: İlmî alanlarda çalışan görevlilere baktığımızda sıbyan mektebinde görevli muallimler karşımıza çıkmaktadır. “Sabi” kelimesinden türeyen sıbyan mektepleri dört- yedi yaş arası kız ve erkek çocuklarının eğitim aldığı mekteplerdir. Halk arasında “taş mektep, mahalle mektebi” olarak da anılan bu okullarda okuma yazma öğretmek amacı güdülmemekte, Kur'an-ı Kerim'in anlamı öğretilmeden yalnızca okunuşu öğretilmektedir.¹⁹¹ Evliya Çelebi'nin anlatımına göre Karaferye'de 10 adet sıbyan mektebi bulunmaktadır, ancak nüfus defterlerinde sadece 1831,1832, 1844 ve 1845 yıllarında 3 kişinin muallim olduğu belirtilmiştir. 1831 yılında Gustuni'den gelip Yola Geldi Mahallesi'ne yerleşen Halil oğlu Hafız Ömer'in sadece hoca olarak bahsedilmişken 1832 yılındaki kayıta ise Hafız Ömer'in sıbyan mektebinde görevli muallim olduğu bilgisi eklenmiştir. 1834 ve 1844 yıllarında Su Kapusu Mahallesi'nde müderris olarak Molla Salih bin Müderris Ali Efendi, 1844-45 yılında Çağlayık Mahallesi'nde yaşayan Hafız Osman Efendi de sıbyan mektebinde görevli muallimdir.¹⁹²

Gayrimüslimlerde de (Rumlar) öğretmen olarak karşımıza daskal çıkmaktadır. 1832 yılında Aya Andon (Ayandon) Mahallesinde yaşayan 19 yaşındaki Merkor veledi Yani ve 32 yaşındaki Manol veledi Andon ile 1841 yılında Aya Sotire Mahallesi'nde yaşayan 45 yaşındaki Mihalaki veledi Papa Toma *daskal* olarak kaydedilmiştir.¹⁹³ Aya Andon

¹⁸⁸ Zeynep Tarım Ertuğ, “İmaret”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt. 22, İstanbul 2000, s. 219; Cengiz Gürbıyık, “Osmanlı İmaretlerinin (Aşevleri) Tipolojisi Üzerine Bir Deneme”, *Sanat Tarihi Dergisi*, Cilt, XXIV, Sayı. 1, Nisan 2015, s. 24.

¹⁸⁹ Evliya Çelebi, *a.g.e*, s.179.

¹⁹⁰ BOA, *NFS.d*, No. 4933, s. 7.

¹⁹¹ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 2000, s. 32.

¹⁹² Evliya Çelebi, “a.g.e”, s. 179; BOA, *NFS. d*, No. 5080, s. 8; BOA, *NFS. d*, No. 4933, s. 6; BOA, *NFS.d*, No. 4934, s: b2; BOA, *NFS. d*, No. 4945, s. 10.

¹⁹³ BOA, *NFS. d*, No. 4933, s. 31; BOA, *NFS. d*, No. 4948, s. 22.

mahallesinde yaşayan 36 yaşındaki Andon 1839 yılında daskal yerine “*muallim-i sıbyan*” olarak yazılmıştır ancak iki terim de temel eğitim veren eğitimciler için kullanılmaktadır.¹⁹⁴

İnsanlar arasındaki anlaşmazlıkları çözmek, suç işlemiş kişilerin cezalandırılması için şer’i hükümlere göre yargılama işini kadı yapmaktaydı. Osmanlı Devleti’nde kadının yeri çok önemlidir. Padişahın beratıyla atanan kadılar gittikleri yerlerde 1-2 yıl görevli kalmaktaydılar. Kadının bulunduğu bölgenin asayişinden, loncaların denetiminden, belediye işlerinin denetlenmesine kadar pek çok görevi vardı. Bu görevleri ifa etmek için ise subaşı, naip, kâtip, muhtesip, ases gibi yardımcıları bulunmaktaydı.¹⁹⁵

Kâtipler usta-çırak ilişkisi içerisinde çoğunlukla babaları memur olan çocuklardan seçilip yetiştirilen kişilerdi. Kadıların yardımcısı olan kâtipler mahkeme tutanaklarını kayıt altına almakla görevliydi. Yaptıkları görevin öneminden dolayı şer’i hukuku iyi bilmeli ve mahkemede alınan kararları dikkatli ve doğru yazmalıydılar.¹⁹⁶ Karaferye kazasında kadının yardımcısı olan mahkeme kâtiplerinden 5 kişi kaydedilmiştir. 1831 yılında kâtip olarak görev yapan Atıf Mustafa Efendizade Salih Efendi 1832 yılında ser-kâtip olmuştur. Kardeşi Ahmed veledi Mustafa ve Esad Efendi’nin mahkeme kâtibi olduklarını görmekteyiz.

197

Kadının bir diğer yardımcısı subaşıdır. Bir yer fethedildiğinde kadı ile beraber subaşı da tayin edilir. Merkezden atanan subaşı, şehrin güvenliğini sağlamak, suç işlendiğinde şüpheliyi yakalayıp kadının huzuruna getirmek ve bazı vergilerin toplanmasından sorumludur. Ancak yargılama yetkisi bulunmamaktadır.¹⁹⁸ Karaferye’de subaşı olarak görevli kişiler aşağıda verilmiştir.

¹⁹⁴ BOA, NFS. d, No. 4940, s.75.

¹⁹⁵ Fahrettin Atar, “Kadı”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt. 24, İstanbul 2000, s.66; İlber Ortaylı, *Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devleti’nde Kadı*, Kronik Kitap, 2. Baskı, İstanbul 2016, s. 29- 48.

¹⁹⁶ Nuri Kavak, “Osmanlı Muhakeme Sisteminde Katiplik Mesleğinin Yeri ve Önemi”, *Pamukkale Journal of Eurasian Socioeconomic Studies*, Cilt. 2, 2015, s.6.

¹⁹⁷ BOA, NFS. d, No. 5079, s. 45; BOA, NFS. d, No. 4933, s.3.

¹⁹⁸ İlber Ortaylı, *Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devleti’nde Kadı*, s. 49; Mücteba İlgüler, “Subaşı”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 37, İstanbul 2009, s.447.

Tablo 33

Karaferiye’de Görev Yapan Subaşılar¹⁹⁹

Mahalle Adı	1831	1832	1835
Tuzcu Sinan Bey Mahallesi	5	3	2
Su Kapusu Mahallesi	----	----	1
Eyne Pınarı Mahallesi	1	----	1
Kemal Bey Mahallesi	3	1	2
Çarşubaşı Mahallesi	3	2	6
Çirmen Mahallesi	----	----	----
Cedid Mahallesi	2	1	1
Çağlayık Mahallesi	----	----	2
Yola Geldi Mahallesi	3	2	----
Baba Tekkesi	----	----	1
Libanova Köyü	----	2	----

Subaşı ve kâtiplerden sonra kadının bir diğer yardımcısı muhızlılardır. Kelime anlamı olarak muhız, huzura getirme demektir. Davalı ile davacıyı mahkemeye getirmekle görevlidirler. Başları olan muhız başı padişah tarafından atanmakta, muhızlılar ise muhız başı tarafından belirlenmektedir. Kazada ser-muhız olan Sadızkâde İbrahim Ağa diğer önemli görevliler gibi Tuzcu Sinan Bey Mahallesi’nde yaşamıştır. Aynı zamanda iki mahkeme kâtipli de aynı mahallede ikamet etmekteydi.²⁰⁰ Muhız başı, müftü gibi önemli devlet görevlilerinin Tuzcu Sinan Bey’de yaşamaları mahalleyi diğer mahallelerden daha önemli bir konuma getirmiştir.

Tüm bunlar dışında sivil görevli olarak Gayrimüslim mahallelerinde kocabaşılar bulunmaktaydı. Hristiyan reyanın önde gelen sivil görevlisine *kocabaşı* denilmektedir. Cizyelerin toplanması gibi görevleri bulunan kocabaşılar muhtarlık teşkilatının kurulmasıyla

¹⁹⁹ BOA, NFS, d, No. 5079; BOA, NFS.d, No. 5080; NFS. d, No. 4933; BOA, NFS. d , No. 4934; BOA, NFS. d, No. 4934.

²⁰⁰ BOA, NFS. d, No. 4933, s. 3.

beraber 1864 Vilayet Nizamnâmesine kadar muhtarlık vazifesi yapmaya devam etmişlerdir.²⁰¹

Askeri Alanda Görev Yapanlar: Dini ve ilmî alanların dışında kaza merkezinde askerî alanda sekban, humbaracı, humbaracı süvari, topçu ve sipahi gibi meslekler bulunmaktadır. 1451 yılına kadar yeniçerilerden ayrı bir sınıf olarak görevlerini ifa eden sekbanlar Fatih Sultan Mehmed tarafından Yeniçeri Ocağı'na eklenmiş ve 1826 yılında Yeniçeri Ocağı ile birlikte kaldırılmışlardır. Ancak bazı yerlerde ihtiyaç dahilinde sekban denilen ve halk arasından toplanan gönüllü askerler de bulunmaktaydı. Sekban olarak nitelendirilen bir diğer grup ise taşrada koruculuk yapan kişilerdir ve nüfuzlu kişilerin maiyetlerinde bulunmaktaydılar.²⁰² 1831 yılında 8 sekban, 5 sipahi (bunlardan biri humbaracı, biri de cebelü) ve 1 topçu vardır. 1832'de 14 sekban, 6 sipahi (ikisi humbaracı sipahi), 2 humbaracı ve 1 topçu bulunmaktadır. Sekbanların en yoğun yaşadığı dönem 1835 yılıdır ve kaza merkezinde 141 sekban kaydedilmiştir. Bu sayı önceki kayıtlarla karşılaştırıldığında sayı çok yüksektir. Muhtemelen burada bahsedilen sekbanlar ayanların tabiiyetindeki kişilerdir. Nitekim 1831 yılında sekban olarak kayıtlı kişilerin kimlerin himayesinde oldukları isimlerinin yanına not edilmiştir. Örneğin Yola Geldi Mahallesinde yaşayan 19 yaşındaki Abdullah oğlu Süleyman'ın isminin yanında Katrin kasabasından geldiği ve Mehmed Ağa adlı kişinin sekbanı olduğu, Minoşpıte'de yaşayan 30 yaşındaki Mustafa oğlu Süleyman'ın da Yenice'den geldiği ve Hafız adlı kişinin sekbanı olduğu notları düşülmüştür.²⁰³

Kazada hizmetli grubunda görev yapanlar arasında hizmetkârlar, seyis, kapı uşağı ve saraydar bulunmaktadır. Ancak saraydarın bir meslek mi yoksa lakap mı olduğu belli değildir. Buna göre aşağıdaki tabloda 1831 ve 1835 yıllarında bu mesleklerde çalışan kişi sayıları verilmiştir.

²⁰¹ DİA, "Kocabaşı", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 26, Ankara 2002, s. 140-141.

²⁰² Abdülkadir Özcan, "Sekban", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt. 36, İstanbul 2009, s.326- 327-328.

²⁰³ BOA, *NFS. d. No. 5080*, s. 9-11.

Tablo 34

Karaferye’de Yaşayan Hizmetliler²⁰⁴

Meslek Adı	1831		1835		
	Müslim	Gayrimüslim		Müslim	Gayrimüslim
Hizmetkâr	11	19	Hizmetkâr	10	54
Saraydar	3	4	Saraydar	----	4
Seyis	----	1	Seyis	1	10
Kapı Uşağı	1	4	Kapı Uşağı	1	3

Karaferye’de sanat dallarıyla ilgili iki meslek grubu canbaz ve kemaneci karşımıza çıkmaktadır. Kazada Müslümanların yaşadığı mahallelerde 2 kişi canbaz, 2 kişi kemaneci olarak kaydedilmiştir.²⁰⁵

Kazada bu meslek grupları dışında tabib, gündelikçi, tuzcu, sepetçi, mezarcı, çömlekçi, attar, çukadar, kilitçi, kantarcı, kadayıfçı, saatçi, şayakçı, eskici, hancı, natır, tellak, enfiyeci, çerçi, ırgat, mumcu, yağcı gibi çeşitli meslek grupları da bulunmaktadır.²⁰⁶ Bu gruplar yukarıda bahsettiğimiz mesleklere göre görece daha az üyeye sahiptir. Yapılan sayımlarda bazı kişilerin babalarının da meslekleri belirtilmiştir. Bu mesleklerde nalbant, kahveci, kavukçu gibi mesleklerin yanı sıra oğulların mesleklerinden farklı olarak çukâdâr, dalcı, börekçi gibi mesleklerle kazancı, kılıççı, topçu, fişengci, tüfengci, kalyoncu gibi askerî alanda hizmet veren meslek grupları da bulunmaktadır.²⁰⁷

Karaferye’de taşra olarak geçen köy ve çiftliklerde ise daha çok çiftçi, çoban, sığirtmaç, öküzcü gibi hayvancılık ve tarıma dayalı meslekler bulunmaktadır. Bunların yanı

²⁰⁴ BOA, NFS. d, No. 4933; BOA, NFS. d, No. 4935.

²⁰⁵ BOA, NFS. d, No. 4934, s. 4; BOA, NFS. d, No. 4944, s. 14

²⁰⁶ BOA, NFS. d, No. 4935, s. 3-6-9-16-21-23; BOA, NFS.d, No. 4933, s. 3-5-25; BOA. NFS. d, No. 4948, s. 3-14-19-27.

²⁰⁷ BOA, NFS. d, No. 4933, s. 3-5-7.

sıra kömürcü, oduncu, hizmetkâr, ırgat, rençber, balcı, sabuncu, değirmenci, seyis, bakkal gibi meslekler de vardır. Örneğin 1835 yılında çiftlik ve köylerde 306 çiftçi, 127 çoban, 33 sığırtmaç ve 39 öküzcü kaydedilmiştir.

2.8. Kazada Eshâb-ı Alâka Olarak Kaydedilen Kişiler

Tarımsal açıdan çok verimli arazilere sahip olan Balkanlar başta İstanbul olmak üzere temel gıda gereksinimlerini karşılayan bir bölge olmuştur. Tımar sisteminin bozulması, yeniçerilerin kırsal kesime yerleşmesi gibi pek çok sebepten dolayı nüfuzlu kişiler bazı topraklar üzerinde mülkiyet hakkı elde ederek çiftlikleşme sürecini başlatmışlar, bu durum ise reaya üzerinde büyük bir yük oluşturmuştur. Bir çift öküzle sürülebilecek büyüklükteki bu araziler olan çiftliklerin mülkiyet hakkını alıp büyük çiftlikler hâline getiren bu nüfuzlu kişiler “*eshâb-ı alâka*” olarak anılmışlardır.²⁰⁸ Alâka tabirinin sözlükte “*mülkiyet, tasarruf, hak müdahale*” gibi anlamı bulunan bu sıfat mensubu kişilere nüfus defterlerinde de rastlanmıştır.²⁰⁹

Karaferye kazası dahilinde 1831-1834 yılları arasında toplam 63 kişi eshâb-ı alâka olarak kaydedilmiştir. Bu kişilerin en sık görüldüğü tarih 43 kişi ile 1831 yılı olmuş, daha sonraki yıllarda sayıları giderek azalmış ve 1839, 1844 ve 1845 yıllarında nüfus kayıtlarında izlerine rastlanmamıştır. Sadece kişilerin kendileri değil aynı zamanda 8-9 yaşlarındaki çocukları da bu sıfat ile nitelendirilmiştir. Örneğin 1831 yılında Sinan Bey Mahallesi’nde yaşayan 9 yaşındaki Rıfkı Efendizâde Yusuf Hüsnü adlı çocuk eshâb-ı alâka olarak kaydedilmiştir. Bu durum bize ailesinden dolayı bu sıfatı almış olduğunu göstermektedir. Çünkü sayımlarda amca-yeğen olan iki kişi bu sıfatla anılmıştır. Aynı tarihte Sinan Bey Mahallesi’nde yaşayan eshâb-ı alâka Mehmed Ağazade İbrahim Ağa’nın yeğeni olan Mehmed Efendi bin Halil de bu sıfatı taşımaktadır. Libanova karyesinde yaşayan Şuayb

²⁰⁸ Halil İnalçık, “Çiftlik”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt. 8, 1993 İstanbul, s. 313-314; Tefik Güran-Ahmet Uzun, “Bosna-Hersek’te Toprak Rejimi: Eshâb-ı Alâka ve Çiftçiler Arasındaki İlişkiler (1840-1875)”, *Belleten*, Cilt. 70, Sayı. 259, 2006, s. 868-869.

²⁰⁹ Şemseddin Sami, *a.g.e.*, s. 945.

veledi Hasan ise amcası Mustafa oğlu Mehmed ile birlikte eshâb-ı alâka olarak kaydedilmiştir.²¹⁰

2.9. Karaferye’de Muhtarlık Teşkilâtı

II. Mahmud’un hükümdarlık yıllarında 1826-1839 yılları arasında yenileşme içerisine girilmiş ve pek çok kurum açılmıştır. Modern teşkilâtların ilk nüveleri olan bu kurumlardan biri de muhtarlık teşkilâtıdır. 1826 yılında Yeniçeri Ocağı’nın kaldırılmasının ardından asayişin bozulması, kırsal kesimden İstanbul’a düzensiz göçün başlaması ve göçle birlikte ortaya çıkan sorunlarda imamların yetersiz kalması yeni bir teşkilâtın kurulmasını gerekli kılmıştır. Bunun için ilk defa İstanbul, Üsküdar ve Eyüp’te muhtarlık teşkilâtı kurulmuştur.²¹¹

Müslümanların yaşadıkları mahallelerde evvel ve sani olmak üzere iki muhtarın bulunmasına, Gayrimüslim mahallerinde ise kâhya adlı görevlinin olmasına karar verilmiştir. Muhtarlık teşkilâtının İstanbul’da kurulmasının ardından 1833 yılında Kastamonu’da da muhtarlıklar oluşturulmaya başlanmış, böylece bu kurum taşraya doğru yayılmıştır. Kastamonu’daki yerel ayanın vergi toplarken halka zulüm etmesi üzerine, bölgenin mütesellimi İstanbul’daki muhtarlıkları örnek alarak olayı çözümlemiş ve güvenilir iki kişiyi muhtar-ı evvel ve muhtar-ı sani olarak belirlemiştir. Padişaha durumun bildirilmesi üzerine padişahın emriyle Muhtarlık Teşkilatı taşrada da kurulmuştur.²¹²

Muhtarların nüfus sayımlarında yer alması, mürur tezkirelerini hazırlanması, görevli olduğu bölgedeki vergilerin toplanması ve bölgenin güvenliğinin sağlanması gibi görevleri bulunmaktadır. Karaferye’nin Müslüman mahallelerini incelediğimizde de her mahallede muhtar-ı evvel ve muhtar-ı sani, Gayrimüslim mahallelerinde de kâhyâ-ı evvel ve kâhyâ-ı

²¹⁰ BOA, *NFS. d, No. 5079*, s. 45-49.

²¹¹ Musa Çadircı, “Türkiye’de Muhtarlık Teşkilâtının Kurulması Üzerine Bir İnceleme”, *Belleten*, Cilt. 34, Sayı. 35, 1970, s. 409.; Mehmet Süme, “Osmanlı Devleti’nde Taşrada Muhtarlık Teşkilatının Kuruluşu: Bolu Örneği”, *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Cilt. 8, S. 14, 2022, s. 94-95.

²¹² Musa Çadircı, *Tanzimat Sürecinde Türkiye*, (Derleyen: Tülay Ercoşkun), İmge Kitabevi, 2. Baskı, Ankara 2017, s.14-15-16.

sani olarak ikişer görevliye rastlamaktayız. Ancak sadece 1834 yılına ait defterde muhtarların kim oldukları belirtilmiştir. Muhtarlar arasında vefat edenlerin isimleri çizilip “fevt” notu düşülmüştür. Ancak defterlerde yerine yeni bir muhtarın atandığını gösteren bir bilgi bulunmamaktadır. Örneğin 1834 yılında Eyne Pınarı Mahallesi’nin muhtar-ı evveli Bakkal Şerif Esad bin Mustafa ile Su Kapısı Mahallesi’nde hem muhtar-ı evvel hem de muhtar-ı sani vefat etmişlerdir, ancak yerlerine yeni kişilerin muhtar olduğuna dair bir not yazılmamıştır.²¹³ Muhtarların yaş ortalaması 40,88’dir. Yaş olarak en genç muhtar Çarşubaşı Mahallesi’nin ikinci muhtarı olan Halil 25 yaşındadır. En yaşlı olan muhtar ise Tuzcu Sinan Bey Mahallesi’nin muhtarı 60 yaşındaki Tütüncü Osman bin Esad’dır. 1834 yılında görevli muhtarların listesi aşağıda verilmiştir.

Tablo 35

Karaferye’deki Muhtarlar²¹⁴

Mahalle Adı	Muhtar-ı Evvel	Muhtar-ı Sani
Baba Tekkesi Mahallesi	Musa Efendi İbn Ebubekir’in kardeşi Eyyüb	Tosun Musa bin Tüfengci Süleyman
Bayır Mahallesi	Çiftçi Zeynel bin Hacı Musa	Dellâl Salih bin Bayram’ın oğlu Mustafa
Cedid Mahallesi	Canbaz İbrahim bin Kırmızı Esad	Börekçi Osman bin Süleyman
Çağlayık Mahallesi	Saraç Mehmed bin Esad	Dellâl Hurşid bin İbrahim
Çarşubaşı Mahallesi	Raik Efendi İbn Musa	Osman bin Hasan’ın oğlu Halil
Çirmen Mahallesi	Bedreddin Efendi	Eskici Hüseyin bin Ali
Eyne Pınarı Mahallesi	Bakkal Şerif Esad bin Mustafa	Çiftçi Mehmed bin Pala İsmail

²¹³ BOA, NFS. d, No. 4934, s: bn 2-2-5.

²¹⁴ BOA, NFS. d, No. 4934, s. bn2-2-5-8-10-12-15-17-19-23-25.

Tablo 35'in Devamı

Kemal Bey Mahallesi	Kadayıfçı Murad bin Mehmed	Tuzcu Musa bin Esad
Su Kapusu Mahallesi	Nalband İsmail bin Mehmed	Bağcıvancı Raşid bin Musa
Tuzcu Sinan Bey Mahallesi	Tütüncü Süleyman bin Esad	Esad Said bin İsmail
Yola Geldi Mahallesi	Panbukçu Mehmed bin Çiftçi Esad	Aylak Hüseyin bin Amil Hüseyin

Karaferye'de Gayrimüslimlerin yaşadığı mahalle, çiftlik ve manastırlara ise kâhyalar atanmıştır. Nüfusun çok az olduğu çiftlik ve manastırlarda idarenin başka çiftliklerin kâhyalarının sorumluluğuna verildiği görülmektedir. Örneğin 6 kişinin yaşadığı Milova Çiftliği'nin yönetimi Libanova köyünün kâhyasının idaresine verilmiş ve bu durum sayfanın sağ üst köşesine kırmızı mürekkep ile "*işbu karyenin kâhya maddesi Libanova karyesinin kâhyalarıyla idare olacak.*" şeklinde ifade edilmiştir.²¹⁵

Tablo 36

Gayrimüslim Mahallelerindeki Kâhyalar²¹⁶

Mahalle Adı	Kâhya-ı Evvel	Kâhya-ı Sani
Yahudiyan Mahallesi	Azargâh veledi Avram	Bardakçı Yasef veledi Avram
Valteştini Mahallesi	Derzi Andon veledi Akşındaki	Derzi Manol
Aya Dimitri Mahallesi	Bağcıvan Mamo veledi Andon	Malakos (?) veledi Koçka

²¹⁵ BOA, NFS: d, No. 4935, s. 105.

²¹⁶ BOA, NFS: d, No. 4935, s. 1-3-6-9-13-16-18-19-21-23-28-31-38-40-44-47-50-53.

Tablo 36'nın Devamı

Makriyotçe Mahallesi	Havlucu Acı Akşani veledi Toma	Aylakçı Andon veledi Gogo
Aya Nikola Mahallesi	Zafiri veledi Yano	Havlucu Nikola veledi Andon
Hrisovenedik Mahallesi	Andon veledi Lazo	Kürkçü Manol veledi Şimo
Ayan Mahallesi	Hurdacı İstavri veledi Dimitri	Kiracı Yano veledi Andon
Aya Sotire Mahallesi	Eskici Mamo veledi Ziş	Kabzımal Andon veledi Nikolaki
Aya Patab Mahallesi	Yorgi veledi Toma	Çulha Toma veledi Mamo
Metropolid Mahallesi	Turşucu Akşindaki veledi Petre	Havlucu Panayot veledi Trandafil
Kiryotiça Mahallesi	Çulha Tanaş veledi Petro	Havlucu Argeri veledi Dimitri
Patrikinutçe Mahallesi	Tüfengci Yosyo veledi Yano	Derzi Yorgi veledi Petre
Bostan Kenisesi	Andon veledi Toma	Çulha Yano veledi Kosta
Ayandon Mahallesi	Laki veledi Yano	Hizmetkâr Andon veledi Nikola
Aya Tafşar Mahallesi	Andon veledi Manol	Süpürgeci İstavri veledi Yorgi
Aya Tiryanda	Andon veledi Yano	Bağçıvan İstavri veledi Andon
Akatamahito Mahallesi	Kuyumcu Acı Mihal veledi Yano	Irgat Mamo veledi Dimitri

2.10. Kazada Cizye Mükellefi Olanlar

Osmanlı Devleti, Gayrimüslim tebaadan baş vergisi olarak cizye almaktaydı. 16. yüzyıla kadar haraç adı verilen bu vergiye daha sonraları cizye denilmeye başlanmıştır.²¹⁷ Cizye mükellefi olan kişiler için belli başlı şartlar vardır. Cizye ödeyecek kişiler 14-75 yaş arasında, sağlıklı, geliri olan, erkek ehl-i zimmetlerden alınmaktaydı.²¹⁸ Ancak bir kadına kocasından toprak kaldıysa o kadından da cizye vergisi alınmaktaydı.²¹⁹

Cizye vergisi ödemekle yükümlü reaya gelir durumuna göre 3 gruba bölünmüştü: En yüksek meblağı ödeyen âlâ, evsat ve en düşük miktarda cizye ödeyen edna.²²⁰ 1829'dan 1834 yılına kadar âlâ olanlardan 48, evsat olanlardan 24 kuruş, edna olanlardan da 12 kuruş cizye alınmıştır.²²¹

Nüfus kayıtlarının tutulmasının bir amacı da Gayrimüslim reaya içerisinde vergi mükelleflerini belirleyip malî açıdan gelir kaynaklarının tespitini yapabilmektedir. İncelediğimiz nüfus defterlerinde Gayrimüslim reayanın isimlerinin üzerlerine hangi vergi diliminde olduklarını belirleyecek şekilde “ع ا ط ا نا” harfler konulmuştur. Örneğin 1831 yılında kişiler âlâ, evsat ve edna olarak açıkça yazılmışken 1841 yılındaki sayımlarda kişiler âlâ, evsat ve ednanın kısaltması kullanılarak kaydedilmiştir.²²²

²¹⁷ Halil İnalçık, “Cizye”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt. 8, İstanbul 1993, s. 45.

²¹⁸ Yavuz Ercan, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Gayrimüslimlerin Ödedikleri Vergiler ve Bu Vergilerin Doğurduğu Sosyal Sonuçlar”, *Belleten*, Cilt. 55, Sayı. 231, Ağustos 1991, s. 271-

²¹⁹ Halil İnalçık, “a.g.m”, s. 46.

²²⁰ Yavuz Ercan, “a.g.m”, s. 373.

²²¹ Halil İnalçık, “a.g.m”, s. 47.

²²² BOA, *NFS. d, No. 5081*; BOA, *NFS. d, No. 4952*.

Tablo 37**1835 Yılı Cizye Mükellefleri²²³**

Mahalle Adı	Âlâ	Evsat	Edna	Âlâ	Evsat	Edna
Yahudiyan	1	53	7	%1,19	%63,09	%8,33
Valteştani	8	37	12	%9,52	%44,04	%14,28
Aya Dimitri	5	58	12	%5,05	%58,58	%12,12
Makriyotçe	11	65	24	%8,02	%47,44	%17,51
Aya Nikola	4	52	18	%3,88	%50,48	%17,47
Hrisovenedik	7	34	6	%10,60	%51,51	%9,09
Ayan	15	88	17	%8,82	%51,76	%9,99
Aya Sotire	7	42	11	%8,43	%50,60	%13,25
Aya Patab	7	126	22	%4,37	%78,75	%13,75
Metropolid	8	63	14	%6,66	%52,49	%11,66
Kiryotiça	4	86	28	%1,76	%37,88	%12,33
Patrikinutçe	2	55	14	%2,22	%61,11	%15,55
Bostan Kenisesi	8	79	23	%5,29	%52,31	%15,23
Ayandon	7	54	21	%6,42	%49,54	%19,26
Aya Tafşar	1	59	11	%1,09	%64,83	%12,08
Aya Tiryanda	7	62	13	%7	%62	%13
Akatamahito	11	65	15	%9,40	%55,55	%12,82
Toplam:	113	1.078	256			

1834 yılından itibaren âlâdan 60, evsattan 30 ve ednadan 15 kuruş cizye alınmaya başlamıştır.²²⁴ Yukarıdaki tabloya göre 1835 yılında 1.447 kişi cizye mükellefidir. 1841 yılında vergi mükellefi olan kişiler azalarak 1.023 kişiye gerilemiştir. 1841 yılında taşrada ise cizye mükellefi 4.239 Gayrimüslim bulunmaktadır.

²²³ BOA, NFS. d, No. 4935; BOA, NFS. d, No. 4948.

²²⁴ Halil İnalçık, “a.g.m”, s. 47.

Gayrimüslim nüfus içerisinde yer alan Yahudilerin cizyelerini incelediğinizde 1832 yılında 1 kişi âlâ, 58 kişi evsat olarak kaydedilmiş, edna olarak ise kimse bulunmamaktadır.²²⁵ 1835 yılında yine 1 kişi âlâ olarak yazılmış, evsat sayısı ise 52'ye inmiş, 7 kişi ise edna olarak vergisini ödemektedir.²²⁶ 1839 yılında 1 kişi âlâ, 55 kişi evsat ve 11 kişi de ednadır. Burada dikkat çeken nokta edna olanlar genellikle yaşları 10 ile 13 arası değişen çocuklardır. 1839 yılında 1 kişi 74 yaşında edna olarak kaydedilmiştir ve bu kişinin meslek bilgisi de bulunmamaktadır. 1841 yılında da edna olanlar çocukların yanı sıra meslek bilgisi olmayan genç nüfustur. Âlâ olarak kaydedilen ve en zengin kesim olanlar ise Haham Azargah ile kazaz Yako'dur.²²⁷

Tablo 38

Karaferye'de Cizye Mükellefi Yahudiler²²⁸

	1831	1832	1835	1839	1841	1845
Âlâ	1	1	1	1	1	1
Evsat	37	58	52	55	31	28
Edna	19	----	7	11	15	12
Toplam cizye mükellefi:	57	59	60	67	47	41

Rumlar ve Yahudiler dışında cizye ödeyen bir diğer kesim de Gayrimüslim olsun ya da olmasın Kıbtî nüfustur. 1835 yılında kasaba merkezinde evsat olarak 90 kişi, edna olarak 8 kişi bulunmaktadır. Âlâ olarak ise kimse bulunmamaktadır. Bu durum Kıbtîlerin ekonomik olarak diğerlerine göre daha alt seviyede olduğunu göstermektedir. Çiftlik ve köylerde yaşayan Kıbtîlere baktığımızda 186 evsat, 22 edna vardır.

²²⁵ BOA, NFS. d, No. 4933, s. 39.

²²⁶ BOA, NFS. d, No. 4935, s. 1.

²²⁷ BOA, NFS. d, No. 4935, s. 1 NFS. d, No. 4948, s. 1.

²²⁸ BOA, NFS. d, No. 4933; BOA, NFS. d, No. 4935; BOA, NFS. d, No. 4940; BOA, NFS. d, No. 4948; BOA, NFS. d, No. 5108.

Tablo 39**1841 Yılı Varoş'taki Cizye Mükellefleri²²⁹**

Mahalle Adı	Âlâ	Evsat	Edna	Âlâ	Evsat	Edna
Yahudiyan	1	31	15	%1,28	%39,74	%19,23
Valteştani	4	26	2	%8,51	%55,31	%4,25
Aya Dimitri	4	30	----	%8,88	%66,66	----
Makriyotçe	7	46	12	%8,43	%55,42	%14,45
Aya Nikola	4	47	11	%4,44	%52,22	%12,22
Hrisovenedik	2	29	9	%3,38	%49,15	%15,25
Ayan	14	63	12	%11,29	%50,80	%9,67
Aya Sotire	5	32	6	%10	%64	%12
Aya Patab	9	70	11	%7,08	%55,11	%8,66
Metropolid	8	40	6	%10,81	%54,05	%8,10
Kiryotiça	6	89	12	%3,99	%59,33	%7,99
Patrikinutçe	1	28	4	%2,27	%63,63	%9,09
Bostan Kenisesi	7	69	15	%5,93	%58,47	%12,71
Ayandon	10	45	6	%12,04	%54,21	%7,22
Aya Tafşar	2	56	8	%2,59	%72,72	%10,38
Aya Tiryanda	4	48	3	%6,34	%76,19	%4,76
Akatamahito	5	42	7	%7,24	%60,86	%10,14
Toplam:	93	791	139			

²²⁹ BOA, NFS. d, No. 4948.

Tablo 40**1841 Yılı Köy ve Çiftliklerde Yaşayan Cizye Mükellefleri²³⁰**

Çiftlik/ Köy Adı	Âlâ	Evsat	Edna	Âlâ	Evsat	Edna
Kopanova-1 Bâlâ	3	53	7	%3,19	%56,38	%7,44
Kopanova-1 Zîr Alaka-1 Ahmed Paşa Celilesi	2	41	5	%3,57	%73,21	%8,92
Kopanova-1 Zir Alaka-1 İbrahim Ağa ve Halil Ağazadeler	1	46	5	%1,40	%64,78	%7,04
Servihor	7	59	9	%6,73	%56,73	%8,65
Yeniköy	2	25	5	%4,16	%52,08	%10,41
Veştice	4	43	6	%4,81	%51,80	%7,22
Yanceste	7	95	14	%4,92	%66,90	%9,85
Aya Marin	3	27	4	%6	%54	%8
Braynat	1	17	2	%3,84	%65,38	%7,69
Likovişte	----	11	2	----	%61,11	%11,11
Toğramon	----	5	1	----	%71,42	%14,28
Minoşpите	3	37	6	%4,83	%59,67	%9,67
Hurdaban	----	5	----	----	%62,5	----
Dihlodi	1	7	1	%6,66	%46,66	%6,66

²³⁰ BOA, NFS. d, No. 4952.

Tablo 40'ın Devamı

Yavronitçe	3	42	9	%3,89	%54,54	%11,68
Turukhor	4	29	3	%8	%58	%6
Kratova	----	4	1	----	%44,44	%11,11
Makragoz	7	71	7	%5,93	%60,16	%5,93
İstavroz	2	18	1	%7,40	%66,66	%3,70
İskiliç ve Kuvaşla	4	32	5	%6,77	%54,23	%8,47
Peskobi	6	42	6	%7,99	%55,99	%7,99
Tırhovişte	5	35	6	%7,69	%53,84	%9,23
Nişi Çiftliği	9	84	9	%6,92	%64,61	%6,92
Nişi Manastırı	3	10	1	%18,75	%62,5	%6,25
Katafi	5	36	6	%8,92	%64,28	%10,71
Reşani	3	51	2	%4,54	%77,27	%3,03
Kastahor	5	68	7	%5,10	%69,38	%7,14
Lotros	3	47	1	%4,16	%65,27	%1,38
Pojarit	4	57	4	%4,44	%63,33	%4,44
Şehazmeni	5	34	4	%7,93	%53,96	%6,34
Rapsomanik	2	52	4	%2,73	%71,23	%5,47
Kolora	4	79	10	%3,03	%59,84	%7,57
Meç	1	32	7	%1,72	%55,17	%4,06
Yavatoz	1	17	5	%0,28	%4,76	%1,4
Karaçalı	----	15	----	----	%100	----
Lulumara	----	2	2	----	%0,08	%0,08
Kumköy	3	19	2	%0,87	%5,51	%0,58
Kadı Pınarı	1	5	----	%0,08	%0,04	----
Podrom Manastırı	3	24	----	%0,81	%6,48	----

Tablo 40'ın Devamı

Bratniça	2	34	2	% 1,04	% 17,68	% 1,04
Aspirilita	3	40	3	% 1,71	% 22,8	% 1,71
Kokova	10	110	17	% 18,8	% 58,51	% 9,04
Muçal	1	6	----	% 14,28	% 85,71	-----
Rahova	7	71	8	% 6,14	% 62,28	% 7,01
Boştani	7	108	7	% 4,16	% 64,28	% 4,16
Dračko	4	44	9	% 5,55	% 61,11	% 12,49
Oskoterne	3	57	3	% 3,19	% 60,63	% 3,19
Ritinyani	6	65	6	% 6,38	% 69,14	% 6,38
Ritinyani Manastırı	----	3	----	----	% 100	----
Dranište	16	165	13	% 6,08	% 63,73	% 4,94
Braze	1	16	2	% 3,70	% 59,25	% 7,40
Budahiye	1	10	1	% 7,14	% 71,42	% 7,14
Makrirah	4	11	1	% 21,05	% 57,89	% 5,26
Paliştani	3	23	2	% 8,10	% 62,16	% 5,40
Tohova	2	17	1	% 5,71	% 48,57	% 2,85
Rahani	1	5	----	% 10	% 50	---
Hranos	----	8	1	----	% 80	% 10
Ayan-ı Kebir	4	39	3	% 6,34	% 61,90	% 4,76
Ayan-ı Sagır	2	14	3	% 7,14	% 49,99	% 10,71
Kolikor	1	17	3	% 3,84	% 65,38	% 11,53
Ustobi	4	54	3	% 4,44	% 59,99	% 3,33
Viromiri	4	30	4	% 8,16	% 61,22	% 8,16
Viromiri Manastırı	----	1	----	----	% 100	----

Tablo 40'ın Devamı

Kronos Manastırı	1	8	1	%8,33	%66,66	%8,33
Kronos Çiftliği	---	13	1	----	%81,25	%6,25
Çitros	2	40	5	%1,2	%24	%3
Kestaniye	1	12	----	%0,17	%2,04	----
Kadahiye	----	3	----	%	%100	%
Palani	----	4	1	----	%0,24	%0,06
Sadine	1	12	2	%0,2	%2,4	%0,4
Yaris	6	26	4	%3	%13	%2
Kotliş	5	34	6	%3,15	%21,42	%3,78
Palatniçe	3	28	6	%1,23	%11,48	%2,46
Aya Pandi Manastırı	----	3	----	----	%100	----
Florin	2	8	3	%0,36	%1,44	%0,54
İne Kasrı	8	29	8	%4,8	%17,4	%4,8
Menlik	18	122	16	%31,86	%68,92	%9,03
Ayan Manastırı	1	7	1	%11,11	%14,28	%11,11
Vulceste	5	25	7	%11,90	%59,52	%16,66
Lontroz	----	5	1	----	%71,42	%14,28
Libanova	8	89	15	%5,71	%63,57	%10,71
Milova	---	3	---	----	%75	----
İsfence Manastırı	5	35	1	%12,19	%85,36	%2,43
Eynesil	3	27	4	%6,66	%59,99	%8,88
Gırçal	5	47	5	%7,24	%68,11	%7,24

Tablo 40'ın Devamı

Podrom Çiftliği Alaka-1 Cafer Bey	8	53	7	%9,75	%64,63	%8,53
Podrom Çiftliği Alaka-1 Mustafa Efendi	2	17	1	%7,14	%60,71	%3,57
Mavrangel	----	6	----	----	%100	----
Yeraki	3	18	9	%8,82	%52,94	%26,47
Cerinova	5	25	7	%9,61	%48,07	%13,46
Arakdihor	2	31	5	%3,38	%52,54	%8,47
Maroş	4	46	4	%5,33	%61,33	%5,33
Komanıçe	4	11	1	%19,04	%52,38	%4,76
Terpotoma	----	3	----	----	%60	----
Lontca-1 Zîr	3	16	2	%10,34	%55,17	%6,89
Dolani	1	18	1	%3,57	%64,28	%3,57
Kostohor	1	8	1	%6,66	%53,33	%6,66
Derman	4	28	2	%8,16	%57,14	%4,08
Kestaniye	4	17	1	%14,81	%62,96	%3,70
Çerko	3	16	2	%12,49	%66,66	8,33
Uzuncaova	1	9	----	%7,14	%64,28	----
Toplani	4	34	5	%7,40	%62,96	%9,25
Lotzca-1 Bâlâ	4	21	1	%10,81	%56,75	%2,70
Ayan Tekye	1	9	----	%9,09	%81,81	----
Koçka	1	6	1	%12,5	%75	%12,5
Ayla Manastırı	----	3	----	----	%100	----

Tablo 40'ın Devamı

Kali Petre Manastırı	----	9	----	----	%90	----
Kilindir-Aya Paraskevi	23	143	22	%11,73	%72,95	%11,22
Kilindir-Aya Yorgi	23	176	26	%7,25	%55,52	%8,20
Kilindir-Aya Todori	23	143	22	%7,71	%47,98	%7,38
Toplam:	401	3.370	468			

2.11. Karaferye'de İsim, Unvan ve Lakaplar

İsimler, kullandıkları bölgelerin kültürlerini yansıtmaktadırlar. Türkler İslamiyeti kabulünden önce genellikle doğadan ve hayvanlardan esinlenerek çocuklarına isim vermişken, İslamiyeti kabulünden sonra Türkçe isimlerin yerlerini ağırlıklı olarak Arapça-Farsça kökenli isimler bırakmıştır.²³¹

Karaferye kazasındaki isimleri incelediğimizde çok küçük bir azınlık dışında hemen hemen hepsinin isimlerinin Arapça-Farsça kökenli isimler olduğunu görmekteyiz. Dikkat çeken nokta ise özellikle şahısların baba adlarında Durmuş, Kahraman, Yaşar, Tokdamış, Arslan, Demir, İbiş, Bali, Balkır, Horhor ve Bayındır gibi isimlerin nadir de olsa kullanıldığı görülmektedir.

²³¹Mübahat S. Kütükoğlu, *a.g.e.*, s.79.

Kazada en çok kullanılan Arapça-Farsça kökenli isimlerin başında Mehmed ismi gelmektedir.1831 yılında 116, 1832 yılında 94 kişinin, 1835 yılında 116 kişinin, 1841 yılında ise 80 kişinin ismi Mehmed olarak kaydedilmiştir.²³²

Mehmed'den sonra sırasıyla Ali, Mustafa, Abdullah, Hüseyin, Hasan ve İbrahim isimleri gelmektedir. Baba isimleri ise belgelerde iki şekilde karşımıza çıkmaktadır. Birinci olarak “İlyas bin Halil, Mustafa oğlu Timur Ali” gibi kişiler baba adlarıyla birlikte yazılmıştır. İkinci olarak ise kişinin kendisi sadece fiziksel özelliği veya mesleği ile verilip ardından “oğlu Ferhad, diğer oğlu Süleyman” veya “merkumun oğlu” şeklinde yazılmıştır. Bazı kişilerin isimlerinin yanında ise baba adları dışında “oğlu, zade” gibi aile adlarına da yer verildiği görülmektedir. Örneğin, 1835 yılına ait nüfus defterinde İbrahim adlı kişi “Durmuş oğlu İsmail bin İbrahim” olarak 1839 yılına ait defterde de Mehmed adlı kişi “Nasreddin bin Mustafa bin Mehmed” olarak kaydedilmiştir.²³³ En çok kullanılan baba adı Hasan'dır. Hasan'ın ardından Mehmed, Ali ve Hüseyin isimlerinin yaygın olarak kullanılmıştır.

Tablo 41

Kazada Müslümanların En Sık Kullandığı İsimler²³⁴

İsim	1831	1832	1835	1839	1841
Mehmed	116	94	116	95	80
Ali	92	60	109	97	126
Mustafa	107	82	90	83	92
Hüseyin	89	70	88	87	95
Hasan	67	72	111	92	95

²³² BOA, NFS. d, No. 5079; BOA, NFS. d, No. 5080; BOA, NFS. d, No. 4933; BOA, NFS. d, No. 4934; BOA, NFS. d, No. 4944.

²³³ BOA, NFS.d, No. 4933, s, 8; BOA, NFS.d, No: 4945, s. 19; BOA, NFS.d, No. 4938, s.10; BOA, NFS.d, No: 4934, s. 6.

²³⁴ BOA, NFS. d, No. 5079; BOA, NFS. d, No. 5080; BOA, NFS. d, No. 4933; BOA, NFS. d, No. 4934; BOA, NFS. d, No. 4938; BOA, NFS. d, No. 4944.

Kazada tek isimlerin yanı sıra ikili isimler de kullanılmıştır. Bu isimlerin büyük bir çoğunluğu Mehmed isminin Mehmed Ali, Mehmed Emin, Mehmed Nuri, Mehmed Raşid gibi pek çok kombinasyonundan oluşmaktadır.

Tek ve ikili isimlerin dışında Hüso, Haso, Feyzo, Biko, Sülo gibi Hasan, Hüseyin, Feyzullah ve Süleyman gibi isimlerin kısaltılmış hâllerinin de kullanıldığını görmekteyiz. En az kullanılan isimler ise Arslan, İlhan, Cihanşah, Velişah, Resul, Edib, Eyyüb, Şahin, Oruç, Orhan, Kâmil, Maksud, Mercan, Raif ve Kanber'dir. Mercan ismini genellikle zencilerin ve gulamların kullandığı görülmektedir. Çocukların isimlerini incelediğimizde büyük bir çoğunluk çocuklarından birine mutlaka kendi adını veya babasının adını vermiştir.

Gayrimüslim reayanın isimlerini incelediğimizde ikili isimlere Müslümanlara göre daha az rastlanmaktayız. En çok kullanılan isimler sırasıyla Yorgi, Dimitri, Kostantin, Andon ve Yani'dir. Daha nadir de olsa Diyonisyo, Paris gibi Antik Helen isimlerine de rastlanmakla beraber daha çok yaşlı nüfus arasında görülmektedir.

Tablo 42

1832- 1835 Yılları Arasında Kaza Merkezinde En Çok Kullanılan Gayrimüslim İsimleri²³⁵

İsim	1832	1835
Dimitri	151	117
Kostantin	119	91
Yorgi	161	150
Andon	82	78
Yani	106	61

²³⁵ BOA, NFS. d, No. 4933; BOA, NFS. d, No. 4935.

Kazada yaşayan Müslüman Kıbtîlerin isimlerine baktığımızda, Arapça-Farsça isimlerin etkisinde kalmalarının yanı sıra Türkçe kökenli isimler de karşımıza çıkmaktadır. En çok kullanılan isim ise Hasan'dır. Hasan'ı Osman ve Mehmed isimleri takip etmektedir. Bali, Arslan gibi Türkçe isimlerin dışında dikkat çeken nokta Türkler tarafından kazada kullanılmamış olan Kurd ve Manço isimleri de kullanılmıştır. Gayrimüslimlerde de en fazla kullanılan isimler Pelid, Mitri, Dimitri, Aşteryo ve Yorgi'dir.

Aynı ismi paylaşan insanları soyadları olmadığı için birbirinden ayırt edebilmek amacıyla fizikî özellikleri, engelleri, meslekleri, ruhsal bozuklukları gibi bilinen özelliklerini çağrıştıracak sıfatlara lakap denir.²³⁶ Unvan ise kişinin toplumdaki konumunu gösteren ağa, bey, hâce, efendi, çavuş, derviş gibi tanımlardır.²³⁷

Karaferye'de kişileri niteleyen pek çok unvan ve lakap kullanılmıştır. Her dönem belli unvanların daha sık kullanıldığı görülmektedir. Örneğin 1839'da en çok kullanılan unvan efendidir. 1835'te 17 kişi efendi unvanını kullanmışken, 1839'da 39 kişi efendi unvanına sahiptir.²³⁸ Rumcadan dilimize geçen efendi, kelime anlamı olarak sahip, mâlik, mevlâ gibi anlamlara gelmektedir Okumuş, eğitilmiş, bilgili kişilere bu unvan verilmiştir.²³⁹

Efendiden sonra ağa unvanı en çok kullanılan unvanlardan biridir. Ağa, Moğolca büyük erkek kardeş anlamına gelen "aka" kelimesinden türemiştir. Osmanlı Devleti'nde özellikle yeniçeri ağası gibi yüksek mevkilere gelmiş kişiler için kullanılan bir tabir olmuştur. Bu görevliler dışında köylerde ve esnaf arasında ileri gelenlere de ağa denilmiştir.²⁴⁰ Karaferye'de ağa unvanının en fazla kullanıldığı dönem 1845 yılındadır ve 57 kişi bu unvan ile kaydedilmiştir.²⁴¹

²³⁶ Nebi Bozkurt, "Lakap", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 27, Ankara 2003, s. 65.

²³⁷ Nesrin Güllüdağ- Halit Baş, "1452 Numaralı İzmit Şeriye Sicilinde Yer Alan Unvan ve Lakaplar Üzerine Bir İnceleme", *Anasay*, S.7, 2019, s. 78- 88.

²³⁸ BOA, *NFS. d. No. 4934*; BOA, *NFS. d. No. 4938*.

²³⁹ Şemseddin Sami, *Kâmus-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul 2010, s.138; Orhan F. Köprülü, "Efendi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 10, İstanbul 1994, s. 455-456; Mehmet Zeki Pakalın, "*Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*", Cilt 1, İstanbul 1993, s. 505.

²⁴⁰ Faruk Sümer, "Ağa", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 1, İstanbul 1988, s. 451-452; Mehmet Zeki Pakalın, *a.g.e.*, s. 21.

²⁴¹ BOA, *NFS. d. No. 4945*.

Efendi ve ağadan sonra en çok kullanılan unvan hacıdır. Hacı hem Müslümanlar hem de Hristiyanlar için bazı dinî görevini yerine getiren kişilere verilen unvandır.²⁴² Karaferye’de bu unvan Müslüman nüfusta “*hacı*”, Gayrimüslim nüfusta ise “*acı*” olarak geçmektedir ve hacı unvanının en çok kullanıldığı dönem 1831 yılıdır ve 22 kişi kaydedilmiştir. En çok kullanılan bir diğer unvan beydir. Baş, ileri gelen anlamına gelen bey aynı zamanda askerî ve idarî bir unvandır. Özellikle II. Meşrutiyet ile birlikte binbaşı ve miralay rütbeleri arasında görev yapan subaylar için kullanılmıştır. Karaferye’de bu unvan da en çok 1845 yılında kullanılmıştır ve 47 kişi efendidir.²⁴³

Efendi, ağa, hacı ve bey unvanları dışında molla, şeyh, hafız, sofı, sufı, çavuş, derviş, seyyid, şerif, hace, kethüda, beşe gibi unvanlar kullanılmıştır. Beşe kelime olarak “büyük kardeş” anlamına gelmektedir. Osmanlı Devleti’nde genellikle yeniçeri, cebeci ve topçu sınıfındaki askerler bu unvanı kullanmasına karşın zamanla siviller arasında da beşe unvanı yaygınlaşmıştır ve özellikle yeniçeriler arasında beşe unvanını kullanmak bir gelenek hâline gelmiştir.²⁴⁴ Karaferye’de beşe unvanını kullanan 1831 yılında 5 kişi vardır. Babalarının lakabı beşe olan ise 21 kişi bulunmaktadır.²⁴⁵ 1832 yılında 3, 1835 ve 1841’te 1’er kişi beşe unvanını kullanmaktadır.²⁴⁶

Karaferye’de unvanlar dışında Müslümanlar arasında lakaplar çok sıklıkla kullanılmıştır. Genellikle nereli oldukları, engel durumları, fizikî özellikleri, nereden geldikleri gibi kişileri niteleyici pek çok özelliğe göre lakaplar kullanılmıştır. Ancak bu lakapları ele aldığımızda bazen kişilerin belli başlı özelliklerinden dolayı espri amaçlı takılan isimler olabileceğine dikkat edilmelidir. Mesela toplum içerisinde belirli kalıplara uymayan kişilere deli, mecnun denebileceği gibi nispeten koyu tenli kişilere Arap, kara da denilebilmektedir. Dolayısıyla lakapları incelediğimizde bu konuda temkinli davranmak gerekmektedir.

²⁴² Nesrin Güllüdağ- Halit Baş, *a.g.e.*, s. 82; Şemseddin Sami, *a.g.e.*, s. 534.

²⁴³ Şemseddin Sami, *a.g.e.*, s. 297; Orhan F. Köprülü, “Bey”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 6, İstanbul 1992, s. 12.

²⁴⁴ Turan Açık, “Beşe Unvanı Hakkında”, *Tarih Dergisi*, Sayı. 62, İstanbul 2006, s. 41-48-49-52.

²⁴⁵ BOA, *NFS. d. No. 5079*; BOA, *NFS. d. No. 5080*.

²⁴⁶ BOA, *NFS. d. No. 4933*; BOA, *NFS. d. No. 4938*; BOA, *NFS. d. No.4944*.

Kullanılan lakapları incelediğimizde ise belli bir sınıflama yapmak mümkündür. Bu sınıflamaya göre; geldikleri bölgelere göre, engel durumuna göre, ırkına göre, fiziksel özelliklerine göre dört sınıfa ayırmak mümkündür.

Geldikleri Bölgelere Göre: Karacaovalı, Grebeneli, Horhorlu, Kosovalı, Sarıözü, Sadine, Vodinel, Serfceli, Gördüslü, Naslıçlı, Katrinli, Moralı, Beratlı, Balyabadralı, Selânikli, Lazarat, Badralı, Fenarlı, Gustunili, İzdinli, Tripoliçeli, Kastelli, Manastırlı, Vençeli, Giridli, Arhoslu, Yeniceli ve Harputlu.

İrkına Göre: Arnavud, Arab, Boşnak, Bulgar, Tatar, Türk, Mısrî, zenci, Kürd.

Engel Durumuna Göre; Kör, çolak, topal, yekçeşm, kanbur, deli, mecnun, sağır.

Fiziksel Özelliklerine Göre: Küçük, uzun, kısa, karagöz, kulaklı, pala, kara, solak, kel, genç, koca, köse, kirli, kara benli.

Yukarıdaki lakaplar dışında hançerli, silâhlı, kırmızı, keçe, çine, çaça, karpuzî, kayıkî, aşık, kabak, Toska, Gerenbevî, maymun, usta, kara yılan, karabiber, korta, karabaş, kaşkata, baba, koçko, garib, honko, nezaret, bulaşık, cika, tokmak, burma, çam, koç, çelik, Anadolu, yürek, zehir gibi lakaplar ile Palikozade, Kerekzade, Kalyonizade, Kazganizade, Çaprastızade, Efendizade, Hızırzade, Hüseyinzade, Hazinedarzade, Beşezade, Bekirzade, Osmanzade gibi aile adları kullanılmıştır.

2.12. Kazada Engellilik Durumu

Engellilik, insanın doğuştan ya da sonradan bedensel veya zihinsel yetilerini kısmen ya da tamamen kaybetmesidir. Osmanlı Devleti'nde engelli insanların toplumla bir arada yaşadığı ve engeline göre örneğin kör, çolak, deli, mecnun gibi lakaplar aldığı ve bu engelleriyle tanındığı görülmektedir.²⁴⁷

²⁴⁷ Kamuran Şimşek, "Osmanlı Devleti'nde Engelliler İçin Kullanılan Tabir, Lakap ve Sıfatlar", *Belgi Dergisi*, Cilt 2, S. 15, 2018, s. 730.

Karaferye kazasında 1831-1845 yılları arasında engelli nüfusu incelerken tıpkı lakaplarda olduğu gibi temkinli davranmak gerekmektedir. Çünkü bazı engel durumları olan bireyler yazılmamış olabileceği gibi deli, mecnun, çolak ve sair engel durumu gibi belirtilen kelimeler ise birer lakaptan ibaret olup gerçeği yansıtmaya da bilir. Nüfus kayıtları tutulurken engelli kişilerin sadece engel durumlarının iki şekilde yazıldığı görülmektedir. Birincisi tıpkı lakaplarda olduğu gibi bireyin isminin yanına yazılmasıdır. Örneğin 1832 yılında Aya Dimitri’de yaşayan 27 yaşındaki Ligor’un isminin devamına *yekçeşm* yazılmıştır.²⁴⁸ İkincisi ise isminin üzerine çoğunlukla kırmızı kalemle “*iki gözünden kör*”, “*sakat*”, “*yekçeşm*” gibi engel durumları yazılmıştır. Örneğin 1841 yılında Nişi Çiftliğinde yaşayan 14 yaşındaki Apostol’un isminin üstüne kırmızı ile “*sakat*” yazılmış ancak engel durumu ile ilgili başka bir bilgiye yer verilmemiştir. Yine aynı tarihte Şehazmeni’de yaşayan 60 yaşındaki Vangelo veledi Akrido’nun isminin üzerine kırmızı ile “*iki gözünden kör*” notu düşülmüştür.²⁴⁹

Karaferye’de 1832 yılında 34 kişinin engelli olduğu belirtilmiştir. 1835 yılında 32 kişinin engelli kaydedildiği kazada 1839’da sadece çiftliklerde 28 kişi, 1841 yılında ise 44 kişi engellidir.²⁵⁰ Bu kişilerden görme engelli olanlar “*solak İsmail oğlu Ömer âmâ*”, “*Mehmed oğlu kör Esad*” gibi iki şekilde yazılmıştır.²⁵¹ Âmâ ve kör olarak 1832’de 5, 1835’te 3, 1839’da 9, 1841 yılında ise 3 kişi kaydedilmiştir.

Görme engelliler için âmâ ve kör dışında Farsça tek anlamına gelen “*yek*” ve göz anlamına gelen “*çeşm*” kelimelerinden tek gözlü anlamına gelen *yekçeşm* olarak 1832’de 13, 1835’te 8 kişi kaydedilmiştir.

Görme engelliler dışında zihinsel engelliler olarak kayıtlarda çoğunlukla deli, nadiren de mecnûn sıfatlarının kullanıldığı görülmektedir. Deli ve mecnûn olarak 1832 yılında 5 kişi, 1835’te 8 kişi, 1839’da 6, 1841 yılında ise 9 kişi kaydedilmiştir. Deli olarak

²⁴⁸ BOA, NFS. d, No. 4933, s. 25.

²⁴⁹ BOA, NFS. d, No. 4952, s. 40 -55.

²⁵⁰ BOA, NFS. d, No. 4933; BOA, NFS. d, No. 4934; BOA, NFS. d, No. 4935; BOA, NFS. d, No. 4937; BOA, NFS. d, No. 4941; BOA, NFS. d, No. 4948.

²⁵¹ BOA, NFS. d, Nu: 5080, s. 8; BOA, NFS. d, Nu: 4933, s. 4.

kaydedilen kişilerin isimlerinin önüne “*Mehmed ibn deli Veli*”, mecnûn olarak kaydedilenler ise isminin sonuna “*Hıdır oğlu molla Musto mecnûn*” şeklinde kaydedilmişlerdir.²⁵²

Yürüme engeli olanlar için “topal”, kolundan engeli olanlar için de “çolak” sıfatı kullanılmıştır. Karaferye’de topal olarak 1832 yılında 4 kişi, 1835’te 1 kişi; çolak olarak ise 1832’de 3, 1835’te 3 kişi kaydedilmiştir. Tüm bu engeller dışında “kör, sakat, hasta” anlamına gelen âlil olarak 1832’de 1 kişi, 1835’te 6, 1939 yılında 3, 1841’de ise 5 kişi bulunmaktadır. “İş göremez, iş yapmaktan kalmış” anlamlarına gelen amel-mânde olarak 1832’de 3 kişi, 1835’te 9 kişi, 1839’da 26, 1841 yılında ise 19 kişi kaydedilmiştir.²⁵³ Engelli bireylerden 0-10 yaş arası 1832 yılında 4, 1835’te 1, 1841’de 2 çocuk bulunmaktadır. Bu kişilerden en küçüğü 7 yaşındaki Ali Bey’in oğlu yekçeşm Abdülhamid ile 7 yaşındaki Salih oğlu topal Ahmed’dir.²⁵⁴

İşitme, görme, yürüme gibi engel durumları belirtilenler dışında 12 kişi sadece “sakat” olarak belirtilmiş, 7 yaşındaki Salih oğlu topal Ahmed’in ise hem engel durumu yazılmış hem de sakat ibaresi eklenmiştir.

Engelli bireyler dışında 42 kişinin babası engellidir. Bu kişilerden 12 kişinin babası kör, 15 kişinin babası deli, 4 kişinininki yekçeşm, 4 kişinin çolak, 5 kişinin topal ve 1 kişinin babası kamburdur.

2.13. Karaferye’de İhtida Hareketleri

İhtida kelimesinin sözlük anlamı doğru yola girme, İslâm dinini kabul etmedir. Mühtedi ise İslâm dinini kabul eden kişiyi belirtmek için kullanılan bir tabirdir.²⁵⁵ Osmanlı Devleti’nde sosyo-ekonomik pek çok nedenden ötürü ihtida hareketleri görülmüştür.

²⁵² BOA, *NFS. d, No. 5080*, s. 8; BOA, *NFS. d, No. 4938*, s. 26.

²⁵³ Ferit Devellioğlu, *a.g.e*, s. 36-39.

²⁵⁴ BOA, *NFS. d, No. 5079*, s. 45.

²⁵⁵ Ferit Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, s.500, 854.

Karaferye nüfus defterlerini incelediğimizde de çeşitli dönemlerde ihtida etmiş olan kişilere rastlamaktayız. 10 ile 39 yaş aralığında olan bu kişilerin isimlerinin yanlarına ihtida ettiklerini belirtilerek “*mühtedi*” notu düşülmüştür. Genel olarak mühtedilerin baba adları hanesine Abdullah ismi yazılırken, kendi isimleri olarak Abdullah isminin verildiği de bilinmektedir. Bazen de baba adı veya kendi ismi olarak Abdullah dışında Türkçe isimlerin de verildiği de olmuştur.²⁵⁶ Karaferye’de yaşayan yirmi bir mühtediden beşinin babasının adının Abdullah, on beşinin ise kendi adının Abdullah olduğunu görüyoruz, Türkçe bir isim almamışlardır.

Tablo 43

1831 Yılında Karaferye’de Yaşayan Mühtediler²⁵⁷

Mahalle Adı	Mühtedi Adı
Sinan Bey Mahallesi	Hizmetkâr Ahmed bin Abdullah
Çarşubaşı Mahallesi	Hizmetkâr Abdullah oğlu Hüseyin
Çarşubaşı Mahallesi	Sekban-1 Cedid Abdullah oğlu Ahmed
Çirmen Mahallesi	Ahmed veledi Abdullah

Tablo 44

1832 Yılında Karaferye’de Bulunan Mühtediler²⁵⁸

Mahalle Adı	Mühtedi Adı
Kemal Bey Mahallesi	Abdullah oğlu Mustafa
Yola Geldi Mahallesi	Abdullah oğlu Mehmed
Baba Tekkesi Mahallesi	Mustafa Tahir bin Abdullah

İncelediğimiz nüfus defterlerine göre 1831 yılında 4, 1832 yılında 3 kişi ihtida etmiş, buna karşın 1835 yılında ise 12 kişinin ihtida ettiğini görmekteyiz. İhtida eden kişilerin yaş

²⁵⁶ Bilal Yıldız, “Osmanlı’nın Son Dönemlerinde Denizli’de Yaşayan Bazı İhtida Örnekleri Üzerinde Bir Değerlendirme”, *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt-Sayı: 1, Yıl. 2013 s.109.

²⁵⁷ BOA, *NFS.d*, No. 5079, s.45-47.

²⁵⁸ BOA, *NFS.d*, No. 4933, s. 5-7.

ortalamaları incelendiğinde 1831 yılında 15, 1832 yılında 14.66 ve 1834 yılında 23.21 olduğu görülmektedir. İhtida eden kişilerden yaşı en genç olanı 10 yaşındaki besleme Esad bin Abdullah, en yaşlı olanı ise 39 yaşındaki İbrahim bin Abdullah'tır.

2.14. Kazadaki Nüfus Hareketliliği

Osmanlı Devleti'nde iki çeşit göç tipi vardır. Bunlardan biri tüm ailenin birlikte başka bir yere gittiği “*nakl-i hane*” denen göçler, diğeri de bireysel olarak yapılan ferdî göçlerdir. Hane göçleri olarak adlandırılan göçlerde genellikle göç edilen bölgelerde 10 yıldan fazla süredir yaşayan kişiler belirtilmektedir. Tımar sistemi ile köylünün toprağı boş bırakıp başka yere gitmesi yasaktır ve sipahi tarafından toprağına geri getirilmesi gerekmektedir.²⁵⁹

Kişinin kendi mahallesinden başka bir mahalleye taşınması için mutlaka o mahallede yaşayan birinin ve imamın kefil olması gerekmektedir. Çünkü Osmanlı mahalleleri bugünkü mahalle kavramından farklı olarak 20 ile 50 hanenin yaşadığı, herkesin birbirini tanıdığı, ikamet açısından sosyal statünün olmadığı, yüksek rütbeli bir devlet görevlisi ile sıradan halkın aynı yerde yaşadığı yerlerdir.²⁶⁰

Karaferye kazasına ait kayıtlarda “*Numan oğlu Davud Leskovik kasabasından*” örneğinde olduğu gibi kişilerin nerelerden geldikleri isimlerinin yanlarına not edilmiştir. Bir diğeri kayıt şekli ise gittikleri yerlere iskân edildikleri “*Molla İbiş oğlu Hüseyin Selânik'e nakl ve iskân*” örneğindeki gibi gösterilmiştir. Ancak giden bu kişilerin büyük bir çoğunluğunun ne zaman gittikleri veya mahallelere gelen kişilerin kaç seneden beri bu mahallelerde yaşadıklarıyla ilgili bir bilgi mevcut değildir. Örneğin 1834 yılında Tuzcu Sinan Bey'de yaşayan Osman bin İskender'in Hicrî 1 Muharrem 1251/29 Nisan 1835 tarihinde Çarşubaşı Mahallesi'ne taşındığı bilgisi verilmiştir.²⁶¹ Yapılan göçlerde giden ve gelenler dâhil büyük bir çoğunluğunun Balkan coğrafyasından olduğu görülmektedir. Yalnız

²⁵⁹ Nihal Metin, “18. Yüzyılın İlk Yarısında İstanbul'a Göçü Önlemede Mahalle İmamlarının Rolü”, *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Cilt 8, Sayı. 2, 2021, s. 273-274.

²⁶⁰ İlber Ortaylı, *Osmanlı Toplumunda Aile*, Kronik Kitap, Mayıs 2022, s. 40-41.

²⁶¹ BOA, *NFS. d, No. 4934*, s. 2.

1831 yılında Tuzcu Sinan Bey Mahallesi'nde yaşayan 30 yaşındaki Ahmed oğlu Kürd Mehmed, Karaferye'ye Diyarbakır'dan gelmiştir. İki bölge arasındaki mesafe göz önüne alındığında bu kişinin sürgünden dolayı Karaferye'ye gelmiş olması muhtemeldir.²⁶²

Yapılan göçlerin kayıtlarının özellikle 1831 yılında çok muntazam tutulduğu görülmektedir. Geldikleri kaza, kasaba hatta geldikleri mahalleler bile not edilmiştir. Örneğin Sinan Bey Mahallesi'ne yerleşen Ali oğlu Mustafa'nın Manastır Kasabası'nın Sinan Bey Mahallesi'nden, Mehmed oğlu Ahmed'in Vodine Kasabası'nın Değirmenbaşı Mahallesi'nden, Veli oğlu Mehmed'in ise Mora Sancağı'nın Lâle Kasabası'nın Çavuş Mahallesi'nden geldikleri isimlerinin yanlarına not edilmiştir.²⁶³ 1831 yılında tutulan nüfus kayıtlarında 1832 yılındakine benzer bir şekilde Lalotlar için ayrı bir bölüm bulunmamaktadır. Dolayısıyla Veli oğlu Mehmed'in geldiği Lale Kasabası'ndan dolayı Lalot olduğu düşünülmektedir.

1845 yılını içeren defterin diğer defterlerden farkı ise kazaya gelen kişilerin ne amaçla geldikleri ve kaç gün kalacakları yanlarına not edilmiştir. Örneğin Debre'den Çarşubaşı Mahallesi'ne gelen Abdalbaki bin Mahmud'un kazaya helvacılık ticaretiyle geldiği ve 61 gün kalacağı, Debre-i Bâlâ kazasının Genç Ali karyesinden Sinan Bey Mahallesi'ne gelen Arslan bin Mustafa'nın tellâllık ticareti ile 61 gün geldiği belirtilmiştir.²⁶⁴

Göç eden kişileri belirtmek için iki yöntem kullanılmıştır. İlki isimlerinin üstleri kırmızı kalemle çizilerek altlarına taşındıkları mahalle ile göç ettikleri kaza belirtilmiştir. Örneğin Bayır Mahallesi'nde yaşayan İbrahim bin Mehmed 20 Ramazan 1253 (18 Aralık 1837) tarihinde Çirmen Mahallesi'ne taşınmıştır. Bir başka örnek Cedid Mahallesi'nde yaşayan Yekçeşm Hasan İbn İsmail ve kardeşi Ahmed Ramazan 1255 (Kasım-Aralık 1839) tarihinde Çağlayık Mahallesi'ne yerleşmişlerdir. Bu gibi örneklerde gördüğümüz gibi kayıtlar tutulurken tarihler de verilmiştir. Ancak bazı kayıtlarda bu kadar detay yer almamış sadece gittikleri yer not edilmiş ve isimlerinin üstleri çizilmemiştir. Örneğin Yola Geldi

²⁶² BOA, NFS. d, No. 5080, s.7; BOA, NFS. d, No.4933, s.2.

²⁶³ BOA, NFS. d, No. 5080, s. 7.

²⁶⁴ BOA, NFS. d, No. 4954, s. 5-7.

Mahallesi'nde yaşayan Katrinli Abdullah oğlu sekban Süleyman için sadece “*vilâyetine nakl ve iskân*” notu düşülmüşken, yine aynı mahallede yaşayan 18 yaşındaki Grebenevî Dulko oğlu Hüseyin 23 Zilhicce 1247 (24 Mayıs 1832) tarihinde vefat etmiş, kardeşi Mustafa'nın ise annesiyle Grebene'ye iskân edildiği notu düşülmüştür.²⁶⁵

Müslüman nüfus en çok Delvine ve Yenişehir dışında Selânik, Yenice-i Vardar, İstanbul, Serfice, Katrin, Vodine, Sarı Şaban, Grebene, Sarıgöl, Siroz, Serfice, Eğri Bucak, Berat, Kesendire, Manastır kazaları ile Ağustos ve Vençe kasabalarına göç etmişlerdir.

Gayrimüslim nüfusun göç ettikleri bölgeler Ağustos nahiyesi, Litohor, Çarşamba, Selânik, Yenice-i Vardar, Siroz, Kesriye, Serfice, Vodine, Katrin, Grebene, Debre, Manastır, İskiliç, Yenişehir, Kozana, Yanya, Cuma Pazarı ve Kesendire gibi Balkan şehirleri olmuştur.

Aynı zamanda Gayrimüslim nüfusun içerisinde hacca gidenler isimlerinin yanına kırmızı mürekkep ile not düşülerek belirtilmiştir. Örneğin 1835 yılında Yani veledi Rino Kudüs'e giderek hac görevini ifa etmiş ve isminin yanına “*Kudüs-i Şerif'e azimet vurud, avdet vurud*” notu düşülmüştür.²⁶⁶

Kazalara verilen göçlerin yanı sıra Karaferye de Sarıgöl, Katrin, Sarı Şaban, İstanbul, Vodine, Yanya, Anadolu, Karacaova, Berat, Serfice, Selânik, Eğri Bucak, Tırhala, Cuma Pazarı, Yenice-i Vardar gibi yerlerden göç almıştır. Mahallelere yerleşen kişiler “*muhzır Emin bin Yakub Serfice'de bulunub vurud*”, “*Derviş Lütfullah oğlu şeyh İbrahim Katrin'de bulunub vurud*”, “*Türk İbrahim Sarıgöl'den vurud*” şeklinde yazılmışlardır, ancak göç edenlerin aksine hangi tarihlerde geldikleri hakkında bilgi bulunmamaktadır.²⁶⁷

²⁶⁵ BOA, NFS. d, No. 4934, s.23; BOA, NFS. d, No. 4938, s. 22; BOA, NFS. d, No. 4933, s. 7.

²⁶⁶ BOA, NFS. d, No. 4933, s. 27.

²⁶⁷ BOA, NFS. d, No. 4933, s. 5-7.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AĞUSTOS NAHİYESİ

Karaferye'nin tek nahiyesi olan Ağustos günümüzde Veria'ya bağlı Naoussa kasabasıdır ve 1955 yılında çıkarılan bir kanunla 1822 yılında gösterdikleri kahramanlıktan dolayı "kahraman" şehir olarak anılmaktadır. (Ηρωική)²⁶⁸ Evliya Çelebi'ye göre Ağustos yaylası eteğinde 1.000 haneli, çarşı pazarlı, bağ bahçeli, havası, suyu çok güzel bir kasaba olup reayası Rumlardır.²⁶⁹ Ayrıca nahiye yakınında kırmızı mermer çıkarılan değerli bir maden ocağı bulunmaktaydı.²⁷⁰

Şehir, Şubat 1822 yılında Zafirakis Logothetis ve Anastasios Karatasos liderliğinde Yunan isyanına destek vermiştir. Logothetis öldürülmüş, Karatasos ise kaçmıştır. 1830 yılında çıkan bir fermanla bölge halkının Ağustos'a dönmesine izin verilmiştir. Yine aynı fermanla 100 Türk ailesi Agia Dimitriou civarında kurulan mahalleye yerleştirilmişlerdir ve bir cami inşa edilmiştir. Böylece bölgede Türk varlığı oluşmuştur.²⁷¹

1831 yılı nüfus sayımına göre nahiyenin nüfusu Karaferye gibi Müslüman ve Gayrimüslim ayrı defterlerde tutulmuştur. Karaferye nüfusunun sayımı bittikten sonra aynı defterlerde Ağustos'un sayımı yapılmış ve nüfusu ayrıyeten verilmiştir. 1831 sayımına göre nahiyede 151'i Müslüman 736'sı Gayrimüslim olmak üzere 887 erkek nüfus yaşamaktadır.²⁷² Enver Ziya Karal ve Kemal Karpat Gayrimüslim nüfusu 737 kişi olarak belirtmişlerdir.²⁷³ Ancak 5105 numaralı defterde 736 Gayrimüslim nüfus bulunmakta olup 2 kişi de Kıptî olarak kaydedilmiştir.

²⁶⁸ <https://www.naoussa.gr/history/revolution-and-destruction-of-naoussa.htm> (Erişim 22.11.2023)

²⁶⁹ Evliya Çelebi, *a.g.e.*, s. 177-178.

²⁷⁰ Neval Konuk, *a.g.e.*, 120.

²⁷¹ <https://www.naoussa.gr/history/naoussa-at-19th-century.htm> (Erişim 22.11.2023)

²⁷² BOA, *NFS. d. No. 5079*, s. 50; BOA, *NFS. d. No. 5080*, s. 12; BOA, *NFS. d. No. 5105*.

²⁷³ Enver Ziya Karal, *a.g.e.*, s. 37; Kemal Karpat, *a.g.e.*, s.227.

3.1. Ağustos'ta Üretim

Ağustos nahiyesi kaliteli şarapları ile meşhur olmasının yanı sıra ipek böcekçiliğinde de Vodine ve Gevgeli'nin ardından gelmekteydi.²⁷⁴1894 yılında iki adet iplik fabrikası bulunmaktaydı. Bunlardan biri 1874 yılında kurulması için mazbatası istenen ve 1875 yılında Dimitri Lonko tarafından inşası yapılan iplik fabrikasıdır.²⁷⁵ 1909 yılına gelindiğinde 2 tane Karaferye'de 3 tane de Ağustos nahiyesinde pamuk fabrikası bulunmaktaydı.²⁷⁶

3.1.1. Nahiyede Osmanlı Dönemi Eserler

Nahiyede pek az Osmanlı dönemi eseri bulunmaktadır. Bunlar Hükümet Konağı, saat kulesi, Sultan Murad Cami ve tren istasyonudur.²⁷⁷

3.1.2. Ağustos Nahiyesinin Nüfusu

Ağustos yoğun olarak Rum reayanın, az miktarda da Müslüman nüfusun yaşadığı bir nahiyedir. 1830-1831 yılında yapılan genel nüfus sayımında Karaferye kazasının nahiyesi olan Ağustos'un nüfusu 151'i Müslim 736'sı Gayrimüslim olmak üzere 887 kişiden ibarettir. Gayrimüslimlerden 2'si Ulah'tır. Ağustos'ta kayıtlı kişilerden iki kişi ise engellidir. 10 yaşındaki Ali bin Abdullah yekçeşm, 25 yaşındaki Ali oğlu İsmail ise sakattır.²⁷⁸

Nahiyeye gelen kişilerin isimlerinin üstüne nereden geldikleri not edilmiştir. Örneğin Mustafa oğlu Halil'in isminin üstüne "*Karaferye kasabasının Eğne Pınarı Mahallesi'nden*" notu düşülmüştür.²⁷⁹ Yine 1831 yılında yabancı reaya olarak 215 kişi kaydedilmiştir.²⁸⁰

²⁷⁴ *Selanik Vilayet Salnamesi*, Mekteb-i Sanayi Matbaası, 1312, s: 248, 249.

²⁷⁵ BOA, Şurâ-yı Devlet (ŞD), Dosya No. 2006, Gömlek No. 2, 16 Temmuz 1874; İrade Meclis-i Mahsus (İ. MMS.), Dosya No. 52, Gömlek No. 2274, 18 Mayıs 1875.

²⁷⁶ Melike Karabacak, "a.g.m", s. 653.

²⁷⁷ Neval Konuk, *a.g.e*, s. 121.

²⁷⁸ BOA, *NFS. d, No. 5079*, s. 50.

²⁷⁹ BOA, *NFS. d, No. 5080*.

²⁸⁰ BOA, *NFS. d, No. 5081*, s. 39-40.

Ağustos nahiyesiyle ilgili bilgilerimiz Karaferye'ye göre daha kısıtlıdır. 1845 yılına gelindiğinde Ağustos Kasabası'nda bulunan yabancı İslam olarak 17 kişi kayıtlıdır ve bu kişilerin isimlerinin yanında kaç gün ve niçin geldikleri yanlarına not edilmiştir. Örneğin 40 yaşındaki Nefs-i Vençeli Osman bin Ali'nin isminin yanına “*bu dahi 62*” notu düşülmüştür. Yine Berat kazası Luh (?) karyesinden gelen Nebi İbn Hamza'nın isminin üzerine ise “*sekbanlık ticaretiyle gelmiştir. 62*” notu bulunmaktadır.²⁸¹

3.1.3. Nahiyede Yaşayanların Meslekleri

Nahiyedeki meslekleri incelediğimizde yerli Müslüman nüfus arasında çiftçilikle geçimini sağlayan insanlar başı çekmektedir. Çiftçilerin dışında nahiyede 2 imam, 1 berber, 1 kuyumcu, 1 kahveci, cebelü sipahi ve 1 çoban bulunmaktadır.²⁸² 1831 yılında nahiyede bulunan ve yabancı Müslim olarak kaydedilen kişiler arasında ise 14 kişi çiftçilikle geçimini sağlarken 2 kişi de aylakçı olarak geçmektedir.²⁸³ Bu dönemde yabancı reaya olarak kaydedilen kişilerin mesleklerine baktığımızda ise terzi, tüccar, kürkçü, kasaba hizmetkârı, kaşıkcı, dülger, kömürcü, kilise hizmetkârı, papaz hizmetkârı, değirmenci gibi meslekler karşımıza çıkmaktadır.²⁸⁴

Tablo 45

1831 Yılı Ağustos Nahiyesinde Yaşayanların Meslekleri²⁸⁵

Meslekler	Kişi Sayısı	Meslekler	Kişi Sayısı	Meslekler	Kişi Sayısı
Çiftçi	42	Terzi	2	Çoban	1
Kiracı	20	Semerci	1	Çoban	1
				Kethüdası	
Aylakçı	14	Kasap	1	Papas	1
				Hizmetkârı	

²⁸¹ BOA, NFS. d. No. 4954, s. 15.

²⁸² BOA, NFS. d. No. 5079, s. 50.

²⁸³ BOA, NFS: d. No. 5080, s.12.

²⁸⁴ BOA, NFS. d. No. 5081, s. 39-40.

²⁸⁵ BOA, NFS. d. No. 5079; BOA, NFS. d. No. 5080; BOA, NFS: d. No. 5081.

Tablo 45'in Devamı

Hizmetkâr	10	Kürkçü	1	Kilise Hizmetkârı	1
Tüccar	3	Kuyumcu	1	Değirmenci	1
Sabancı	3	Keresteci	1	Boyacı	1
Oduncu	3	Yağcı	1	Kaşıkcı	1
Gündelikçi	3	Çulha	1		
Dülger	3				

3.1.4. Ağustos Nahiyesi Vergi Durumu

Ağustos nahiyesinde cizye yükümlüleri *âlâ*, *evsâd* ve *ednâ* olarak isimlerinin üstlerine yazılmış, sayfa sonuna kaç cizye mükellefi varsa alt alta yazılıp toplam mükellefler verilmiştir. Ancak kaç kişinin *âlâ*, kaç kişinin *evsâd* vs. olduğu açıkça yazılmamıştır. Buna göre kazada 9 *âlâ*, 110 *evsâd* ve 29 *ednâ* bulunmaktadır.

Tablo 46

1831 Yılı Cizye Mükellefleri²⁸⁶

Âlâ	Evsâd	Ednâ	Alâ	Evsâd	Ednâ
9	110	29	%4,18	%51,16	%13,48

²⁸⁶ BOA, NFS. d, No. 5081.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ

19. yüzyılda Karaferye'ye ait 42 adet nüfus defteri ile Kamil Kepeci, Ceride Odası, Yıldız Arşivi Envanteri ile salnâmeler gibi mevcut kaynaklar aracılığıyla dönemin demografik yapısının ortaya çıkarılması amaçlanmış ve böylece kazanın demografisi hakkında literatürdeki bir eksiklik giderilmeye çalışılmıştır.

Karaferye bağlı bulunduğu Selanik Sancağındaki Doyran, Avrathisarı, Yenice-i Vardar ve Vodine'ye göre nüfus bakımından oldukça büyüktür. Bu kazalardan 1831 yılında Yenice-i Vardar'ın 11.577, Doyran'ın 8.041, Avrathisarı'nın 10,457, Vodine'nin ise 7.879 nüfusu varken Karaferye'nin 12.732'dir.

1831 yılında 12.732 olan Karaferye'nin erkek nüfusu 1835 yılında 10.894'e, 1845'te ise 10.752'ye düşmüş, 1877 yılında ise tekrar artışa geçmiştir. Bunun sebebi ise kazaya ticaret için gidip gelen insan sirkülasyonunun olmasıdır.

Karaferye bulunduğu konumundan ve Selanik'e yakınlığından dolayı ekonomik olarak gelişmiş ve göç alan bir kaza olmuştur. Senenin belirli dönemlerinde çalışmaya gelen bozacı, dülger gibi çeşitli esnaf gruplarına belli bir süre ev sahipliği yapmıştır. Kazada çeşitli meslek dalları ve esnaflar olmasına karşın havlucu, şayakçı, bardakçı, takkeci, kürkçü gibi bazı mesleklerin sadece Gayrimüslimler tarafından yapıldığı görülmektedir.

Nüfus defterlerinin tutulmasının amaçlarından biri de eldeki asker gücünün belirlenmesidir. Müslüman nüfusun askerlik durumları askerde olanlar "*Âsâkir-i redifte*" ve askere alınacaklar -mim ve caize ile işaretli olanlar- olmak üzere iki şekilde tutulmuştur. 1832 yılını içeren kayıtlarda Gayrimüslim tebaanın da askere gittiği, ırgat, amele gibi geri hizmetlerde askerlik yaptıkları görülmektedir. Ancak yalnızca 8 kişinin askere gittiği bilgisi mevcuttur.

Kazada yaşıyan en yaşlı kişiler 129 yaşında vefat eden Trandafil ile 126 yaşında vefat eden Yani adlı Rumlardır. Ancak bu yaş grubu çok nadir bulunmakla birlikte doğruyu yansıtmaya da bilir. Bu örneklerdeki gibi uç sayı olabilecek yaşları elediğimizde ise Karaferye'nin en kalabalık mahalle ve çiftlikleri olan Kiryotiça Mahallesi'nin 1835 yılında yaş ortalaması 22.80'dir. Dranişte Çiftliği'nin 22.16, Çarşubaşı Mahallesi'nin ise 24,30'dur.

Nüfus defterleri aracılığı ile bölgedeki yerleşim alanlarında yapılan değişiklikler de görülmektedir. Örneğin 1835 yılında Karaferye'de Rumlara ait sadece 8 manastır kaydedilmişken 1841 yılına gelindiğinde kazada kayıtlı manastır sayısı 11'e çıkmıştır.

Karaferye'nin tek nahiyesi olan Ağustos ile ilgili bilgiler ise Karaferye'den daha kısıtlıdır. Çoğunluğunun Rumların oluşturduğu nahiyenin sakinleri geçimlerini çiftçilik, kiracılık gibi toprağa dayalı mesleklerle sağlamaktadırlar. Ayrıca dönemin en kaliteli şarapları Ağustos'ta üretilmekteydi.

KAYNAKÇA

I. Arşivler

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Nüfus Defterleri

Defter No: 4933

Defter No. 4934

Defter No. 4935

Defter No. 4936

Defter No. 4937

Defter No. 4938

Defter No. 4939

Defter No. 4940

Defter No. 4941

Defter No. 4942

Defter No. 4943

Defter No. 4944

Defter No. 4945

Defter No. 4946

Defter No. 4947

Defter No. 4948

Defter No. 4950

Defter No. 4951

Defter No. 4952

Defter No. 4953

Defter No. 4954

Defter No. 4955

Defter No. 5035

Defter No. 5079

Defter No. 5080

Defter No. 5081

Defter No. 5015

Defter No. 5108

Defter No. 5109

Defter No. 5210

Defter No. 5211

Defter No. 6907

Defter No. 7436

Defter No. 7438

Defter No. 7439

Defter No. 7440

Defter No. 7441

Defter No. 7443

Defter No. 7444

Defter No. 7446

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı (TS.MA.e), 537/21, H 29.08.1187/ 15 Kasım
1773.

HAT, No. 335/19225, 29.12.1246/ 10 Haziran 1831.

ŞD., No. 2006/2, 06.06.1291/ 16 Temmuz 1874.

İ. MMS, No. 52/2274, 12.04.1292/ 18 Mayıs 1875

Yıldız Arşivi Perakende Evrakı Umum Vilayetler Tahriratı (Y.PRK.UM), 2/22, 04.10.1297/ 28 Aralık 1870.

TFR. İŞKT, No.102/ 10146, 07.11.1324/ 23 Aralık 1906.

Kamil Kepeci (KK. d.) No. 6558.

Bâb- Defteri/ Ceride Odası (D.CRD.d), Defter No. 40736.

II. Araştırma İnceleme Eserleri

Açık, Turan, “Beşe Unvanı Hakkında”, *Tarih Dergisi*, Sayı. 62, İstanbul 2006, s. 37-64.

Ahmed Lütü Efendi, *Lütü Efendi Tarihi*, Cilt 3, Matbaa-i Amire, 1292.

Akbayar, Nuri, “Tanzimat’tan Sonra Osmanlı Devleti Nüfusu”, *Tanzimat’tan Cumhuriyete Türkler Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, Cilt 5, İstanbul 1985.

Aktepe, Münir, “XIV. ve XV. Asırlarda Rumeli’nin Türkler Tarafından İskanına Dair”, *Türkiyat Mecmuası*, Cilt 10, 1953, s.300-312.

Akyüz, Yahya, *Türk Eğitim Tarihi*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 2000.

Anastasopoulos, Antonis.- Gara, Eleni, “The Rural Hinterland of Karaferye: Settlements, Divisions and The Çiftlik Phenomenon (Seventeenth- Eighteenth Centuries)”, *Ottoman Rural Societies and Economies*, Crete University Press, Rethymno, 2015, s. 261-291.

Artan, Tülay, “Via Egnatia’nın Osmanlı (Kadınlarının) Kültür Hamiliği: Dönemleri ve Sorunları”, (ed. Elizabeth A. Zachariadou), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, Eylül 1999.

Atar, Fahrettin, “Kadı”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 24, İstanbul 2000, s.66-69.

Barkan, Ömer, “XVI- XVIII. Asırlarda Türkiye’de İnşaat İşçilerinin Hukuki Durumu”, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, Sayı. 14, 1963, s. 21-36.

Başer, Alper, “Osmanlı Devleti ve Gagauzlar: İlişkilerin İlk Devresine Dair Bazı Gözlemler”, *I. Uluslararası Devleti Olmayan Türk Topulukları Bilgi Şöleni Gagauz Dili, Tarihi, Coğrafyası ve İnanç Sistemleri*, Türk Ocakları Bursa Şubesi Yayınları, Bursa 2018, s. 9-21.

Bingöl, Sedat, “İstanbul’da 1829 Nüfus Sayımı ve Bazı Mahallelerin Müslüman Nüfusu Üzerine Bir İnceleme”, *Tarih Araştırma Dergisi*, Cilt 23, Sayı. 36, 2004, s. 43-60.

Bozkurt, Nebi, “Lakap”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 27, Ankara 2003, s. 65-67.

Bozkurt, Nebi, “Nüfus”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 33, İstanbul 2007, s. 293-294.

Çadırcı, Musa, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2013.

Çadırcı, Musa, “Türkiye’de Muhtarlık Teşkilâtının Kurulması Üzerine Bir İnceleme”, *Bellekten*, Cilt. 34, Sayı. 35, 1970, s. 409-420.

Çadırcı, Musa, “Anadolu’da Redif Askeri Teşkilatının Kuruluşu”, *Tarih Araştırma Dergisi*, Cilt 8, Sayı. 14, s. 63-75.

Çadırcı, Musa, *Tanzimat Sürecinde Türkiye*, (der. Tülay Ercoşkun), İmge Kitapevi, 2. Baskı, Ankara 2017.

Çakılcı, Diren, “Beratlı Tüccar’dan Avrupa Tüccarı’na Selanik’te “Nizâm-ı Raiyyet Arayışı”, *Tarih Dergisi*, Sayı. 77, 2022, s. 165-212.

Çelebi, Evliya, *Seyahatname*, (Hazırlayan: Seyit Ali Kahraman), 8. Kitap, Cilt 1, Yapı Kredi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul Mart 2011.

Demirel, Ömer, Gürbüz Adnan, Tuş, Muhiddin, “Osmanlılarda Ailenin Demografik Yapısı”, *“Sosyo- Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi”*, T.C Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara 1992.

Devellioğlu, Ferit, *Lûgat*.

DİA, “Kıptiler”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 25, Ankara 2022, s. 423-425.

DİA, “Kocabaşı”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 26, Ankara 2002, s.140-141.

Dimitriadis, Vassilis, “Via Egnatia Üzerindeki Vakıflar”, (ed. Elizabeth A. Zachariadou), *Tarih Vakfı Yurt Yayınları*, Eylül 1999, İstanbul.

Dingeç, Emine, “XVI. Yüzyılda Osmanlı Ordusunda Çingenerler”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı. 20, Aralık 2009, s. 33-46.

Doğru, Halime, “Osmanlı Devleti’nin Rumeli’de Fetih ve İskân Siyaseti”, *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt 9, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.2-19.

Düzbahar, Ömer, “Osmanlı Toplumunda Çok Eşlilik: 1670-1698 Yılları Arasında Bursa Örneği”, *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Cilt 23, Sayı. 23, 2008, s. 85-100.

Elibol, Numan, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Nüfus Meselesi ve Demografi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 12, S. 2, s. 135-160.

Ercan, Yavuz, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Gayrimüslimlerin Ödedikleri Vergiler ve Bu Vergilerin Doğurduğu Sosyal Sonuçlar”, *Belleten*, Cilt 55, Sayı. 231, Ağustos 1991, s. 372-391.

Ergenç, Özer, “Osmanlı Şehrindeki Mahallenin İşlev ve Nitelikleri Üzerine”, *Osmanlı Araştırmaları*, Cilt 4, 1984, s.69-78.

Ertuğ Tarım, Zeynep, “İmaret”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 22, İstanbul 2000, s.219-220.

Eyice, Semavi, “Yunanistan’da Türk Mimari Eserleri II”, *Türkiyat Mecmuası*, Cilt 12, 1995, s. 205-230.

Faroqhi, Suraiya, *Osmanlı Şehirleri ve Kırsal Hayatı*, Doğu Batı Yayınları, Ankara Kasım 2018.

Faroqhi, Suraiya, *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam Ortaçağdan Günümüze*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2014.

Gara, Eleni, *Η Πόλη Και Η Περιοχή Της Βέροιας Στους Οθωμανικούς Χρόνους, Στο Ημαθίας Μελετήματα, Βέροια; Οι Φίλοι του Βυζαντινού Μουσείου Βέροιας*, 2007.

Gavrillidis, Thomas, *Veria 14os-20os Aiwnas, Veria 1998*.

Gökbilgin, M. Tayyib, *Rumeli’de Yörükler, Tatarlar ve Evlâd-ı Fatihân*, İşaret Yayınları, İstanbul 2008.

- Göyünç, Nejat, “Hane”, *DİA İslam Ansiklopedisi*, Cilt 15, İstanbul 1997, s. 552-553.
- Güllüdağ, Nesrin ve Baş, Halit, “1452 Numaralı İzmit Şeriye Sicilinde Yer Alan Unvan ve Lakaplar Üzerine Bir İnceleme”, *Anasay*, Sayı. 7, 2019, s.73-107.
- Gülsoy, Ufuk, *Cizyeden Vatandaşlığa Osmanlı'nın Gayrimüslim Askerleri*, Timaş Yayınları, İstanbul 2010.
- Günay, Vehbi, “Karaferye Kazası Kadı Sicilleri”, *Cihannüma Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, Cilt 2, Sayı. 2, Aralık 2016, s. 1-31.
- Güneş, Mehmet, “Osmanlı Dönemi Nüfus Sayımları ve Bu Sayımları İçeren Kayıtların Tahlili”, *Gazi Akademik Bakış*, Cilt 8, Sayı. 15, 2014, s. 221-240.
- Güneş, Zeynep, “Tereke Kayıtları Işığında Karaferye Kazası'nda Sosyo-Ekonomik Hayat (H.1139-1214/ M. 1726-1800)”, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla 2019.
- Güran, Tevfik- Uzun, Ahmet, “Bosna- Hersek'te Toprak Rejimi: Eshâb-ı Alaka ve Çiftçiler Arasındaki İlişkiler (1840-1875)”, *Bellekten*, Cilt 70, Sayı. 259, 2006, s.867-902.
- Gürbıyık, Cengiz, “Osmanlı İmaretlerinin (Aşevleri) Tipolojisi Üzerine Bir Deneme”, *Sanat Tarihi Dergisi*, Cilt XXIV, Sayı. 1, 2015, s. 24.
- Gürhan, Veysel, “Osmanlı Devleti'nde Kayyımlık Müessesesi: 18. Yüzyıl Diyarbakır Şer'iyeye Sicillerine Göre Kayyımlık Müessesesinin Hukuki, İdari ve Sosyal Olarak Uygulanışı”, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 16, Sayı. 4, 2017, s. 1073-1082.
- İlgüler, Mücteba, “Subaşı”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 37, İstanbul 2009, s.447-448.
- İnalcık, Halil, “Cizye”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 8, İstanbul 1993, s. 45-48.
- İnalcık, Halil, “Çiftlik”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 8, İstanbul 1993, s. 313-314.
- İnalcık, Halil, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, Cilt 1, 1300-1600, Eren Yayıncılık, 2000.
- İnciciyan, P.L- Andreasyon, H.D, *Osmanlı Rumelisi tarih ve Coğrafyası, Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Sayı. 2, 1974, s.11-88.

- İpek, Nedim, *Mübadele ve Samsun*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2000.
- Karal, Enver Ziya, *Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831*, T.C Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara 1995.
- Karabacak, Melike, “19.Yüzyıl Sonundan 20. Yüzyıl Başına Selanik’in Kadın İşçileri”, *Osmanlı Dönemi Balkan Şehirleri*, Cilt 2, Ocak 2017 Ankara.
- Karpat, Kemal, “Gagauzlar”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt. 13, İstanbul 1996, s. 288-291.
- Karpat, Kemal, *Osmanlı Nüfusu 1830-1914*, Timaş Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2010.
- Kartal Kazım-Altı Aziz, “19. Yüzyılın Ortalarında Vergi Kayıtlarına Göre Nevrekop ve Razlık Kıptîleri”, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı. 36, Aralık 2020, s. 491-516.
- Kavak, Nuri, “Osmanlı Muhakeme Sisteminde Katiplik Mesleğinin Yeri ve Önemi”, *Pamukkale Journal of Eurasian Socioeconomic Studies*, Cilt 2, 2015, s.1-10.
- Kiel, Machiel- Gara Eleni, “Karaferye”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 24, İstanbul 2001, s. 391-394.
- Konuk, Neval, *Yunanistan’da Osmanlı Mimarisi I*, Stratejik Araştırma Merkezi Yayınları, Birinci Baskı, Ankara 2010.
- Koyuncu, Aşkın, “1877-1878 Osmanlı- Rus Harbi Öncesinde Şarkî Rumeli Nüfusu”, *Avrasya Etiüdlere*, Cilt 44, Sayı. 2, 2013, s.177-208.
- Koyuncu, Aşkın, “Tuna Vilâyeti’nde Nüfus ve Demografi (1864-1877)”, *Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 9/4, Spring, 2014, s. 675- 737.
- Kozlubele Doğru, Halime, *1844 Nüfus Sayımına Göre Deliorman ve Dobruca’nın Demografik, Sosyal ve Ekonomik Durumu*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2011.
- Köprülü, Orhan, F, “Bey”, *TDV, İslam Ansiklopedisi*, Cilt 6, İstanbul 1992, s. 1-12.
- Kurt, Yılmaz, “Kozan’da Şahıs Adları”, *Bellekten*, Cilt.58, Sayı. 223, 1994, s. 173-200.

Kütükoğlu, S. Mübahat, *Menteşe Sancağı 1830 (Nüfus ve Toplum Yapısı)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2010.

Kütükoğlu, Mübahat, *Osmanlı'nın Sosyo- Kültürel ve İktisadi Yapısı*, Türk Tarih Kurumu, 2. Baskı, Ankara 2010.

Kütükoğlu, S. Mübahat, *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2018.

Leake, William Martin, *Travels in Northern Greece*, Cilt 3, London 1835.

Mazower, Mark, *Selanik Hayaletler Şehri Hristiyanlar, Müslümanlar ve Yahudiler, 1430-1950*, Alfa Yayınları, 2. Baskı, Ekim 2020.

Metin, Nihal, “18. Yüzyılın İlk Yarısında İstanbul'a Göçü Önlemede Mahalle İmamlarının Rolü”, *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Cilt. 8, Sayı. 2, 2021, s. 272-308.

Mintsis, Georgios I, “Spanish Jews of Thessaloniki (Settlement, Ascension, Great Destruction)”, “Selanik'in İspanyol Yahudileri (Yerleşme, Yükseliş, Büyük Yıkım” Çeviri. Esin Ozansoy), *Litera: Dil, Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 2017, s. 113-123.

Ortaylı, İlber, *Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devleti'nde Kadı*, Kronik Kitap, 2. Baskı, İstanbul 2016.

Ortaylı, İlber, *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2020.

Ortaylı, İlber, *Türkiye Teşkilât ve İdare Tarihi*, Cedid Neşriyat, 6. Baskı, Ekim 2020.

Ortaylı, İlber, *Osmanlı Toplumunda Aile*, Kronik Kitap, 24. Baskı, Mayıs 2022.

Örenç, Ali Fuat, “Yunanistan'ın Bağımsızlığı Sonrasında İlk Türk Muhacirlerin Sorunları”, *Balkanlar ve Göç*, Bursa 2013, s. 69-97.

Özcan, Abdülkadir, “Redif” *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 34, 2007, s. 524-526.

Özekmekçi, Mustafa Mesut, “İlk Osmanlı Nüfus Sayımları (1830-1850) ve İngiltere, ABD Nüfus Sayımları ile Mukayesesi”, *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi*, Manisa 2020.

Özekmekçi, Mustafa Mesut, “Bazı Osmanlı Nüfus Defterlerinde Mim (م) ve Çeşitli Harfler ile Özel İşaretlerin Kullanımına Dair”, *History Studies*, Cilt:12, Sayı:6, 2020, s.3057-3072.

Özekmekçi, Mustafa Mesut, “19. Yüzyılın İlk Yarısında Avrathisar’da (Kılıkış) Evlâd-ı Fatihân Nüfusu”, *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, Sayı 31, Güz 2021, s. 113-141.

Özsüer, Esra, “Balkan Savaşları’ndan Lozan’a Yunanistan’daki Ekalliyet Sorunu ve Müslüman Nüfus”, *Tarih Okulu Dergisi*, Yıl. 11, Sayı. XXXIV, Haziran 2018, s. 453-491.

Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Cilt 1, İstanbul 1993.

Sami, Şemseddin, *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul 2010.

Sami, Şemseddin, *Kâmûsü’l- A’lâm*, Cilt 6, Mihran Matbaası, 1306-1316.

Selanik Vilayet Salnamesi, Mekteb-i Sanayi Matbaası, 1312.

Selanik Vilayet Salnamesi, Mekteb-i Sanayi Matbaası, 1325.

Sezer, Hamiyet, “Tepedelenli Ali Paşa ve Oğullarının Çiftlik ve Gelirlerine İlişkin Yeni Bilgi- Bulgular”, *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarih Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Sayı. 18, Ankara 2005, s.333- 357.

Süme Mehmet, “Osmanlı Devleti’nde Taşrada Muhtarlık Teşkilatının Kuruluşu: Bolu Örneği”, *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Cilt. 8, Sayı. 14, 2022, s. 93-108.

Sümer, Faruk, “Gagauzların Aslı”, *Türk Dünyası Dergisi*, Sayı. 252, s. 3-5-9-12.

Sümer, Faruk, “Ağa”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 1, İstanbul 1988, s.451-452.

Şimşek, Kamuran (2018), “Osmanlı Devleti’nde Engelliler İçin Kullanılan Tabir, Lakap ve Sıfatlar”, *Belgi Dergisi*, Cilt 2, Sayı, 15, 2018, s. 728-740.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi Anadolu Selçukluları ve Anadolu Beylikleri Hakkında Bir Mukkaddime ile Osmanlı Devleti’nin Kuruluşundan İstanbul’un Fethine Kadar*, Cilt 1, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2019.

Ürer, Harun, “Osmanlı’da Kahve/ Kahvehane Kültürü ve Salihli’den Bir Kahvehane Örneği ‘Himaye-i Etfal’”, *Sanat Tarihi Dergisi*, Sayı. 9, Ekim 2010, s. 1-16.

Yıldırım, Bülent (2011), “Osmanlı Devleti’nde Yapılan İlk Modern Nüfus Sayımına (1881/1882-1893) Göre Edirne’de Ermeni Nüfusu, *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 1, Sayı. 2, Temmuz 2011, s. 85-101.

Yıldız, Bilal, “Osmanlı’nın Son Dönemlerinde Denizli’de Yaşayan Bazı İhtida Örnekleri Üzerinde Bir Değerlendirme”, *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt-Sayı. 1, 2013, s. 106-120.

Zachariadou, Elizabeth, “II. İzzeddin Keykavus’un Veroia’daki Hristiyan Torunları”, (Çev. Şahin Kılıç), *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Cilt 21, Sayı: 21, Ankara 2007, s. 245-257.

III. İnternet Erişimi

Δήμος Ηρωικής Πόλης Νάουσας, “Η Περίοδος της Τουρκοκρατίας”, <https://www.naoussa.gr/history/turkish-occupation-period.htm> (Erişim: 22.11.2023)

Δήμος Ηρωικής Πόλης Νάουσας, “Η Νάουσα κατά τον 19ο αιώνα”, <https://www.naoussa.gr/history/naoussa-at-19th-century.htm> (Erişim: 22.11.2023)

Δήμος Ηρωικής Πόλης Νάουσας, “Η Επανάσταση και ο Χαλασμός της Νάουσας”, <https://www.naoussa.gr/history/revolution-and-destruction-of-naoussa.htm> (Erişim 22.11.2023)